

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม จริยธรรมของเด็กไทย

ศิริกุล อิศรานุรักษ์

บรรณาธิการ

โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

มิถุนายน 2547

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรม ของเด็กไทย

ISBN 974-644-567-7

พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน 2547

จำนวน 200 เล่ม

บรรณาธิการ : ศิริกุล อิศรานุรักษ์

ออกแบบปก : อนุรักษ์ สุวรรณปรีชา

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์

979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน

เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ (0) 2298-0455

<http://www.trf.or.th> E-mail: trf-info@trf.or.th

พิมพ์ที่ : เอกสารหาดีใหญ่

ราคา 195 บาท

(สงวนลิขสิทธิ์)

คำนำ

จากสถานการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีข้อมูลและการสื่อสาร ในขณะที่สังคมมุ่งหวังให้เด็กไทย เก่ง ดี และมีสุข ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่ให้กำเนิดเด็กจึงต้องเตรียมการวางรากฐานพัฒนาการของเด็กไทยในวัยเริ่มแรกของชีวิตด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อสนับสนุนให้เด็กเจริญเติบโตสมวัยอย่างเต็มศักยภาพ และพร้อมสำหรับอนาคต สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างองค์ความรู้เรื่อง เด็ก เยาวชน และครอบครัว จึงได้สนับสนุนทุนวิจัยในการสร้างความรู้รอบด้านเกี่ยวกับ เด็ก เยาวชน และครอบครัว ตั้งแต่ปี 2540 โดยสนับสนุนทุนวิจัยในลักษณะชุดโครงการซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเรื่องหนึ่งเรื่องใดทุกด้านพร้อมกัน และมีนักวิจัยหลายคนประกอบขึ้นเป็นคณะวิจัย ทำให้สามารถค้นคว้าในเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้อย่างรอบด้านเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างเป็นระบบ

หนังสือชุด "โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย" จำนวน 10 เล่มนี้ เป็นผลงานวิจัยภายใต้ชุดโครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งมีแพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ เป็นผู้ประสานงาน และมีรองศาสตราจารย์แพทย์หญิงลัดดา เหมาะสุวรรณ จากคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นหัวหน้าโครงการพร้อมด้วยคณะนักวิจัยจากหลากหลายสถาบันได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์พัฒนาการทุกด้านของเด็กไทยที่อายุระหว่าง 1-18 ปี จำนวน 9,488 ราย ทั่วประเทศ และนำเสนอภาพพัฒนาการในด้านต่างๆของเด็กไทย อันได้แก่พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านเชาวน์ปัญญา และพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ สังคม จริยธรรม นอกจากรายงานสถานการณ์พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยแล้วทางโครงการยังได้จัดทำเครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการและอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่อิงค่าเฉลี่ยของพัฒนาการเด็กไทย ซึ่งได้จัดพิมพ์เผยแพร่โดย โรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์ และกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขเพื่อเป็นคู่มือในการติดตามและพัฒนาเด็ก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รู้สึกเป็นเกียรติและภูมิใจอย่างยิ่งที่มีส่วนในการสนับสนุน
การค้นคว้าและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีประโยชน์นี้

(ศ.ดร. ปิยะวัติ บุญ-หลง)

ผู้อำนวยการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือและความอนุเคราะห์ของหลายฝ่าย หลายท่านและหลายหน่วยงาน ซึ่งคณะวิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

คณะวิจัยขอขอบคุณพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูของเด็กกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างสูงที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บข้อมูลครั้งนี้

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามของจังหวัดนนทบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดภูเก็ต จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง คณะวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากท่านสาธารณสุขจังหวัดที่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ประสานงานในการเก็บข้อมูล จัดทำทะเบียนกลุ่มตัวอย่างและร่วมอยู่ในทีมเก็บข้อมูลระดับจังหวัด สำหรับการเก็บข้อมูลในภาคกลางได้รับความร่วมมือจากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

คณะวิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นอย่างสูง ที่ได้มีเมตตาชี้แนะคณะวิจัยเกี่ยวกับความหมายของพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัยจนถึงการวิเคราะห์และรายงานผล คณะวิจัยได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จากศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ และศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต คณะวิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คณะวิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์นายแพทย์อารี วัลยะเสวี ศาสตราจารย์นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ และศาสตราจารย์เกียรติคุณแพทย์หญิงเพ็ญศรี พิชัยสนธิ ที่กรุณาให้ความเห็นต่อการวิเคราะห์และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ในการสร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลพัฒนาการด้านสติปัญญาและด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรม คณะวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จาก Dr. A J Capute, Dr. A S Carter, Dr. M J Briggs-Gowan, นายแพทย์ชัย กฤติยาภิชาติกุล และนายแพทย์สมชาย ลีทองอิน ให้นำเครื่องมือมาพัฒนาใช้ในโครงการวิจัยนี้

การจัดทำรายงานวิจัยชุดนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความสามารถและความอุตสาหะในการ
ตรวจแก้ไขต้นฉบับของนางอารีรักษ์ พิชนไพบุลย์ ในการพิมพ์ต้นฉบับของ นางประนอม บุญพันธ์
นางสาวถวิล รัชวงศ์ และนางวิไล ฉัตรวีระโยธิน คณะวิจัยขอขอบคุณ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายที่สุดนี้ คณะวิจัยขอขอบพระคุณศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช อดีตผู้อำนวยการ
การสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้จุดประกายให้เกิดโครงการวิจัยนี้โดยการเริ่มชุดโครงการวิจัย
เด็ก เยาวชน และครอบครัว และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้

พ.ญ. ลัดดา เหมาะสุวรรณ

ในนามคณะวิจัยโครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

ΦΦΦΦΦΦΦΦ

คณะวิจัย

รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ (หัวหน้าโครงการ)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.พญ.ศิริกุล อิศรานุรักษ์ (รองหัวหน้าโครงการ)	สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.กัลยา นิตีเรืองจรัส	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
รศ.ดร.จิตตินันท์ เดชะคุปต์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ผศ. ดร.จิราพร ชมพิกุล	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.นพ.ชาญวิทย์ พรนภดล	คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
นพ.ชาญยุทธ์ ศุภคุณภิญโญ อาจารย์ถวัลย์ เนียมทรัพย์	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พญ.นันทา อ่วมกุล	กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
รศ.พญ.นิชรา เรืองดารกานนท์	คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล
พญ.เบญจพร ปัญญาียง ผศ.พิมพ์ภา สุตรา อาจารย์ภัทรา สง่า รศ.ระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์	โรงพยาบาลยูโระสาทไวทยปถัมภ์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.ดร.ลดาวลัย ประทีปชัยกูร	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.วัฒนา ศรีพจนารถ	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย ผศ.ดร.อุไรพร จิตต์แจ้ง	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล

ΦΦΦΦΦΦΦΦ

แนะนำโครงการ

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ได้รับความสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

วัตถุประสงค์ของโครงการ

วัตถุประสงค์ทั่วไป เพื่อศึกษาพัฒนาการของเด็กไทยทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม พร้อมกันแบบเป็นองค์รวม และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยและปัจจัยด้านครอบครัวกับพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กวัย 1-18 ปี ในด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม
2. เพื่อศึกษาลักษณะของครอบครัวไทยและการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านครอบครัว ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก

นิยามที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

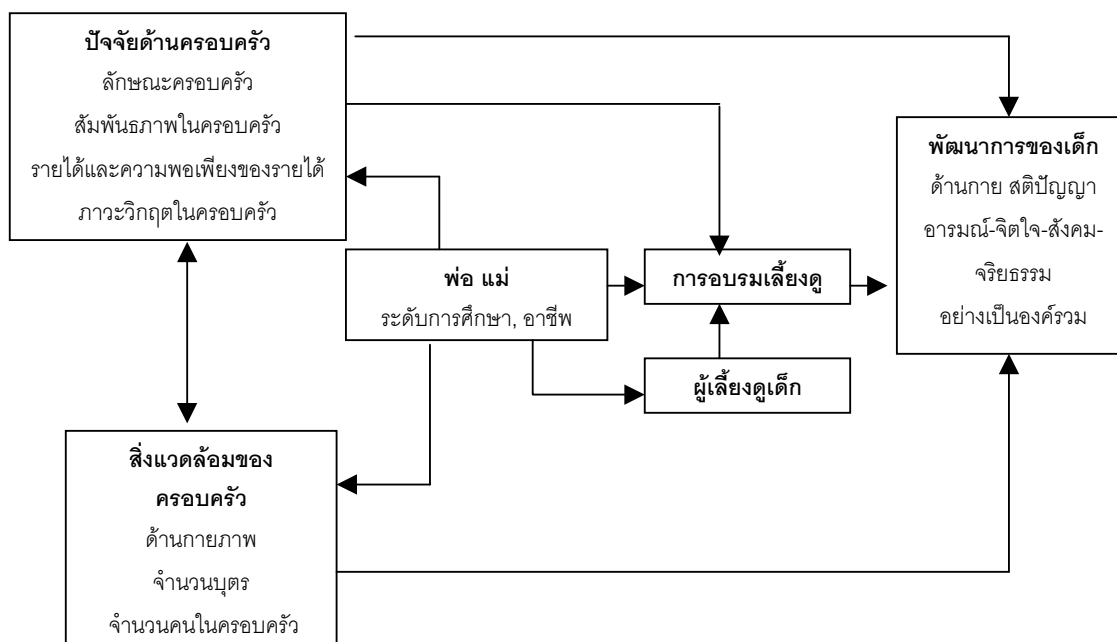
เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่อาศัยอยู่กับครอบครัวไม่ต่ำกว่า 6 เดือนต่อปี เด็กที่ไม่ได้อยู่กับครอบครัว เช่น อยู่โรงเรียนประจำ อยู่หอพัก เด็กเร่ร่อน เป็นต้น จึงไม่รวมอยู่ในการศึกษานี้

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยต้องมีผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ (ไม่ต่ำกว่า 6 เดือนต่อปี) โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การตอบสนองความต้องการของเด็กทุกด้านตามวัย ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา และสังคม ตลอดจนการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคม

พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก หมายถึง สภาวะที่เด็กมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถตามวัยของเด็กในด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์จิตใจ สังคม และจริยธรรมอย่างสมดุล

กรอบการวิจัย

วิธีวิจัย

เป็นการศึกษาแบบตัดขวางครอบครัวที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี อยู่ด้วย ที่ใช้ **วิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก** โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบ แบบวัดพัฒนาการ การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง และวัดสมรรถภาพทางกาย เพื่อรวบรวมข้อมูลในการตอบคำถามการวิจัยในด้านทิศทางและขนาดของความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ **เสริมด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ** โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มตัวอย่างย่อย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของค่านิยม ความเชื่อของผู้เลี้ยงดูเด็ก วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพัฒนาการของเด็ก

ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา คือ ครอบครัวทั่วไปในประเทศไทยที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี อาศัยอยู่ในครอบครัวเป็นประจำ

แผนการสุ่มตัวอย่าง (Sampling design) ในการศึกษาเชิงปริมาณ ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างครอบครัวทั่วประเทศจำนวน 9,594 ครอบครัว โดยแผนการเลือกตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบ Stratified Three-Stage Sampling เนื่องจากแต่ละพื้นที่อาจมีการเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันจึงจัดให้ภาคเป็นสตราตัม (Stratum) ซึ่งมีทั้งหมด 5 สตราตัม ได้แก่ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร) ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร

การเลือกตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง (First –stage sampling) สำหรับภาคแต่ละภาค แบ่งเป็น ตอนบน และตอนล่าง สุ่มเลือก 2 จังหวัดจากแต่ละตอน ได้ทำการสุ่มเลือกจังหวัดตัวอย่าง โดยให้ความน่าจะเป็นในการเลือกเป็นปฏิภาคกับจำนวนครัวเรือนของจังหวัดนั้นๆ ได้จำนวนตัวอย่าง 16 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่, แพร่, นครสวรรค์, พิจิตร, นนทบุรี, สระบุรี, นครนายก, สมุทรสาคร, สุรินทร์, ชัยภูมิ, ขอนแก่น, นครพนม, พัทลุง, สงขลา, ภูเก็ต และนครศรีธรรมราช สำหรับกรุงเทพมหานคร ได้ทำการสุ่มตัวอย่างเขตในกรุงเทพมหานครมา 16 เขต

การเลือกตัวอย่างขั้นที่สอง (Second-stage sampling) ในแต่ละจังหวัดตัวอย่าง ได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อย ตามลักษณะการปกครองคือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยแต่ละสตราตัมย่อยได้ทำการเลือกชุมชนอาคาร (เขตปฏิบัติงานในเขตเทศบาล) /หมู่บ้านตัวอย่างอิสระต่อกัน โดยให้ความน่าจะเป็นในการเลือกเป็นปฏิภาคกับจำนวนครัวเรือนของชุมชนอาคาร/หมู่บ้านตัวอย่างนั้นๆ ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 533 ชุมชนอาคาร/หมู่บ้าน

การเลือกตัวอย่างขั้นที่สาม (Third – stage sampling) เลือกครัวเรือนภายในชุมชนอาคาร/หมู่บ้านตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบมีระบบ (Systematic random sampling) สุ่มเลือกครัวเรือนที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเป็นประจำจำนวน 18 ครัวเรือน โดยแบ่งเด็กเป็น 6 กลุ่มตามช่วงอายุได้แก่ กลุ่มอายุ 1-<3 ปี, 3-<6 ปี, 6-<10 ปี, 10-<13 ปี, 13-<16 ปี และ 16-18 ปี สุ่มตัวอย่างกลุ่มอายุละ 3 ครอบครัวต่อชุมชนอาคารหรือหมู่บ้านตัวอย่าง

สำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการสุ่มตัวอย่าง โดยใช้กรอบตัวอย่าง (Sampling Frame) และแผนที่ชุมชนอาคาร ของปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นปีที่ทำสำมะโนประชากร ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างจำแนกตามภาคและเขตการปกครองรวมทั้งหมด 9,594 ครัวเรือน ส่วนการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างผู้เลี้ยงดูเด็กจำนวน 216 คน และในเด็กโตจำนวน 108 คน โดยคณะวิจัยเป็นผู้เลือกตัวอย่างจากครอบครัวที่ถูกสุ่มเป็นตัวอย่างในการศึกษาเชิงปริมาณ

การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง

จากการเก็บข้อมูลตัวอย่างทั้งสิ้น 9,594 ครัวเรือน คงเหลือครัวเรือนที่เข้าข่ายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาจำนวน 9,488 ครัวเรือน (ร้อยละ 98) เป็น เด็กปฐมวัย (อายุ 1-<6 ปี) จำนวน 3,156 คน เด็กวัยเรียน (อายุ 6-<13 ปี) จำนวน 3,178 คน และเด็กวัยรุ่น (อายุ 13-18 ปี) จำนวน 3,154 คน โดยมีการกระจายของกลุ่มตัวอย่างตามภาคดังตาราง

การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง แยกตามเพศ เขตการปกครอง และภาค

	เด็กอายุ 1-18 ปี (คน)	เด็กอายุ 1-<3 ปี (คน)	เด็กอายุ 3-<6 ปี (คน)	เด็กอายุ 6-<10 ปี (คน)	เด็กอายุ 10-<13 ปี (คน)	เด็กอายุ 13-<16 ปี (คน)	เด็กอายุ 16-18 ปี (คน)
รวมทั้งประเทศ	9,488	1,571	1,585	1,589	1,589	1,586	1,568
เพศ							
- ชาย	4,606	843	791	763	778	730	701
- หญิง	4,882	728	794	826	811	856	867
เขตการปกครอง							
- ในเขตเทศบาล (รวมกทม.)	4,917	816	823	823	825	820	810
- นอกเขตเทศบาล	4,571	755	762	766	764	766	758
รายภาค							
- กรุงเทพฯ	1,509	249	250	253	254	251	252
- ภาคกลาง	1,992	328	333	334	335	333	329
- ภาคเหนือ	1,959	331	333	332	330	333	330
- ภาคอีสาน	1,998	335	334	334	335	334	326
- ภาคใต้	2,000	328	335	336	335	335	331

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยมีทั้งสิ้น 6 ชุด จำแนกตามระยะพัฒนาการของเด็กดังนี้ คือ ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 1-<3 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 3-<6 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 6-<10 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 10-<13 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 13-<16 ปี และชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 16-18 ปี เครื่องมือเหล่านี้ โครงการได้จากการคัดสรรและพัฒนาขึ้นโดยทีมวิจัย และได้มีการทดสอบเครื่องมือก่อนนำมาใช้ในการเก็บข้อมูลจริงรวมระยะเวลาที่ใช้ในการพัฒนาเครื่องมือประมาณ 1 ปี โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2544

วิธีใช้เครื่องมือมีหลายวิธี ได้แก่ (ก) วิธีสัมภาษณ์ : ใช้กับแบบเก็บข้อมูลพื้นฐานครอบครัวและเด็ก, แบบสัมภาษณ์การอบรมเลี้ยงดูเด็ก, แบบสัมภาษณ์ภาวะวิกฤตในครอบครัว, แบบวัดสัมพันธภาพภายในครอบครัว, แบบสัมภาษณ์/สังเกตสภาพแวดล้อมของบ้าน, แบบวัดพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม (ข) วิธีทดสอบ : ใช้กับแบบทดสอบ Capute, แบบทดสอบ DAP, แบบทดสอบ Gesell, แบบทดสอบ PLS, แบบทดสอบ Naming test และแบบทดสอบ TONI-3 และ (ค) วิธีตรวจวัด : ใช้กับแบบเก็บข้อมูล Anthropometry & Fitness

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนาม มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบระดับต่างๆ ได้แก่ หัวหน้าโครงการ ผู้จัดการภาค ผู้จัดการจังหวัด หัวหน้าทีมเก็บข้อมูล และพนักงานเก็บข้อมูล เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้รับการฝึกอบรม ซึ่งจัดแยกตามระดับความรับผิดชอบ คือ ระดับการบริหารจัดการ และระดับปฏิบัติการ ทำการเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนกันยายน - ธันวาคม 2544 รวมระยะเวลาประมาณ 4 เดือน ในระหว่างปฏิบัติงานสนาม ได้มีการติดตามนิเทศงานเป็นระยะๆ ตลอดคาบงาน

การจัดการกับข้อมูลและการควบคุมคุณภาพ

แบบสอบถามของโครงการมี 58 ชนิด ในการจัดการข้อมูล ได้ออกแบบฐานข้อมูลให้สอดคล้องกับการใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย จัดทำคู่มือและอบรมพนักงาน โดยใช้โปรแกรม Epi info 6.0 สำหรับการป้อนข้อมูล สำหรับการควบคุมคุณภาพ ในขั้นบรรณาธิกรณรหัส ได้สุ่มตรวจสอบ 10% ของปริมาณงาน ในขั้นบันทึกข้อมูล ได้ควบคุมความถูกต้องในการบันทึกข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และทำการบันทึกข้อมูลซ้ำ 2 ครั้ง และเมื่อได้แฟ้มข้อมูลแล้ว มีการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งด้วยการตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลตามเงื่อนไขของแบบเก็บข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตรวจสอบความเป็นไปได้ของค่าที่บันทึกด้วยค่าสถิติพรรณนา และกระทบยอดรวมที่ควรจะเป็นด้วยการทำตารางไขว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แบ่งเด็กที่มีอายุระหว่าง 1-18 ปี ออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ เด็กปฐมวัย (อายุ 1 - <6 ปี) เด็กวัยเรียน (อายุ 6 - <13 ปี) และเด็กวัยรุ่น (อายุ 13 - 18 ปี) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

สถิติเชิงพรรณนา เพื่อกำหนดนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของปัจจัยด้านครอบครัว และ พัฒนาการของเด็กด้านต่างๆ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ สำหรับการนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัย ค่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ พร้อมทั้งนำเสนอในรูปของตารางและกราฟที่เหมาะสม

สถิติเชิงอ้างอิง

1. การประมาณค่า (Estimation procedure) ในการประมาณค่าของพัฒนาการของเด็กในประเทศไทย เช่น ค่าเฉลี่ยของระดับสติปัญญาของเด็กไทย ความชุกของภาวะโภชนาการของเด็กไทย เป็นต้น ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลประชากรจากการทำสำมะโนประชากรในปี พ.ศ. 2543 ในการประมาณค่าของพัฒนาการของเด็กไทยจำแนกตามอายุและเพศ

2. Bivariate analysis เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับการอบรมเลี้ยงดูและปัจจัยด้านครอบครัวแต่ละด้าน

- ในการศึกษาและทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรแต่ละคู่ในเบื้องต้น ใช้ Chi-square test, Fisher's exact test, Correlation analysis

- ในการศึกษาและทดสอบขนาดของความสัมพันธ์สอดคล้อง (agreement) ของตัวแปรเชิงคุณภาพแต่ละคู่ ใช้ Kappa Statistic

- ในการเปรียบเทียบและทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของตัวแปรตาม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance)

3. Multivariate Analysis เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับการอบรมเลี้ยงดูและอิทธิพลของทุกๆ ปัจจัยร่วมกัน

3.1 Logistic Regression และ Polytomous Regression เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับปัจจัยต่างๆ โดยที่พิจารณาอิทธิพลของทุกๆ ปัจจัยร่วมกัน โดยควบคุมตัวแปร ภาค เขตการปกครอง เพศและอายุของเด็ก ใช้ Binary Logistic Regression เมื่อตัวแปร "การพัฒนาการของเด็ก" เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม เช่น พัฒนาการของเด็กด้านสติปัญญา (< 90 , ≥ 90) และใช้ Polytomous Regression เมื่อแบ่งตัวแปร "การพัฒนาการของเด็ก" ออกเป็น 3 กลุ่ม เช่น ภาวะโภชนาการของเด็ก แบ่งเป็น ผอม ตามเกณฑ์ อ้วน

3.2 Principal Components Analysis เพื่อลดจำนวนตัวแปรหรือจัดกลุ่มตัวแปรก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ต่อไป เช่น ตัวแปรด้านพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก ตัวแปรด้านการเลี้ยงดูเด็ก ในการกำหนดว่าจะใช้กี่องค์ประกอบ (Component) จะพิจารณาจากค่า Eigenvalue ที่มีค่ามากกว่า 1 ขึ้นไป พร้อมทั้งพิจารณา Scree plot ซึ่งเป็นกราฟระหว่างองค์ประกอบ (แกน X) และความแปรปรวนรวม (Eigenvalue) ของแต่ละองค์ประกอบ (แกน Y) โดยจุดที่แสดงการแบ่งแยกที่ชัดเจนระหว่างความชันและความลาดขององค์ประกอบ จุดนั้นจะให้เป็นการกำหนดจำนวนองค์ประกอบ เนื่องจากหน่วยการวัดของตัวแปรแตกต่างกันจึงใช้ค่ามาตรฐานของตัวแปรในการทำ Principal Components Analysis

3.3 Path Analysis เป็นการวิเคราะห์อิทธิพลเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ในการศึกษาใช้ Path Analysis เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลโดยตรง (direct effects) และโดยอ้อม (indirect effects) ต่อพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก และสร้างโมเดลสำหรับการวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปร (Path Model)

หนังสือชุด

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

หนังสือชุดจากโครงการวิจัยนี้มี 10 เล่ม เล่ม 1 เป็นบทสรุปข้อค้นพบสำคัญทั้งหมดจากโครงการ เล่ม 2-10 เป็นรายงานละเอียดของแต่ละประเด็น

เล่ม 1 เด็กไทยวันนี้ เป็นอยู่อย่างไร

ลัดดา เหมาะสุวรรณ, ศิริกุล อิศรานุรักษ์, นิชรา เรืองดารกานนท์, สุธรรม นันทมงคลชัย, ภัทรา สง่า, กัลยา นิตีเรืองจรัส, จิราพร ชมพิกุล และคณะวิจัยโครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

เนื้อหา: บทนำ ทบทวนวรรณกรรม วิธีวิจัย สถานภาพของครอบครัวศึกษา สภาวะสุขภาพและสังคมของเด็กไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย การเจริญเติบโตและภาวะโภชนาการของเด็กไทย พัฒนาการและเชาวน์ปัญญาของเด็กไทย พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมของเด็กไทย พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย สรุปข้อเสนอแนะ

เล่ม 2 การวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : เครื่องมือและระเบียบวิธีวิจัย

กัลยา นิตีเรืองจรัส บรรณาธิการ

เนื้อหา: ระเบียบวิธีวิจัย การพัฒนาและทดสอบชุดเครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูล การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการตัวแปรที่ศึกษา

เล่ม 3 สถานภาพครอบครัวศึกษา

ภัทรา สง่า บรรณาธิการ

เนื้อหา: สถานภาพครอบครัว สภาพแวดล้อมของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว ภาวะวิกฤตในครอบครัว สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เล่ม 4 สภาวะสุขภาพและสังคมของเด็กไทย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: ข้อมูลทั่วไปของเด็ก ผู้อุปการะและผู้เลี้ยงดูเด็ก การได้รับวัคซีน การเจ็บป่วยต้องนอนโรงพยาบาล พัฒนาการทางเพศและพฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมเสี่ยงด้านอุบัติเหตุจราจร พฤติกรรมเสี่ยงด้านการสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ และการใช้สารเสพติด การถูกกระทำรุนแรงโดยครอบครัวและพฤติกรรมรุนแรงของเด็ก เด็กกับการใช้สื่อโทรทัศน์ พัฒนาการของแรงงานเด็กในครัวเรือนไทย

เล่ม 5 การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทย : ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ

สุธรรม นันทมงคลชัย บรรณาธิการ

เนื้อหา: การทบทวนวรรณกรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของครอบครัวไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยเรียนของครอบครัวไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่นของครอบครัวไทย บทวิเคราะห์การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยและข้อเสนอแนะ

เล่ม 6 พัฒนาการด้านกายของเด็กไทย : การเจริญเติบโต ภาวะโภชนาการ และสมรรถภาพทางกาย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: การเจริญเติบโตและภาวะโภชนาการของเด็กไทย สมรรถภาพทางกายของเด็กวัย 6-18 ปี

เล่ม 7 พัฒนาการและเขาวนปัญญาของเด็กไทย

นิชรา เรืองดารกานนท์

เนื้อหา: พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กปฐมวัย (อายุ 12-35 เดือน) พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 36-71 เดือน) พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กวัยเรียนและวัยรุ่น

เล่ม 8 พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กไทย

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ บรรณาธิการ

เนื้อหา: พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กปฐมวัย พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็ก 6-10 ปี พัฒนาการด้านอารมณ์-สังคม-จริยธรรมในเด็กอายุ 10-18 ปี พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กไทย การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมของเด็กอายุ 1-18 ปี สรุปและข้อเสนอแนะ

เล่ม 9 พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก พัฒนาการแบบองค์รวมที่สมวัยของเด็ก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

เล่ม 10 เครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการและอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ, นิชรา เรืองดารกานนท์, เบญจพร ปัญญา, อุไรพร จิตต์แจ้ง, ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และนันทา อ่วมกุล

เนื้อหา: การจัดทำชุดเครื่องมือและติดตามพัฒนาการเด็กสำหรับครอบครัวและชุมชน เครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการและอารมณ์ของเด็กปฐมวัยไทย แบบบันทึกและติดตามพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยครอบครัว

ΦΦΦΦΦΦΦΦ

สารบัญ

	หน้า
ABSTRACT	1
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	3
เกริ่นนำ	13
บทที่ 1 พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กปฐมวัย ลัดดา เหมาะสุวรรณ ชาญวิทย์ พรนภดล	15
บทที่ 2 พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมของเด็ก 6-<10 ปี ศิริกุล อิศรานุรักษ์	35
บทที่ 3 พัฒนาการด้านอารมณ์-สังคม-จริยธรรมในเด็กอายุ 10-18 ปี เบญจพร ปัญญาวยง	59
บทที่ 4 พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กไทย ภัทรา สง่า	81
บทที่ 5 การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม เด็กอายุ 1 ถึง 18 ปี ศิริกุล อิศรานุรักษ์	99
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ ศิริกุล อิศรานุรักษ์	115
ภาคผนวก	123
บรรณานุกรม	149

Abstract

PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF THAI CHILDREN

*Sikikul Isaranurug, Ladda Mo-suwan, Pattara Sa-nga, Benjaporn Panyayong, Chanvit Pornnoppadol
and the Holistic Development of Thai Children Study Group*

The assessment of psychosocial development of Thai children aged 1-18 years and its determinants was conducted in the national survey from October to December 2001. The Modified Infant Toddler Social and Emotional Assessment (MITSEA) was used for children aged 1-<6 years, the Emotional Moral Social Assessment (EMSA) was used for children aged 6-<10 years, and the Life Skills assessment was used for children aged 10-18 years. The results showed that Thai children aged 1-<6 years have well-developed in the social relatedness scale since one year old, while the competence scale was less-developed at the very young age and developed more when they were older. Comparing with the American children aged 12-35 months old, Thai children at the same age were developed well in prosocial peer relations and empathy scales but less-developed in mastery motivation and attention skill. Children aged 6-<10 years also have well-developed in the social relatedness since the younger age. They have less-developed in attention and patience skill, but developed more when they were older. Children aged 10-18 years have better life skills when they were older except the creativity and moral development that were less-developed regarding the age. Fighting and drug abuse were the most important risk behavior that increased in practicing when they were older. The most important factor related to the psychosocial development of Thai children in every age group was the quality of child care and rearing. Therefore, it is an urgent need for enhancing family capacity to facilitate and form good quality psychosocial development of children

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมเป็นพัฒนาการอีกด้านหนึ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตของบุคคล เมื่อเผชิญต่อสิ่งเร้าและปัญหาต่างๆ และทำให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยระยะยาวชี้ว่า ความสามารถในด้านอารมณ์และสังคมมีผลต่อความสำเร็จในชีวิตที่อาจสำคัญกว่าระดับเชาวน์ปัญญา พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมร่วมกับพัฒนาการด้านปัญญาที่สมวัยในวัยต้นของชีวิตเป็นรากฐานที่สำคัญของพัฒนาการด้านภาษา ด้านสติปัญญาและด้านจริยธรรมในขั้นต่อไป ในการสำรวจเด็กไทยระดับประเทศครั้งนี้ คณะวิจัยได้ทำการวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ของเด็กอายุ 1 ถึง 18 ปี พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการกับปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดู โดยใช้แบบวัดในแต่ละวัย ผลการศึกษามีดังนี้

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กอายุ 1-<6 ปี

ในการสำรวจครั้งนี้ คณะวิจัยใช้แบบวัด MITSEA (Modified Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ที่ดัดแปลงจากแบบวัด ITSEA (Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) แบบวัดนี้เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กที่มารดาสังเกตได้ในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมาแบ่งเป็น 3 ด้านคือ ด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม ด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดและด้านพฤติกรรมที่เป็นปัญหา วิธีให้คะแนนเป็น 3 ระดับคือ จริงที่สุด จริงบางครั้ง และไม่เป็นจริง ในรายงานนี้นำเสนอเฉพาะด้านสมรรถนะทางอารมณ์และด้านสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดซึ่งเป็นพัฒนาการปกติ

ในการวิเคราะห์ข้อมูล พฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมแบ่งออกเป็น 6 ด้านย่อย คือ การทำตามระเบียบกติกา (Compliance) ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention Skills) การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play) แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations) แบบวัดที่มีข้อคำถามที่ไม่ได้ตอบเนื่องจากเด็กไม่มีโอกาสได้เจอเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ มากกว่าร้อยละ 25 ของข้อคำถามในด้านย่อยนั้น หรือของข้อคำถามทั้งหมดจะไม่นำมารวมในการวิเคราะห์ด้วย ได้ทำการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กและปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู ใช้ Chi-square test และ Logistic Regression

เนื่องจากไม่เคยมีการศึกษาใช้แบบวัดนี้ในการเก็บข้อมูลของเด็กไทยมาก่อน จึงไม่มีเกณฑ์อ้างอิงของพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมสำหรับเด็กไทยให้เปรียบเทียบและจัดระดับพัฒนาการได้ ในโครงการนี้จึงแบ่งระดับพัฒนาการโดยใช้เปอร์เซ็นต์ไคลด้วยวิธีอิงกลุ่ม

ผลการศึกษา จากเด็กอายุ 1-6 ปี ที่สำรวจจำนวน 3,156 ราย เก็บข้อมูลพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคมได้ 3,154 ราย (ร้อยละ 99.9) เป็นชายร้อยละ 51.1 เป็นหญิงร้อยละ 48.9

เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดเร็วกว่าพัฒนาการด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม คะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (เช่น แสดงความรักกับแม่หรือผู้เลี้ยงดู ชอบเข้ามากอดมาหอมแก้มแม่) ค่อนข้างสูงตั้งแต่อายุ 12 เดือน และมีการเปลี่ยนแปลงน้อยในช่วงอายุ 1-6 ปี แสดงว่า เด็กมีความสามารถสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดสูงตั้งแต่อายุ 12 เดือน ในขณะที่สมรรถนะทางอารมณ์และสังคมมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นตามอายุ โดยเพิ่มขึ้นชัดเจนที่อายุ 12-35 เดือน หลังจากอายุ 35 เดือนจนถึงอายุ 71 เดือน คะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นค่อนข้างน้อย เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดสูงกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะกลุ่มอายุ 24-29 เดือน กลุ่มอายุ 48-53 เดือน และ 60-65 เดือน เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมเฉพาะกลุ่มอายุ 36-41 เดือน, 42-47 เดือน, 48-53 เดือน และ 60-65 เดือน

เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยด้านย่อยของพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมซึ่งมีทั้งสิ้น 6 ด้าน ทุกด้านย่อยมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นตามอายุ ยกเว้นด้านการเลียนแบบ/เล่นสมมุติที่มีคะแนนเฉลี่ยลดต่ำลงเมื่อเด็กอายุเข้าใกล้ 6 ปี เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยขององค์ประกอบย่อยส่วนใหญ่สูงกว่าเด็กชายเล็กน้อยแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เด็กในเขตเมืองมีพัฒนาการสูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาลในเกือบทุกด้าน

เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์เด็กอเมริกันอายุ 12-35 เดือนของ Carter และคณะ (2002) หนึ่งในสามถึงเกือบครึ่งหนึ่งของเด็กในการศึกษานี้มีสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคลที่ 10 หรือต่ำกว่าวัยเมื่อเทียบกับเด็กอเมริกัน หนึ่งในสี่ถึงหนึ่งในสามมีคะแนนการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคลที่ 10 หรือต่ำกว่าวัยเมื่อเทียบกับเด็กอเมริกัน องค์ประกอบย่อยของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมที่ดีกว่าเกณฑ์เด็กอเมริกัน คือ ด้านการชอบสังคมกับเพื่อน และด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนองค์ประกอบย่อยที่ด้อยกว่าเกณฑ์เด็กอเมริกัน คือ ด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ และด้านความจดจ่อมีสมาธิ

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมของเด็กอายุ 1-6 ปี ด้วยวิธี Logistic Regression พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูและการศึกษาของ

แม่ โดยเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูไม่ดีและเด็กที่มีแม่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จะมีความเสี่ยงที่จะมีพัฒนาการต่ำ

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กอายุ 6-<10 ปี

เครื่องมือที่ใช้วัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมของเด็กอายุ 6-<10 ปี ในโครงการวิจัยนี้ คือแบบวัดที่เรียกว่า Emotional Moral Social Assessment หรือเรียกโดยย่อว่า EMSA เป็นแบบวัดที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากแนวคิดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม แนวคิดการประเมินพฤติกรรมนักเรียนด้านจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และแบบวัด ITSEA (Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) ประกอบด้วยข้อคำถาม 65 ข้อ แบ่งเป็น 11 ด้าน คือ วินัย สติ สมาธิ กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด พึ่งพาตนเอง ควบคุมอารมณ์ ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และหิริโอตตปปะ ผู้ประเมินคือผู้เลี้ยงดูหลักของเด็ก โดยประเมินพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา โดยแบ่งการประเมินเป็น 3 ระดับ คือ จริงที่สุด จริงบางครั้ง และไม่เป็นจริง มีตัวอย่างเด็กอายุ 6-<10 ปี จำนวน 1,589 คน

เนื่องจากแบบวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมของเด็กอายุ 6-<10 ปีเป็นแบบวัดที่สร้างใหม่ และยังไม่มีเกณฑ์แบ่งระดับพัฒนาการ คณะผู้วิจัยจึงวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและใช้ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์อิงกลุ่ม ในแต่ละด้าน แต่ละเพศ แต่ละพื้นที่ และแยกย่อยรายกลุ่มอายุ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม กับปัจจัยด้านครอบครัวและการเลี้ยงดู โดยใช้ Chi-square test และ Logistic Regression

ผลการศึกษาพบว่า คะแนนเฉลี่ยพัฒนาการรวมด้านนี้ของเด็กเท่ากับ 1.36 (คะแนนเต็ม 0-2 คะแนน) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุดคือ ด้านหิริโอตตปปะ รองลงมาคือด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสมาธิและอดทน คะแนนเฉลี่ยด้านวินัย สมาธิ อดทน ประหยัด และควบคุมอารมณ์มีความแตกต่างระหว่างภาคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กในกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเด็กภาคอื่นใน 4 ด้าน ส่วนด้านควบคุมอารมณ์ เด็กภาคอีสานมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด คะแนนเฉลี่ยด้านวินัย สมาธิ อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และรวมทุกด้าน มีความแตกต่างระหว่างเขตการปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กในเขตเทศบาลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเด็กนอกเขตเทศบาล และคะแนนเฉลี่ยทุกด้าน ยกเว้นการพึ่งพาตนเอง มีความแตกต่างระหว่างเพศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพศหญิงมีคะแนนสูงกว่าเพศชายในทุกด้าน เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของพัฒนาการแต่ละด้าน แยกตามช่วงอายุ พบว่าพฤติกรรมด้าน วินัย สมาธิ กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด มีพัฒนาการก้าวหน้าตามวัย ส่วนด้านควบคุมอารมณ์ สังคม และหิริโอตตปปะจะค่อนข้างคงที่ เนื่องจากมีคะแนนเฉลี่ยค่อนข้างสูงตั้งแต่อายุ 6

ปี พฤติกรรมด้านการพึ่งพาตนเองไม่มีแบบแผนการเปลี่ยนแปลงที่แน่นอน และค่าเฉลี่ยของพัฒนาการด้านวินัย กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และรวมทุกด้านมีความแตกต่างกันระหว่างช่วงอายุ อย่างมีนัยสำคัญ โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านนี้ของเด็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ฯ ประเภทผู้เลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว ภาวะวิกฤตในครอบครัว โดยเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูไม่ดี พ่อแม่ไม่ใช่ผู้เลี้ยงดูหลัก สัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี มีภาวะวิกฤตในครอบครัว จะมีความเสี่ยงที่จะมีพัฒนาการต่ำ

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กอายุ 10-18 ปี

เครื่องมือที่ใช้วัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม พัฒนาจากแนวคิดพัฒนาการด้านอื่น นอกเหนือจากพัฒนาการด้านความคิด (non-cognitive intelligence) รวมเป็นพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม โดยมีองค์ประกอบ 14 ด้าน ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความภาคภูมิใจ ความเห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดการกับอารมณ์ การจัดการกับความเครียด การสื่อสาร สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การควบคุมอารมณ์ คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งประยุกต์จากแบบวัดทักษะชีวิตของนายแพทย์ชัย กฤติยาภิชาติกุล (2543) เป็นแบบวัดที่ให้เด็กประเมินตนเองในระยะ 1 เดือนที่ผ่านมา

แบบประเมินพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม แบ่งเป็น 3 ชุดตามช่วงอายุ 10-<13 ปี มีจำนวน 73 ข้อ อายุ 13-<16 ปี มีจำนวน 82 ข้อ และอายุ 16-18 ปี มีจำนวน 100 ข้อ โดยมี ค่า α reliability เท่ากับ 0.9241, 0.9339 และ 0.9271 ตามลำดับ คำตอบมี 4 ระดับ คือจริงที่สุด จริง ไม่จริง และไม่จริงเลย ในการศึกษาครั้งนี้เสนอข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มอายุ เพศ เขตการปกครอง และภาค ด้วยค่าเฉลี่ย และใช้ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ของกลุ่มวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับปัจจัยครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู

ประชากรที่ศึกษา คือ เด็กอายุ 10-18 ปีที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเป็นประจำ แบ่งเด็กเป็น 3 ช่วงอายุ 10-<13 ปี จำนวน 1,589 คน อายุ 13-<16 ปี จำนวน 1,586 คน อายุ 16-18 ปี จำนวน 1,568 คน

ผลการศึกษา พบว่า พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 2 อันดับแรกทุกกลุ่มอายุ คือความคิดสร้างสรรค์ และการควบคุมอารมณ์ พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ที่มีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นตามอายุ 8 ด้านได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความเห็นใจผู้อื่น การสื่อสาร สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการควบคุมอารมณ์ พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริย-

ธรรม ที่มีคะแนนเฉลี่ยลดลงตามอายุ 2 ด้านได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์ คุณธรรมจริยธรรม ส่วนความภาคภูมิใจ ความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดการกับอารมณ์ การจัดการกับความเครียดมีการเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน เด็กหญิงมีคะแนนสูงกว่าเด็กชายเกือบทุกด้าน ยกเว้น ความคิดสร้างสรรค์ และเด็กอาศัยในเขตเทศบาลมีคะแนนสูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาลทุกด้าน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู สถานภาพสมรส อาชีพพ่อ และการศึกษาแม่ โดยเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูไม่ดี เด็กในครอบครัวหย่าร้าง เด็กที่พ่อไม่มีงานทำ และเด็กที่แม่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จะมีความเสี่ยงที่จะมีพัฒนาการต่ำ

พัฒนาการด้านจริยธรรมของเด็กอายุ 3-18 ปี

ได้วิเคราะห์พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กอายุ 3-18 ปี จำนวน 6,874 ราย คือพัฒนาการทางจริยธรรมด้านการประหยัดและอดออม กับพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์และละอายเกรงกลัวต่อบาป ที่สามารถเปรียบเทียบจากข้อคำถามเดียวกันได้ในทุกกลุ่มอายุ โดยใช้ข้อมูลจากแบบวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ในแต่ละกลุ่มอายุ

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมในการประหยัดอดออมของกลุ่มตัวอย่าง จะต่ำในช่วงอายุ 3-<6 ปี และสูงสุดในช่วงอายุ 6-<10 ปี หลังจากนั้นจะลดลงเมื่ออายุมากขึ้นในเรื่องการเก็บออม ส่วนพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์และละอายเกรงกลัวต่อบาปโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มพัฒนาการดีขึ้นตามวัย ยกเว้นเรื่องเพื่อนชวนไปตีกับคนอื่น และการใช้สารเสพติด จะมีพฤติกรรมมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและเยาวชนกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ปัจจัยด้านอายุ เพศ ลักษณะครอบครัว สภาพแวดล้อมที่เป็นเมืองและชนบท ผู้เลี้ยงดูหลัก และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบิดามารดาที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมด้านการประหยัดอดออม และพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์และละอายเกรงกลัวต่อบาปของกลุ่มตัวอย่าง ให้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กเพศหญิง เด็กจากครอบครัวขยาย เด็กนอกเขตเทศบาล เด็กที่มีพ่อแม่เป็นผู้เลี้ยงดูหลัก เด็กที่พ่อแม่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา และเด็กที่แม่ทำงานวิชาชีพ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมดีกว่า

การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กจากอายุ 1-18 ปี

การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ของเด็กอายุ 1<10 ปี

ได้อธิบายเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม เด็กอายุ 1-<10 ปี ตามกลุ่มอายุในพฤติกรรมที่ถ่วงต่อเนื่องในทุกกลุ่มอายุ ในกลุ่มนี้มีจำนวน 18 พฤติกรรม คือ

ความมีวินัย

1. ทำตามกฎกติกา หรือข้อตกลง
2. เก็บของเข้าที่หลังเล่นเสร็จ

ความมีสมาธิ

3. มีสมาธิ ทำอะไรได้นาน (ไม่รวมดูโทรทัศน์)
4. ตั้งใจฟังเวลาสอนสิ่งใหม่ให้

แรงจูงใจไม่ล้มเหลว

5. พยายามทำงานที่ยากจนสำเร็จ
6. อยากรู้ อยากเห็นสิ่งใหม่
7. ชอบกิจกรรมที่ท้าทายความสามารถ (เช่น เล่นของเล่นที่ยากเกินวัย)
8. ชอบทำอะไรด้วยตัวเอง

ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

9. กังวลหรือสงสารเวลาที่เห็นคนอื่นเจ็บปวด
10. ชอบช่วยเหลือหรือเข้าไปปลอบใจคนที่มีความทุกข์ (เช่น เอาของเล่นไปให้)
11. บอกความรู้สึกของคนอื่นได้
12. เวลาคุณอารมณ์ไม่ดี พยายามทำให้คุณรู้สึกดีขึ้น
13. ชอบทำท่าทางตลก หรือให้ของที่ทำให้คุณยิ้มหรือหัวเราะ

การควบคุมอารมณ์

14. เข้ามาแสดงความรักกับคุณ (กอด หอม ชูกตัก ชบอ)
15. หงุดหงิดง่าย

ทักษะทางสังคม ได้แก่

16. เข้ากับเด็กคนอื่นได้ดีเวลาเล่น
17. ผัดกันเล่น
18. มีเพื่อนชอบเล่นด้วยอย่างน้อย 1 คน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย พบว่าทุกพฤติกรรมมีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มอายุ คือ กลุ่มอายุ 1-<3, 3-<6 และ 6-<10 ปี พฤติกรรมที่ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุมากขึ้น 6 พฤติกรรมได้แก่ ทำตามกติกา มีสมาธิ อยากรู้อยากเห็น ทำท่าทาง/ให้ของ เข้ามาทอด และหงุดหงิดง่าย ซึ่งเกี่ยวข้องกับวินัย สมาธิ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการควบคุมอารมณ์ เป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมที่ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น 6 พฤติกรรมได้แก่ พยายามทำงาน สงสารคนอื่น ชอบช่วยเหลือ บอกความรู้คนอื่น ทำให้คุณอารมณ์ดี และผลัดกันเล่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และทักษะทางสังคม เป็นส่วนใหญ่ และเมื่อวิเคราะห์ในแต่ละเพศพบว่าทั้งเพศชายและหญิงมีแบบแผนเช่นเดียวกันกับภาพรวมทั้งสองเพศเมื่อเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มอายุ พฤติกรรมทุกข้อมีค่าเฉลี่ยในแต่ละกลุ่มอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในเพศชายและรวมทั้งสองเพศ ส่วนเด็กเพศหญิง พบว่าเกือบทุกพฤติกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นข้อเดียวคือ “ชอบทำท่าทางตลกหรือให้ของที่ทำให้คุณยิ้มหรือหัวเราะ” และเมื่อวิเคราะห์ในแต่ละเขตการปกครอง พบว่าเด็กทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาลมีพฤติกรรมแบบแผนเช่นเดียวกันกับภาพรวมเมื่อเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มอายุ และพฤติกรรมทุกข้อมีคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจและสังคมของเด็กอายุ 6-18 ปี

พฤติกรรมที่ถ้ามองดูในเรื่องในทุกกลุ่มอายุ ในกลุ่มนี้มีจำนวน 6 พฤติกรรม คือ

ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ได้แก่

1. กังวลหรือสงสารเวลาที่เห็นคนอื่นเจ็บปวด
2. ยอมรับว่าคนอื่นทำผิดพลาดได้
3. ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

การควบคุมอารมณ์ ได้แก่

4. หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย

ทักษะทางสังคม ได้แก่

5. ค่อนข้างแยกตัว ชอบเล่นคนเดียว

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ได้แก่

6. ไม่ท้อถอยแม้เจองานยาก

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของแต่ละพฤติกรรมในแต่ละกลุ่มอายุในภาพรวม พบว่าพัฒนาการมีแนวโน้มดีขึ้นตามอายุ คือ ยอมรับว่าคนอื่นทำผิดได้ และพบว่าเมื่อเด็กโตขึ้นจะค่อนข้างแยกตัวหรือชอบเล่น/อยู่คนเดียวมากขึ้น ค่าเฉลี่ยในแต่ละกลุ่มอายุของทุกพฤติกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อวิเคราะห์ในแต่ละเพศและแต่ละเขตการปกครองพบ

แบบแผนเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยของทุกพฤติกรรมตามกลุ่มอายุ ในแต่ละเพศและในแต่ละเขตการปกครอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรมีนโยบายและระบบสนับสนุนที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่เหมาะสมตามวัยของเด็ก ของสถาบันสังคมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมของเด็ก อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา และสื่อสารมวลชน
2. การให้บริการสุขภาพเด็กควรรวมการประเมินระดับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้เลี้ยงดูเด็กในการพัฒนาให้เด็กเติบโตสมวัยด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม
3. โรงเรียน และศูนย์พัฒนาเด็กเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก ที่จะต้องมีบทบาทหลักในการสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่เหมาะสมตามวัยของเด็ก ควบคู่ไปกับพัฒนาการด้านอื่น เช่นเดียวกับสถาบันครอบครัว
4. ชุมชนโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสริมในการสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่เหมาะสมตามวัย ของเด็กอย่างต่อเนื่อง
5. สร้างความเข้มแข็งและความสามารถให้กับครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ที่เหมาะสมตามวัยและสังคมวัฒนธรรมไทย เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและมีจริยธรรมเป็นธรรมนุญของครอบครัว โดยการปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยเด็กเล็กจนถึงวัยรุ่น โดยเฉพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์แต่มีแนวโน้มที่จะกระทำน้อยลงเมื่ออายุมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

1. พัฒนารูปแบบในการสร้างค่านิยมการมีความฉลาดทางอารมณ์ โดยผสมผสานแนวคตินิยมปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะที่ยังเป็นจุดอ่อนของเด็กไทย เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความคิดสร้างสรรค์ ความจดจำมีสมาธิ ความอดทน ความมีวินัย
2. ศึกษาวิจัยระยะยาวในประเทศไทย เพื่อติดตามผลของพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมในวัยเด็กต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการทำงาน ความสำเร็จในชีวิต และพฤติกรรมดำรงชีวิตในอนาคต

3. พัฒนาเครื่องมืออย่างง่ายสำหรับครอบครัวและผู้ปฏิบัติงานระดับรากหญ้า สำหรับค้นหาและเฝ้าระวังครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์ฯ ที่ไม่เหมาะสม เพื่อให้การดูแลช่วยเหลือตั้งแต่ระยะแรก

4. ศึกษาเจาะลึกเพื่อหาเหตุผลในการอธิบายพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมทั้งในด้านบวกและในด้านลบ เพื่อนำสู่การพัฒนารูปแบบและการทดลองรูปแบบในการพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมในเด็ก

5. พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานของแบบวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมสำหรับเด็กไทย เพื่อใช้เปรียบเทียบระดับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมของเด็กวัยนี้ในแต่ละพื้นที่ และใช้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาครอบครัว

ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชนทั่วไป

การเลี้ยงดูเด็กต้องสมดุลทั้งด้านการส่งเสริมเชาวน์ปัญญา และความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อให้เด็ก เก่ง ดี และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ปฐมวัยต่อเนื่องจนเด็กวัยกลางและวัยรุ่น โดยผู้เลี้ยงดูต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กและเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมเลี้ยงดูเด็กต้องให้ความรัก พร้อมทั้งตอบสนองต่ออารมณ์ของเด็กในเชิงบวก ส่งเสริมให้เด็กมีวินัยและมีระเบียบ โดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันของเด็ก ไม่ละเลยแม้แต่จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม เพราะเด็กจะซึมซับพฤติกรรมต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมที่บ้าน โรงเรียน ชุมชน และสื่อมวลชน ฉะนั้นทุกฝ่ายจะต้องร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งที่ปรากฏให้เด็กเห็นและเลียนแบบ

เกริ่นนำ

นอกจากเขาวนัปัญญาแล้ว พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรม เป็นพัฒนาการอีกด้านหนึ่งที่มีความสำเร็จในการดำรงชีวิตและการทำงาน โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย จึงได้วัดพัฒนาการทุกด้านของเด็ก รวมทั้งด้านนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมของเด็กไทย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมของเด็กไทยกับปัจจัยครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู
3. เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ในเด็กอายุ 1 ถึง 18 ปี

กลุ่มตัวอย่าง คือเด็กที่อาศัยในครอบครัว สุ่มกระจายทั่วประเทศ โดยให้ความหมายเด็กและครอบครัว ดังนี้

เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ตามความหมายในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ พ.ศ. 2532 เนื่องจากข้อจำกัดของแบบวัดพัฒนาการด้านสติปัญญา เด็กกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นเด็กที่สามารถทำการทดสอบพัฒนาการด้านสติปัญญาได้ ดังนั้นเด็กกลุ่มตัวอย่างจึงต้องไม่มีความพิการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำทดสอบได้แก่ ตาบอดทั้ง 2 ข้าง แขนพิการ 2 ข้าง โดยไม่สามารถใช้อวัยวะอื่นทดแทนได้เป็นต้น

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งหมายรวมถึงผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

เนื่องจากพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมมีการพัฒนาซับซ้อนขึ้นตามอายุ การศึกษานี้จึงแบ่งเด็กออกเป็น 6 กลุ่มอายุ คือ อายุ 1-<3 ปี จำนวน 1,571 คน อายุ 3-<6 ปี จำนวน 1,585 คน อายุ 6-<10 ปี จำนวน 1,589 คน อายุ 10-<13 ปี จำนวน 1,589 คน อายุ 13-<16 ปี จำนวน 1,586 คน อายุ 16-18 ปี จำนวน 1,568 คน ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ในเด็กแต่ละวัย

สิ่งที่ข้อจำกัดของการศึกษาพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ในเด็กอายุ 1 ถึง 18 ปี คือยังไม่มีเครื่องมือหรือแบบประเมินพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานของเด็กไทยมาก่อน คณะผู้วิจัยจึงประยุกต์จากต่างประเทศบางส่วน และสร้างขึ้นบางส่วน ดังนี้

- ใช้แบบวัด MITSEA (Modified Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ที่ดัดแปลงจากแบบวัด ITSEA (Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) สำหรับเด็กอายุ 1-6 ปี เป็นแบบวัดที่ให้ผู้เลี้ยงดูประเมินเด็กในระยะ 1 เดือนที่ผ่านมา

- แบบวัด Emotional Moral Social Assessment หรือเรียกโดยย่อว่า EMSA เป็นแบบวัดที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากแนวคิดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรม แนวคิดการประเมินพฤติกรรมนักเรียนด้านจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และแบบวัด ITSEA (Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) สำหรับเด็กอายุ 6-10 ปี เป็นแบบวัดที่ให้ผู้เลี้ยงดูประเมินเด็กในระยะ 1 เดือนที่ผ่านมา

- แบบวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม สำหรับเด็กอายุ 10-18 ปี ซึ่งประยุกต์จากแบบวัดทักษะชีวิตของนายแพทย์ชัย กฤติยาภิชาติกุล (2543) เป็นแบบวัดที่ให้เด็กประเมินตนเองในระยะ 1 เดือนที่ผ่านมา

จากข้อแตกต่างของเครื่องมือประเมินพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมสำหรับเด็ก การนำเสนอผลการศึกษาก็แบ่งตามกลุ่มอายุ คือ อายุ 1-6 ปี อายุ 6-10 ปี และอายุ 10-18 ปี และเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่ประเมินต่อเนื่องในหลายกลุ่มอายุ จึงวิเคราะห์เพิ่มเติมเรื่องการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรม ทำให้เห็นข้อดีและข้อด้อยของพัฒนาการในแต่ละพฤติกรรม ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการป้องกันแก้ไข

บทที่ 1

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม ของเด็กปฐมวัย

บทนำ

การเข้าใจอารมณ์ของตนเองและของผู้อื่นเป็นพื้นฐานสำคัญของการประสบความสำเร็จในการแสดงบทบาทในสังคม เด็กเริ่มเรียนรู้การแสดงออกของอารมณ์ที่เหมาะสมตั้งแต่ในวัยทารก และมีพัฒนาการด้านอารมณ์ที่ซับซ้อน เรียนรู้จักที่จะระงับอารมณ์ของตนเองให้ถูกกาลเทศะตามเกณฑ์สังคมและวัฒนธรรม

ทารกเมื่อแรกเกิดสามารถแยกแยะมารดา บิดา และคนเลี้ยง จากเสียง กลิ่นและหน้าตา แล้วแสดงออกโดยการยิ้มและเลียนแบบ ซึ่งทำให้ผู้คนที่อยู่รอบข้างมีปฏิกริยาตอบสนองที่ดีต่อเด็ก เป็นการเสริมแรงความผูกพันที่ก่อร่างขึ้นในช่วงสัปดาห์แรกๆ ของชีวิต ทารกเริ่มสนใจเด็กทารกอื่นได้ตั้งแต่อายุ 2 เดือน โดยการเฝ้ามองกันเมื่อมีทารกอื่นอยู่ด้วย (Eckerman, 1979 อ้างถึงใน Harris & Butterworth, 2002) พออายุได้ 6-9 เดือน ทารกจะจ้อง ส่งเสียงอ้อแอ้คุยกัน และยิ้มให้กันได้ (Hay et al. อ้างถึงใน Harris & Butterworth, 2002) เมื่อใกล้ 1 ขวบ ทารกจะสนใจเด็กทารกอื่น และมีปฏิสัมพันธ์โดยการส่งเสียงทักทาย ยิ้มและแสดงท่าทาง ทารกจะเลียนแบบการแสดงพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ใช้เป็นต้นแบบในการแสดงอารมณ์ของตนเอง (social referencing) (Campos & Stenberg, 1981 อ้างถึงใน Harris & Butterworth, 2002) ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

เด็กวัยก่อนเรียนจะให้ความหมายของอารมณ์เมื่อพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึกของตนเอง และความรู้สึกของคนอื่น เช่น ใช้คำว่ารู้สึกดีตอนเมื่อได้ไปเที่ยว หรือรู้สึกกลัวเมื่อเห็นสุนัข เป็นต้น ในวัยนี้ เด็กจะเชื่อมโยงอารมณ์ของตนเองในการประเมินท่าทีของคนอื่น หรือเหตุการณ์ หรือสิ่งของที่ทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกนั้นๆ อารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้จะพัฒนาซับซ้อนลึกซึ้งยิ่งขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่วัยเรียน เด็กจะมีความรู้สึกเท่าทันอารมณ์ของตนเอง ทำให้เด็กสามารถแยกแยะความรู้สึกภายในของตนและการแสดงออกทางอารมณ์ให้ผู้อื่นรับทราบ วัฒนธรรมต่างๆ จะมีมาตรฐานหรือเกณฑ์ในการที่จะแสดงอารมณ์แตกต่างกัน เด็กอายุ 4-5 ขวบรู้จักที่จะแสดงท่าทางกลบเกลื่อนเพื่อหลอกผู้อื่นได้ เช่น แสดงท่าทางว่า น้ำผลไม้รสหวานทั้งที่ความจริงเปรี้ยว แต่ก็ยังไม่เก่งพอที่จะเก็บอารมณ์ทั้งหมด โดยเด็กจะเอามือปิดปากหัวเราะคิกคักชอบใจที่สามารถหลอกผู้อื่นได้ เด็ก

หญิงมีความสามารถในการเก็บจำความรู้สึกไม่พอใจหรือความรู้สึกในด้านลบได้ดีกว่าเด็กชาย เด็กวัย 8-9 ขวบจะมีวุฒิภาวะทางอารมณ์รู้จักเก็บจำความรู้สึกของตนเอง ไม่แสดงความรู้สึกไม่พอใจออกมาตรงๆ แต่ก็ไม่สามารถเสแสร้งแสดงความรู้สึกตรงข้ามตามมาตรฐานสังคมได้ ซึ่ง Saarni เรียกว่า “transitional behaviour” (Saarni et al, 1998 อ้างถึงใน Harris & Butterworth, 2002) จากที่เคยยึดพ่อแม่เป็นต้นแบบ เมื่อยังเล็ก เมื่อเข้าโรงเรียน เด็กจะใช้เพื่อนเป็นมาตรฐานในการประเมินตนเองและสร้างปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เด็กจะมีเพื่อนตามความสะดวก เช่น เล่นกับเพื่อนที่อยู่ในละแวกเดียวกันซึ่งสามารถจะเล่นการละเล่นอย่างเดียวกันได้ แต่เมื่อเติบโตขึ้นและเข้าสู่วัยรุ่น มิตรภาพจะเริ่มจำเพาะเจาะจงและจะอยู่บนพื้นฐานของความสนใจ ความชอบ และความเชื่อมากกว่าความสะดวก

พัฒนาการด้านสังคมของเด็กในช่วงวัยก่อนเรียนมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ เมื่อเริ่มหัดเดิน เด็กจะจำตนเองในกระจกได้ ที่อายุ 2-3 ขวบ เด็กจะมีความเข้าใจตัวตนของตนเองที่ซับซ้อนมากขึ้นได้ การเล่นสมมุติที่เดิมเคยเล่นง่ายๆ ก็จะมีจินตนาการเป็นเรื่องราว เล่นสมมุติเป็นหลายบทบาทขึ้น โดยจำลองจากเหตุการณ์ที่เด็กได้สัมผัสบ่อยๆ เช่น สุนัขเล่นหรือไปพบแพทย์ เป็นต้น ในขณะเดียวกันเด็กจะมีความสนใจในสิ่งที่ลึกลับเช่น นางฟ้า เทวดา ผี และยังไม่สามารถแยกออกได้ชัดเจนระหว่างสิ่งที่จริงกับความคิดฝัน

ความสามารถในการเข้าใจผู้อื่นพัฒนาขึ้นจะเริ่มแยกแยะได้ชัดเจนเมื่อเข้าสู่วัยก่อนเรียน ที่อายุ 3 ขวบครึ่ง เด็กจะมีความสามารถในการแยกแยะระหว่างความเชื่อของตนเองกับความเชื่อของผู้อื่น ในวัยนี้เด็กจะแสดงความสนใจอย่างมากในการที่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (prosocial behaviour) กับเด็กอื่น เด็กจะสร้างมิตรภาพและให้เวลากับบางคนที่มีความสนใจและอายุใกล้เคียงกันเป็นพิเศษ ซึ่งมักจะเป็นเด็กอายุและเพศเดียวกัน ถ้าปล่อยให้เล่นกันอย่างอิสระ เด็กในวัยนี้จะแสดงความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงอย่างชัดเจนจากวิธีการเลือกของเล่นและวิธีเล่น

การศึกษาพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม ของเด็กปฐมวัยในประเทศมีน้อยมาก ไม่พบการศึกษาในเด็กทั่วไประดับประเทศ งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้านพื้นอารมณ์และปัญหาทางจิตเวช การศึกษาพื้นอารมณ์ของเด็กอายุ 3-6 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ผลแตกต่างกันขึ้นกับพื้นฐานประชากรกลุ่มที่ศึกษา อรรวรรณ (2529) ศึกษาเด็กที่อาศัยในแฟลตดินแดง กรุงเทพมหานคร พบว่าเป็นเด็กเลี้ยงง่าย ร้อยละ 36 และเป็นเด็กเลี้ยงยาก ร้อยละ 11 ในขณะที่ วัจน์ (2529) ศึกษาเด็กในโรงเรียนอนุบาลเอกชน 311 ราย พบว่า ร้อยละ 67.5 เป็นเด็กเลี้ยงง่าย ร้อยละ 32.5 เป็นเด็กเลี้ยงยาก เศรษฐฐานะของครอบครัว ระดับการศึกษาของมารดา มีความสัมพันธ์กับพื้นอารมณ์ของเด็ก โดยเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ มีลักษณะพื้นอารมณ์ด้านระดับความทนสูงกว่าและด้านความรุนแรงของการตอบสนองมากกว่าเด็กกลุ่มครอบครัวรายได้สูง

และเด็กที่มารดา มีระดับการศึกษาต่ำมีลักษณะพื้นอารมณ์ด้านความคงที่ของช่วงความสนใจมากกว่าเด็กกลุ่มที่มารดา มีระดับการศึกษาปานกลาง (วรัตมา, 2530)

สำหรับความชุกของปัญหาทางจิตเวช อรพรรณ และคณะ (2530) ศึกษาประชากร 5 เขตของกรุงเทพมหานคร (พญาไท พระโขนง ดุสิต บางรัก และบางเขน) จำนวน 7,731 ราย เป็นเด็กอายุ 0-3 ปี จำนวน 1,099 ราย อายุ 4-6 ปี จำนวน 539 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากครอบครัวโดยวิธีสัมภาษณ์ พบอัตราความชุกของปัญหาจิตเวชในกลุ่มอายุ 0-3 ปี ร้อยละ 29.8 ปัญหาที่พบมากในวัยนี้คือ ปัญหาพฤติกรรมการกิน การนอน พบในเพศชาย ร้อยละ 12.2 เพศหญิง ร้อยละ 13.9 พบปัญหาด้านอารมณ์ นิสัย ในเพศชาย ร้อยละ 9 เพศหญิง ร้อยละ 11.0 ส่วนในกลุ่มอายุ 4-6 ปี พบความชุกของปัญหาจิตเวช ร้อยละ 46.9 ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาทางอารมณ์ และนิสัย พบในเพศชาย ร้อยละ 36.1 เพศหญิง ร้อยละ 33.6

วรุณา (2542) ได้ศึกษาความชุกของปัญหาทางจิตเวชของเด็กวัย 1-5 ปี ที่มาตรวจสุขภาพและได้รับวัคซีนป้องกันโรคที่คลินิกสุขภาพเด็กสบาย ศูนย์บริการสาธารณสุขทางตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร 6 แห่งๆ ละ 100 คน รวมเป็น 600 คน โดยใช้แบบสำรวจพฤติกรรมอารมณ์เด็กสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่พาเด็กมาตรวจ พบว่า ผู้ปกครองจำนวน 482 คน คิดเป็นร้อยละ 80.3 มีความกังวลห่วงใยในปัญหาพฤติกรรมและอารมณ์ของเด็ก ปัญหาที่พบมากที่สุดของเด็ก อายุ 1-5 ปี 5 อันดับแรก คือปัญหาการกินร้อยละ 35.3 ปัญหาอารมณ์ร้อยละ 27.7 ร้องอาละวาดเมื่อถูกขัดใจร้อยละ 25.8 ชนมากอยู่ไม่นิ่งร้อยละ 24.7 และมีพฤติกรรมก้าวร้าวร้อยละ 21.7

ความสำเร็จในชีวิตเป็นผลจากเชาว์ปัญญาเพียงร้อยละ 20 (Goleman, 1995) การศึกษาติดตามระยะยาวจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ พบว่า ระดับเชาว์ปัญญาในวัยเด็กมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในชีวิตการทำงานและระดับเงินเดือนค่อนข้างน้อย ความสามารถในการควบคุม อารมณ์ ควบคุมความขัดแย้งและการเข้ากับคนอื่นได้ง่ายต่างหากที่ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ความสามารถอย่างหลังนี้รวมเรียกว่า Emotional Intelligence ซึ่ง Salovey และ Mayer (อ้างถึงใน Goleman, 1995) ได้อธิบายว่าประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ของตนเอง รู้จักจัดการกับอารมณ์ทำให้รู้อารมณ์ตนเองอยู่เสมอ ทำให้ไม่ซึมเศร้าหรือจมอยู่กับความรู้สึกวิตกกังวลอยู่นาน ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ รู้จักอดทนรอ ทำให้มีประสิทธิภาพสูงในการทำงาน เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของคนอื่น และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี ทำให้เป็นที่นิยม เป็นผู้นำ และทำงานประสบความสำเร็จ พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมร่วมกับพัฒนาการด้านปัญญา (cognitive) ที่สมัยยังเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการด้านภาษา ด้านสติปัญญา และด้านจริยธรรมในขั้นต่อไป พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กที่มีความรู้และทักษะในการส่งเสริมด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมจะช่วยให้เด็กเติบโตมีความสุขในชีวิตและประสบความสำเร็จได้

ในการสำรวจครั้งนี้คณะวิจัยจึงได้ทำการวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กไทยอายุ 1-18 ปี และหาความสัมพันธ์กับปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมด้วย

วิธีการเก็บข้อมูล

ในโครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยนี้ ใช้แบบวัด 2 ชุด ในการเก็บข้อมูลพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กอายุ 1-6 ปี แบ่งเป็น 2 กลุ่มอายุ คือ แบบวัดสำหรับเด็กอายุ 1-<3 ปี และแบบวัดสำหรับเด็กอายุ 3-<6 ปี

กลุ่มอายุ 1-<3 ปี ใช้แบบวัด MITSEA (Modified Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ที่ดัดแปลงมาจากแบบวัด ITSEA (Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กที่มารดาสังเกตในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา จำนวน 96 ข้อ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence Scale) จำนวน 37 ข้อ ด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (Social Relatedness) จำนวน 10 ข้อ และด้านพฤติกรรมที่เป็นปัญหา (Problem Scale) จำนวน 49 ข้อ วิธีการให้คะแนนเป็น 3 ระดับ คือ จริงที่สุด = 2, จริงบางครั้ง = 1, ไม่เป็นจริง = 0 กลุ่มอายุ 3-<6 ปี ใช้แบบวัด MITSEA-plus (Modified Infant Toddler Social and Emotional Assessment - plus) ซึ่งคือ MITSEA ที่เพิ่มข้อคำถามพฤติกรรมด้านจริยธรรม 13 ข้อ

แบบวัดทั้ง 2 ชุดได้ผ่านการทดสอบ 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการตรวจสอบความตรงและความเที่ยงในกลุ่มตัวอย่าง 240 รายใน 4 จังหวัดคือ ขอนแก่น, สระบุรี, สงขลา, ปทุมธานี ครั้งที่ 2 เป็นการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและตรวจสอบปัญหาด้านการจัดการโดยทดสอบการเก็บข้อมูลจริงในกลุ่มตัวอย่าง 36 ครอบครัวใน 5 พื้นที่ของประเทศไทยคือ พื้นที่ภาคเหนือที่จังหวัดพิษณุโลก พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น พื้นที่ภาคกลางที่จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา และพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ผลการทดสอบความเชื่อมั่นได้ค่า *Alpha Reliability* (Cronbach) ของทั้งชุด เท่ากับ 0.8370 โดยค่า *Alpha Reliability* ขององค์ประกอบย่อย *Competence Scale* ได้ค่า *Alpha Reliability* เท่ากับ 0.8929 *Social Relatedness* ได้ค่า *Alpha Reliability* เท่ากับ 0.7800 *Problem Scale* ได้ค่า *Alpha Reliability* เท่ากับ 0.8631 ข้อคำถามเข้าใจได้ง่าย และคำตอบ “ไม่มีโอกาสได้เจอ” ถูกเลือกน้อยมาก เวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประมาณคนละ 30 นาที (รายละเอียดใน รายงานการวิจัยเล่มที่ 2 : การวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : เครื่องมือและระเบียบวิธีวิจัย)

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากโครงการมีวัตถุประสงค์ศึกษาพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กทั่วไป จึงทำการวิเคราะห์และนำเสนอเฉพาะด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม และด้านการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิด โดยนำเสนอด้านจริยธรรมแยกต่างหาก

พฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมแบ่งออกเป็น 6 ด้านย่อย คือ การทำตามระเบียบกติกา (Compliance) ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention Skills) การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play) แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations) แบบวัดที่มีข้อคำถามที่ไม่ได้ตอบเนื่องจากเด็กไม่มีโอกาสได้เจอเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ มากกว่าร้อยละ 25 ของข้อคำถามในด้านย่อยนั้น หรือของข้อคำถามทั้งหมดจะไม่นำมารวมในการวิเคราะห์ด้วย ได้ทำการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กและปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดู ใช้ Chi-square test ในการวิเคราะห์แบบ bivariate และ Logistic Regression ในการวิเคราะห์แบบ multivariate

เนื่องจากไม่เคยมีการศึกษาใช้แบบวัดนี้ในการเก็บข้อมูลของเด็กไทยมาก่อน จึงไม่มีเกณฑ์อ้างอิงของพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมสำหรับเด็กไทยให้เปรียบเทียบและจัดระดับพัฒนาการได้ ในโครงการนี้จึงแบ่งระดับพัฒนาการโดยใช้เปอร์เซ็นต์ไคลด้วยวิธีอิงกลุ่ม และเปรียบเทียบกับคะแนนของเด็กอเมริกันอายุ 12-35 เดือน (Carter et al, 2002)

ผลการศึกษา

จากเด็กอายุ 1-6 ปี ที่สำรวจจำนวน 3,156 ราย เก็บข้อมูลพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคมได้ 3,154 ราย (ร้อยละ 99.9) เป็นชายร้อยละ 51.7 เป็นหญิงร้อยละ 48.3 ในช่วงอายุจาก 1-6 ปี เด็กไทยในการศึกษานี้มีคะแนนเฉลี่ยด้านการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิด (Social Relatedness) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence) แสดงว่าเด็กปฐมวัยไทยมีพฤติกรรมด้านการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิด (เช่น แสดงความรักกับแม่หรือผู้เลี้ยงดู ชอบเข้ามากอดมาหอมแก้มแม่) เร็วกว่าพฤติกรรมด้านสมรรถนะอารมณ์และสังคม คะแนนเฉลี่ยด้านการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิดใกล้เคียงกันตลอดช่วงอายุนี้ บ่งชี้ว่าเด็กพัฒนาการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิดได้สูงตั้งแต่อายุ 12 เดือน ในขณะที่คะแนนเฉลี่ยด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมเพิ่มขึ้นตามอายุเพิ่มขึ้นชัดเจนในช่วงอายุ 12-35 เดือน หลังจากนั้นเพิ่มขึ้นค่อนข้างน้อยจากอายุ 36-71 เดือน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ คะแนนเฉลี่ยด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมและด้านการสร้างสัมพันธไมตรีใกล้ชิดของเด็กหญิงและเด็กชายอายุ 12-35 เดือนไม่แตกต่างกันชัดเจน ยกเว้นในกลุ่ม

อายุ 24-29 เดือน เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดสูงกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในกลุ่มอายุ 36-71 เดือน เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมเฉพาะกลุ่มอายุ 36-41 เดือน, 42-47 เดือน, 48-53 เดือน และ 60-65 เดือน ส่วนในด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดเฉพาะกลุ่มอายุ 48-53 เดือน และ 60-65 เดือน (ตารางที่ 1.1 และตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.1 คะแนนเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กไทย อายุ 1-3 ปี แยกตามเพศ

องค์ประกอบ พัฒนาการ	คะแนนเฉลี่ย (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)							
	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	ชาย (n=176)	หญิง (n=174)	ชาย (n=227)	หญิง (n=199)	ชาย (n=234)	หญิง (n=208)	ชาย (n=206)	หญิง (n=147)
สมรรถนะทาง อารมณ์และสังคม (Competence)	1.01 (0.29)	1.04 (0.30)	1.14 (0.34)	1.18 (0.30)	1.21 (0.28)	1.25 (0.28)	1.27 (0.29)	1.3 (0.27)
การทำตามระเบียบ กติกา (Compliance)	0.97 (0.36)	1.07 (0.37)	1.14 (0.41)	1.20 (0.38)	1.23 (0.36)	1.26 (0.37)	1.24 (0.36)	1.31 (0.33)
ความจดจ่ที่มีสมาธิ (Attention Skill)	0.80 (0.46)	0.87 (0.49)	0.96 (0.46)	1.04 (0.48)	1.09 (0.42)	1.09 (0.45)	1.21 (0.44)	1.19 (0.41)
การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play)	1.03 (0.37)	1.06 (0.40)	1.18 (0.45)	1.23 (0.39)	1.23 (0.40)	1.30 (0.40)	1.23 (0.40)	1.31 (0.41)
แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation)	1.17 (0.38)	1.15 (0.37)	1.29 (0.43)	1.28 (0.37)	1.30 (0.38)	1.29 (0.36)	1.3 (0.39)	1.33 (0.38)
ความเห็นอกเห็นใจผู้ อื่น (Empathy)	0.88 (0.40)	0.86 (0.41)	1.02 (0.45)	1.09 (0.43)	1.13 (0.43)	1.19 (0.41)	1.21 (0.41)	1.25 (0.41)
การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations)	1.26 (0.37)	1.28 (0.39)	1.28 (0.43)	1.32 (0.38)	1.33 (0.38)	1.37 (0.42)	1.41 (0.38)	1.43 (0.38)
การสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (Social Relatedness)	1.53 (0.32)	1.56 (0.27)	1.55 (0.31)	1.60 (0.28)	1.55* (0.29)	1.64* (0.25)	1.54 (0.29)	1.59 (0.30)

สถิติ: t-test, *p<0.001

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม พบว่า ในกลุ่มอายุ 12-17 เดือน เด็กมีพัฒนาการด้านชอบสังคมกับเพื่อนได้เร็วกว่าพัฒนาการด้านอื่นๆ รองลงมาคือ

ด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ ด้านการเลียนแบบ/เล่น ด้านการทำตามระเบียบกติกา ด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและด้านความจดจ่อมีสมาธิ ตามลำดับ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นพัฒนาการด้านการชอบสังคมกับเพื่อนยังเป็นพัฒนาการที่ก้าวหน้ากว่าด้านอื่นๆ ที่อายุ 30-35 เดือน คะแนนเฉลี่ยการชอบสังคมกับเพื่อนยังคงสูงสุด รองลงมาคือด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ ด้านการเลียนแบบ/เล่น และด้านการทำตามระเบียบกติกา มีคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ตามมาด้วยความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยด้านความจดจ่อมีสมาธิมีคะแนนเฉลี่ยด้านต่ำสุด เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยขององค์ประกอบย่อยสูงกว่าเด็กชายเล็กน้อย แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 1.1)

เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจากอายุ 36-71 เดือน เด็กมีพัฒนาการด้านสมรรถนะทางอารมณ์เพิ่มขึ้นตามลำดับ ด้านย่อยที่มีพัฒนาการได้สูงสุดคือ ด้านชอบสังคมกับเพื่อน รองลงมาคือด้านการทำตามระเบียบกติกา ด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยหรือพัฒนาไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่ออายุต่ำกว่า 3 ปี คือ ด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ ด้านที่พัฒนาขึ้นจากเมื่ออายุ 3 ปี คือด้านความจดจ่อมีสมาธิ ส่วนด้านที่มีคะแนนลดต่ำลงจากเมื่ออายุ 3 ปี คือ ด้านการเลียนแบบ/เล่นสมมุติ ซึ่งที่อายุ 66-71 เดือน มีคะแนนต่ำกว่าที่ 36-41 เดือน โดยเด็กชายมีคะแนนต่ำลงมาก มาเฉลี่ยใกล้เคียงกับเมื่ออายุ 12-17 เดือน ด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเพิ่มขึ้นจากอายุ 36-41 เดือน ถึงอายุ 42-47 เดือน หลังจากนั้นไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจนถึงอายุ 71 เดือน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ เด็กหญิงมีคะแนนเฉลี่ยขององค์ประกอบย่อยส่วนใหญ่สูงกว่าเด็กชายเล็กน้อยแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังในตารางที่ 1.2

ในกลุ่มอายุ 1-3 ปี เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างเด็กในเขตและนอกเขตเทศบาล โดยพิจารณาสัดส่วนของเด็กที่มีค่าคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 ของเด็กกลุ่มอายุเดียวกันและเพศเดียวกันเด็กนอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 สูงกว่าเด็กในเขตเทศบาลทั้งในด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมและด้านการสร้างสัมพันธใกล้ชิด ยกเว้นในเด็กชายและกลุ่มอายุ 12-17 เดือน ที่เด็กในเขตเทศบาลมีสัดส่วนของเด็กที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 สูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาลถึง 3 เท่า ดังตารางที่ 1.3

ตารางที่ 1.3 ร้อยละของเด็กอายุ 1-3 ปี ที่มีค่าคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 แยกตามเพศและเขตเทศบาล

	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม								
ในเขต	14.4*	8.8	4.0**	5.8	9.1	9.3	5.9	7.9
นอกเขต	4.7*	10.8	15.7**	12.5	8.8	11.0	13.3	11.3
การสร้างสัมพันธใกล้ชิด								
ในเขต	7.7	4.4	3.2*	7.8	8.3	4.6	7.9	3.9
นอกเขต	8.2	10.8	11.8*	8.3	10.6	10.0	11.4	11.3

สถิติ: Chi-square test, *p<0.05, **p<0.01

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภาค ภาคเหนือมีสัดส่วนของเด็กที่มีค่าคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 สูงกว่าภาคอื่นในทุกกลุ่มอายุ ด้านการสร้างสัมพันธใกล้ชิดและด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม ยกเว้นที่กลุ่มอายุ 24-29 เดือนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 ด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมสูงสุด แต่ภาคเหนือก็มีสัดส่วนสูงรองเป็นอันดับสองของเด็กที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ดังตารางที่ 1.4

ตารางที่ 1.4 ร้อยละของเด็กอายุ 12-35 เดือน ที่มีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าวัยเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์เปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10* จำแนกตามเพศของเด็กและภาค

องค์ประกอบของพัฒนาการ	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม								
กรุงเทพฯ	16.7	10.0	5.3	5.6	9.4	12.1	4.2	11.5
กลาง	10.4	12.9	2.9	11.4	5.6	9.1	2.5	6.1
เหนือ	16.7	15.2	17.0	17.1	10.2	9.5	18.3	14.3
ตะวันออกเฉียงเหนือ	8.1	11.9	8.5	9.1	19.6	15.2	13.2	13.0
ใต้	-	-	10.2	2.5	1.9	4.7	4.5	3.3
การสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด								
กรุงเทพฯ	3.3	-	5.3	8.3	9.4	6.1	-	3.8
กลาง	14.6	9.7	2.9	4.5	5.6	11.4	10.0	6.1
เหนือ	13.3	12.1	14.9	14.3	12.2	14.3	11.7	14.3
ตะวันออกเฉียงเหนือ	5.4	9.5	5.1	9.1	8.7	-	18.4	8.7
ใต้	-	5.3	6.1	5.0	11.3	4.7	4.5	3.3

* อิงกลุ่มเด็กในการสำรวจครั้งนี้

การเปรียบเทียบกับเกณฑ์ต่างประเทศ ดังกล่าวแล้วว่าแบบวัด MITSEA นี้ดัดแปลงมาจากแบบวัด ITSEA ซึ่งสร้างโดย Carter และคณะ (2002) จากการศึกษาเด็กอเมริกันจำนวน 1,280 คน ที่สุ่มจากประชากรในเขต New Haven-Meriden Standard Metropolitan Statistical Area ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ จึงได้ทำการเปรียบเทียบค่าคะแนนที่เปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 ของเด็กอเมริกันกลุ่มนี้กับค่าคะแนนที่เปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 ของเด็กไทยในการสำรวจครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ 1.5 และ 1.6 ความแตกต่างระหว่างค่าคะแนนที่เปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 ของเด็กอเมริกันกับของเด็กไทยในแต่ละเพศมีแบบแผนเช่นเดียวกับค่าคะแนนเฉลี่ยข้างต้น

ตารางที่ 1.5 ค่าคะแนนที่เปอร์เซ็นต์ไคที่ 10 ของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมและการสร้างสัมพันธไมตรีของเด็กชายอเมริกันและเด็กชายไทยในการสำรวจครั้งนี้

องค์ประกอบพัฒนาการ ด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)	0.78	0.68	1.01	0.66	1.03	0.84	1.08	0.90
การทำตามระเบียบกติกา (Compliance)	0.50	0.50	0.88	0.50	0.88	0.75	0.88	0.88
ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention)	0.60	0.20	0.80	0.33	1.00	0.60	1.00	0.60
การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play)	0.80	0.50	0.83	0.60	1.00	0.67	1.00	0.76
แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation)	1.00	0.67	1.67	0.67	1.17	0.83	1.33	0.82
ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	0.17	0.33	0.43	0.43	0.67	0.57	0.83	0.67
การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations)	0.40	0.80	0.50	0.75	0.60	0.80	0.67	1.00
การสร้างสัมพันธไมตรี (Social Relatedness)	1.30	1.10	1.40	1.10	1.33	1.20	1.30	1.17

หมายเหตุ เกณฑ์เด็กอเมริกันใช้ Carter และคณะ (2002)

ตารางที่ 1.6 ค่าคะแนนที่เปอร์เซ็นต์ไคที่ 10 ของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมและการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดของเด็กหญิงอเมริกันและเด็กหญิงไทยในการสำรวจครั้งนี้

องค์ประกอบพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย	อเมริกัน	ไทย
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)	0.80	0.70	1.11	0.81	1.21	0.86	1.27	0.95
การทำตามระเบียบกติกา (Compliance)	0.50	0.50	0.88	0.63	1.00	0.86	0.88	0.88
ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention)	0.60	0.20	1.00	0.40	1.00	0.50	1.00	0.60
การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play)	0.83	0.50	1.00	0.67	1.17	0.80	1.33	0.77
แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation)	1.00	0.67	1.20	0.80	1.17	0.83	1.33	0.80
ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	0.17	0.29	0.67	0.57	0.86	0.71	0.86	0.71
การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations)	0.40	0.80	0.60	0.80	0.80	0.80	1.00	1.00
การสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (Social Relatedness)	1.44	1.20	1.44	1.20	1.44	1.30	1.40	1.20

หมายเหตุ เกณฑ์เด็กอเมริกันใช้ Carter และคณะ (2002)

เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กชายอเมริกันอายุ 12-35 เดือน (Carter et al, 2002) โดยใช้คะแนนเปอร์เซ็นต์ไคที่ 10 เป็นเกณฑ์ตัดสิน พบว่า เด็กชายไทยในการสำรวจครั้งนี้ มีคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าวัย ร้อยละ 21.6-32.6 ในขณะที่เด็กหญิงไทยมีคะแนนด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กอเมริกันอยู่ในเกณฑ์ต่ำมากกว่าเด็กชายเกือบ 2 เท่า และมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนต่ำเพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่ออายุมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กหญิงอเมริกัน เด็กหญิงไทยอายุ 12-17 เดือนในการสำรวจครั้งนี้ ร้อยละ 19 มีคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าวัย เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 41.7 ที่อายุ 18-23 เดือน ร้อยละ 43.8 ที่อายุ 24-29 เดือน และ ร้อยละ 44.2 ที่อายุ 30-35 เดือน

เมื่อพิจารณาด้านย่อยของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม ด้านย่อยที่เด็กไทยมีคะแนนอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าวัยสูงสุด คือ ด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จและด้านความจดจ่อมีสมาธิ ส่วนด้านการชอบสังคมกับเพื่อน เด็กในการสำรวจครั้งนี้มีคะแนนอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าวัย

ต่ำสุด เพียง ร้อยละ 4.0 ในเด็กชายและ ร้อยละ 1.7 ในเด็กหญิงอายุ 12-17 เดือน เมื่อเด็กอายุมากขึ้นสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังต่ำกว่า ร้อยละ 10 ในเด็กชาย ในขณะที่เด็กหญิงอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 17 ที่อายุ 17-35 เดือน ด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นอีกด้านหนึ่งที่เด็กในการสำรวจครั้งนี้มีสัดส่วนของเด็กที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละน้อยกว่าเด็กอเมริกันที่อายุ 12-17 เดือน แต่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น โดยเด็กหญิงมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอยู่ในเกณฑ์ต่ำมากกว่าเด็กชาย 2 เท่าที่อายุ 24-29 เดือน ในด้านพฤติกรรมการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กอเมริกัน ร้อยละ 19.7 ถึง ร้อยละ 36.1 ของเด็กไทยมีคะแนนด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละ (ตารางที่ 1.7) มีข้อสังเกตว่า เด็กชายอายุ 18-23 เดือน มีพัฒนาการด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละสูงมาก เนื่องจากค่าคะแนนเปอร์เซ็นต์ไคที่ 10 ด้านแรงจูงใจใฝ่สำเร็จของเด็กชายอเมริกันอายุ 18-23 เดือนมีค่าสูงผิดปกติ

ตารางที่ 1.7 ร้อยละของเด็กอายุ 12-35 เดือนที่มีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม อยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือต่ำกว่าร้อยละ เปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์เปอร์เซ็นต์ไคที่ 10 ของเด็กอเมริกันจำแนกตามเพศของเด็ก

องค์ประกอบของพัฒนาการ	12-17 เดือน		18-23 เดือน		24-29 เดือน		30-35 เดือน	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)								
การทำตามระเบียบกติกา (Compliance)	21.6	19.0	32.6	41.7	29.1**	43.8**	23.8**	44.2**
ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention)	40.3	39.7	41.4**	57.3**	53.0	47.1	39.3	40.8
การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play)	20.5	23.6	20.7**	35.2**	37.2	43.8	35.4	40.1
แรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (Mastery Motivation)	44.3	43.1	84.1**	43.2**	41.0	40.9	43.2	38.8
ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	4.0	4.6	13.7	14.6	12.4**	28.4**	15.0	21.1
การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations)	4.0	1.7	4.4	6.1	7.7	11.5	3.9	17.0
การสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (Social Relatedness)								
	25.6	31.0	36.1*	24.6*	19.7	20.7	19.4	27.2

สถิติ: เปรียบเทียบชาย-หญิง โดยใช้ Chi-square test หรือ Fisher's Exact test, *p<0.05, **p<0.01; เกณฑ์เด็กอเมริกัน ใช้ Carter และคณะ (2002)

สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี เมื่อเปรียบเทียบในเขตและนอกเขตเทศบาล พื้นที่นอกเขตเทศบาลเกือบทุกกลุ่มอายุ มีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 (อิงกลุ่มเด็กในการศึกษานี้) สูงกว่าเด็กในเขตเทศบาล เฉพาะกลุ่มอายุ 60-65 เดือนเท่านั้นที่เด็กในเขตเทศบาลมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่า ในด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดก็เช่นกัน พื้นที่นอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนพฤติกรรมการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 สูงกว่าพื้นที่ในเขตเทศบาล ยกเว้นกลุ่มอายุ 60-65 เดือนที่พื้นที่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนต่ำกว่านอกเขตเทศบาล (ตารางที่ 1.8)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภาค พบว่ามีความแตกต่างระหว่างภาคในแต่ละกลุ่มอายุ แต่ไม่มีแบบแผนที่แน่นอนว่าภาคใดภาคหนึ่งมีสัดส่วนของเด็กที่มีคะแนนพัฒนาการด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10 สูงกว่าภาคอื่นในทุกกลุ่มอายุ เช่นที่พบในเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี (ตารางที่ 1.9) เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลตีพิมพ์การศึกษาใช้ ITSEA ในเด็กอายุ 36-71 เดือนในต่างประเทศ จึงไม่สามารถเปรียบเทียบกับเด็กชนชาติอื่นได้

ตารางที่ 1.8 ร้อยละของเด็กอายุ 3-6 ปี ที่มีค่าคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 10* แยกตามเพศและเขตเทศบาล

	36-41 เดือน		42-47 เดือน		48-53 เดือน		54-59 เดือน		60-65 เดือน		66-72 เดือน	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)	9.5	10.0	9.4	10.0	9.3	10.0	7.9	9.7	9.7	9.0	9.8	9.4
ในเขต	7.3	8.3	8.5	7.5	8.4	10.2	11.9	6.3	11.3	13.0	9.1	7.0
นอกเขต	12.0	11.5	10.4	12.3	10.3	9.7	14.9	12.5	8.2	3.6	10.3	12.5
การสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด (Social Relatedness)	7.6	8.0	9.4	6.4	4.6	6.7	7.9	9.7	6.9	5.3	2.9	7.9
ในเขต	5.5	6.3	8.5	7.5	3.6	8.0	9.5	4.7	9.9	7.8	0.0	7.0
นอกเขต	10.0	9.6	10.4	5.5	5.9	4.8	6.0	13.8	4.1	1.8	5.2	8.9

สถิติ: Chi-square test หรือ Fisher's Exact test ไม่พบความแตกต่างที่มีนัยสำคัญทางสถิติ, * อิงกลุ่มเด็กในการสำรวจครั้งนี้

ตารางที่ 1.9 ร้อยละของเด็กอายุ 36-71 เดือนที่มีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือล่าช้ากว่าวัยเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์เปอร์เซ็นต์ที่ 10* จำแนกตามเพศของเด็กและภาค

	36-41 เดือน		42-47 เดือน		48-53 เดือน		54-59 เดือน		60-65 เดือน		66-72 เดือน	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)												
	9.5	10.0	9.4	10.0	9.3	10.0	7.9	9.7	9.7	9.0	9.8	9.4
กรุงเทพฯ	7.1	6.3	26.1	13.3	7.4	12.5	3.6	0.0	13.8	19.0	6.7	13.6
กลาง	11.1	5.0	0.0	10.5	6.1	11.1	8.8	0.0	10.3	5.9	15.4	0.0
เหนือ	6.7	7.1	14.8	3.6	7.1	5.7	17.6	10.3	11.1	8.3	6.3	9.1
ตะวันออก-เฉียงเหนือ	16.7	8.7	6.3	11.5	7.4	12.5	16.7	14.3	8.7	10.7	10.7	14.8
ใต้	3.6	30.8	4.2	12.1	16.7	10.0	19.4	13.2	3.7	3.8	5.9	9.1
การสร้างสัมพันธภาพใกล้ชิด (Social Relatedness)												
	7.6	8.0	9.4	6.4	4.6	6.7	7.9	9.7	6.9	5.3	2.9	7.9
กรุงเทพฯ	0.0	6.3	4.3	20.0	3.7	8.3	10.7	0.0	20.7	4.8	0.0	13.6
กลาง	5.6	10.0	6.3	5.3	3.0	3.7	2.9	10.5	6.9	5.9	0.0	4.3
เหนือ	6.7	7.1	18.5	3.6	7.1	8.6	11.8	13.8	2.8	8.3	6.3	9.1
ตะวันออก-เฉียงเหนือ	6.7	4.3	9.4	7.7	0.0	4.2	4.2	7.1	4.3	7.1	0.0	11.1
ใต้	14.3	15.4	8.3	3.0	8.3	7.5	9.7	13.2	0.0	0.0	11.8	0.0

* อิงกลุ่มเด็กในการสำรวจครั้งนี้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กอายุ 1-3 ปี โดยการวิเคราะห์ Chi-square test ปัจจัยด้านครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การศึกษาของพ่อและแม่ อาชีพของพ่อและแม่ รายได้ของครอบครัว สภาพแวดล้อมของบ้าน และการอบรมเลี้ยงดู ดังแสดงในตารางที่ 1 ในภาคผนวก ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนพฤติกรรมด้านการสร้างสัมพันธภาพใกล้ชิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ การศึกษาของพ่อ ผู้ที่ใช้เวลาเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ และการอบรมเลี้ยงดู ดังแสดงในตารางที่ 2 ในภาคผนวก

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กอายุ 3-6 ปี

ปี โดยการวิเคราะห์ Chi-square test ปัจจัยด้านครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคะแนนพฤติกรรมด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม ได้แก่ การศึกษาของพ่อและแม่ อาชีพของพ่อและแม่ รายได้ของครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดู ดังตารางที่ 3 ในภาคผนวก ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนพฤติกรรมด้านการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ผู้ที่ใช้เวลาเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ และการอบรมเลี้ยงดู ดังแสดงในตารางที่ 4 ในภาคผนวก

เมื่อวิเคราะห์แบบ multivariate ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูเด็กกับสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมของเด็กอายุ 1-6 ปี ด้วยวิธี Logistic Regression ปัจจัยที่ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมและการศึกษาของแม่ ดังแสดงในตารางที่ 14 โดยมีตัวแปรเพศและอายุของเด็ก เขตการปกครองและภาคเป็นตัวแปรควบคุม เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (ระหว่างเปอร์เซ็นต์ไคที่ 25-75) ผู้เลี้ยงดูที่มีคะแนนการอบรมเลี้ยงดู อยู่ในเกณฑ์สูง (มากกว่าเปอร์เซ็นต์ไคที่ 75) มีความเสี่ยงที่เด็กมีคะแนนสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำเป็น 0.58 เท่าของกลุ่มที่มีคะแนนการ อบรมเลี้ยงดูอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (ระหว่างเปอร์เซ็นต์ไคที่ 25-75) ในขณะที่กลุ่มคะแนนการ อบรมเลี้ยงดูต่ำ (ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไคที่ 25) เด็กมีคะแนนพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์ต่ำมากกว่าเป็น 1.6 เท่าของกลุ่มที่มีคะแนนการอบรมเลี้ยงดูอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แม่ที่มีการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพมีความเสี่ยงที่ลูกจะมีคะแนนพัฒนาการสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำลดลงเป็น 0.54 เท่าของแม่ที่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า แม่ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีความเสี่ยงลดลงเช่นกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้พบว่าจำนวนชั่วโมงที่เด็กใช้ในการดูโทรทัศน์ ลักษณะครอบครัว ผู้ที่เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ อาชีพแม่ รายได้ของครอบครัว จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้านที่อยู่ประจำ และการครอบครอง ที่อยู่อาศัย ทำให้ log likelihood ratio ของ model เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ odds ratio ของตัวแปรเหล่านี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 1.10)

ตารางที่ 1.10 Odds ratio ของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence) ของเด็กอายุ 1-<6 ปี* โดยวิธี Logistic Regression

ปัจจัย	Odds ratios	95% Confidence Interval		P-value
		Lower	Upper	
การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-สังคม-จิตใจและจริยธรรม				
- ต่ำ (<p 25)	1.610	1.313	1.974	<0.001
- สูง (>p75)	.577	.449	.740	<0.001
- ปานกลาง (p25-p75)	1	-	-	-
การศึกษาของแม่				
- มัธยมศึกษา	.891	.724	1.097	0.277
- ปวช./ปวส./ปวท.	.543	.376	.783	0.001
- ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี	.765	.476	1.230	0.269
- ประถมศึกษา/ต่ำกว่าประถมศึกษา	1	-	-	-

* Reference คือ กลุ่มที่มีคะแนนสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมเท่ากับหรือสูงกว่าเปอร์เซ็นต์ไคล์ที่ 25, ตัวแปรควบคุมคือ เพศและอายุของเด็ก เขตการปกครอง และภาค

อภิปรายผล

การศึกษานี้เป็นการศึกษาแรกที่วัดพัฒนาด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กปฐมวัยในระดับประเทศ ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยไทยมีพัฒนาการการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดเร็วกว่าพัฒนาการด้านสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมและมีการเปลี่ยนแปลงน้อยในช่วงอายุ 1-<6 ปี ในขณะที่สมรรถนะทางอารมณ์และสังคมมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นตามอายุ ทุกด้านย่อยยกเว้นด้านการเลียนแบบ/เล่นสมมุติที่ลดลงต่ำเมื่อเด็กอายุเข้าใกล้ 6 ปี เด็กหญิงมีพัฒนาการเร็วกว่าเด็กชายเด็กในเขตเมืองมีพัฒนาการสูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาลในเกือบทุกด้าน

เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์เด็กอเมริกันอายุ 12-35 เดือน หนึ่งในสามของเด็กชายและเกือบครึ่งหนึ่งของเด็กหญิงในการศึกษานี้มีสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ และหนึ่งในสี่ถึงหนึ่งในสามมีคะแนนการสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่ในเกณฑ์ต่ำ องค์ประกอบย่อยของสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมที่ดีกว่าเกณฑ์เด็กอเมริกันคือ ด้านการขอสงวนสิทธิ์กับเพื่อน และด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนองค์ประกอบย่อยที่ด้อยกว่าเกณฑ์เด็กอเมริกัน คือ ด้านแรงจูงใจไม่สำเร็จ และด้านความจดจ่อมีสมาธิ

Irwin และคณะ (2002) ทำการศึกษาโดยใช้แบบทดสอบ ITSEA ในเด็กวัยเตาะแตะที่พูดช้าเทียบกับเด็กที่พูดได้ตามเกณฑ์ พบว่า เด็กที่พูดช้ามีสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม ต่ำกว่าเด็กที่พูดได้ตามเกณฑ์ นอกจากนี้ การศึกษาของ Briggs-Gowan และคณะ (2001) ในเด็ก

อเมริกันอายุ 1 และ 2 ปี จำนวน 1,280 ราย ด้วยแบบประเมิน Child Behavior Checklist (CBCL/2-3) พบว่าร้อยละ 32 ของเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม มีพัฒนาการด้านสมรรถนะอารมณ์และสังคมล่าช้าจากการประเมินด้วยแบบทดสอบ ITSEA ส่วนการศึกษาของ Kochanska และคณะ (2000) ที่ติดตามเด็ก 106 คนเมื่ออายุ 22 และ 33 เดือน พบว่า ความสามารถในการจดจำมีสมรรถภาพที่อายุ 9 เดือน และ socialization level ของมารดา ทำนายความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กที่อายุ 22 และ 33 เดือน

Hay และคณะ (1999) ติดตามเด็ก 66 คนที่อายุ 18-30 เดือนและอีก 6 เดือนต่อมา พบว่า ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนที่วัดจากการแบ่งปันกันค่อนข้างคงตัวในแต่ละคน เมื่อยอมรับเป็นเพื่อนกันแล้ว เด็กหญิงจะแบ่งปันกันมากขึ้น ผลงานวิจัยเหล่านี้แสดงว่า พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมในวัยต้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญของพฤติกรรมสังคมขั้นถัดไป พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมที่ไม่สมวัยหรือผิดปกติเป็นสาเหตุที่จะนำไปสู่ปัญหาด้านพฤติกรรมในอนาคต

ผลการวิจัยในต่างประเทศชี้ว่า การอบรมเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์และพฤติกรรมสังคมของเด็กปฐมวัย ในการสังเกตพฤติกรรมของมารดาขณะที่ลูกเล่นของเล่นเมื่อเด็กอายุ 12 และ 20 เดือน โดย Frodi และคณะ (1985) พบว่า มารดาที่สนับสนุนให้เด็กเล่นของเล่นเอง (autonomy) จะกระตุ้นให้เด็กมีความพยายามมุ่งมั่นที่จะเล่นของเล่นด้วยตนเอง (task-oriented persistence) มากกว่าเด็กที่มารดาควบคุมมาก จากการติดตามเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนเป็นผู้ใหญ่อายุ 30 ปี Massie และ Szajnberg (2002) พบว่า หากมารดาแสดงความรัก เห็นอกเห็นใจ คงเส้นคงวา และควบคุมความก้าวร้าวได้ เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีกลไกป้องกันทางจิตใจ (defense mechanism) ในระดับสูง

ผลการวิจัยในประเทศไทยพบเช่นกันว่า การอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็ก ปิยะนุช (2530) ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อลักษณะทางอารมณ์ของเด็กวัย 4-5 ปี โดยให้บิดามารดาประเมินลักษณะตนเองในด้านความเข้มงวดมีระเบียบ การปกป้องดูแล และความมั่นคงทางอารมณ์ ส่วนลักษณะทางอารมณ์ของเด็กถูกประเมินโดยครูและบิดามารดา การศึกษาครั้งนี้พบว่า เด็กที่ผู้ปกครองเข้มงวด ใช้อารมณ์และปกป้องต่ำ มีลักษณะทางอารมณ์สูงกว่าเด็กที่ ผู้ปกครองใช้อารมณ์ และปกป้องสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) เมื่อพิจารณาตามผู้ให้การเลี้ยงดู พบว่าเด็กที่ผู้ปกครองใช้อารมณ์และปกป้องต่ำ ทั้งในกลุ่มที่ผู้ปกครองเลี้ยงเองหรือให้ญาติและคนอื่นเลี้ยง มีลักษณะอารมณ์ไม่แตกต่างกัน จากผลการศึกษาให้ผู้ศึกษาได้ให้ข้อคิดว่าการอบรมเลี้ยงดูไม่ว่าแบบใด หากกระทำจนเกินพอดี ไม่สม่ำเสมอ และขาดความสมดุล เช่น เอาใจใส่เข้มงวด หรือปกป้องมากเกินไป หรือปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่ดูแลเด็กก็อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อเด็กได้ทั้งสิ้น ส่วนวัจน์ (2539) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์กับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของ

มารดา จากเด็กวัยก่อนเรียนในโรงเรียนอนุบาลเอกชน โดยแบ่งลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์ออกเป็น 2 กลุ่มคือ เด็กเลี้ยงง่าย และเด็กเลี้ยงยาก ส่วนรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เช่นกัน คือ แบบประชาธิปไตย และไม่ประชาธิปไตย (แบบเข้มงวดกวดขัน และแบบปล่อยตามใจ) จากการศึกษพบว่า ในกลุ่มเด็กเลี้ยงง่ายนั้นมารดามีแนวโน้มที่จะอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบประชาธิปไตย มากกว่ากลุ่มเด็กเลี้ยงยาก กล่าวคือ มารดาจะอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ร้อยละ 83.8 และอบรมเลี้ยงดูแบบไม่เป็นประชาธิปไตย ร้อยละ 16.2 ส่วนในกลุ่มเด็กเลี้ยงยาก มารดาจะอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ร้อยละ 75.24 และแบบไม่ประชาธิปไตย ร้อยละ 24.76 แต่เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ พบว่าลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของมารดา

ในด้านปัญหาสุขภาพจิต อรทัย (2535) ได้ศึกษาการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี พบว่าเด็กที่มาใช้บริการที่แผนกกุมารเวชศาสตร์ จำนวน 37 คน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้บริการในคลินิกสุขภาพเด็กดี และการเจ็บป่วยทางกาย มีมารดา ญาติผู้ใหญ่ และพี่เลี้ยงเป็นผู้ดูแล ร้อยละ 57.5, 22.5 และ 2.5 ตามลำดับ ในขณะที่เด็กที่มาใช้บริการที่หน่วยกุมารจิตเวช จำนวน 37 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มีปัญหาสุขภาพจิต เด็กกลุ่มนี้มีมารดา ญาติผู้ใหญ่ และพี่เลี้ยงเป็นผู้ดูแล ร้อยละ 45.9, 16.3 และ 13.5 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าเด็กที่มีปัญหาสุขภาพจิต จำนวนร้อยละของการได้รับการดูแลจากมารดาน้อยกว่าเด็กที่ไม่มีปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวรตมา (2530) ที่พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนที่มารดาเป็นผู้เลี้ยงดูมีพื้นฐานอารมณ์ด้านความสามารถในการปรับตัวดีกว่าเด็กกลุ่มที่ญาติเป็นผู้เลี้ยงดู พรรณพิมล และคณะ (2541) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมในผู้ป่วยเด็กที่มาใช้บริการที่ศูนย์สุขภาพจิตในระหว่างปี พ.ศ. 2539-2540 พบว่า ปัญหาทางจิตสังคมด้านการเลี้ยงดูผิดปกติ ซึ่งพบมากที่สุด ได้แก่ การดูแลเอาใจใส่เด็กมากเกินไป และคาดหวังมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ 28 และ 22 ตามลำดับ ส่วนปัญหาทางจิตสังคมด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวผิดปกติ ได้แก่ ผู้ใหญ่ภายในครอบครัวมีความขัดแย้ง ร้อยละ 19.5 การแสดงความรุนแรงเฉพาะกับเด็ก ร้อยละ 18.4 และขาดความอบอุ่น ร้อยละ 12.6

เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู และลักษณะทางอารมณ์ของเด็กข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า เด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์มักจะได้รับ การอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม ผู้ปกครองมีทัศนคติการอบรมเลี้ยงดูไม่สม่ำเสมอ อารมณ์ไม่คงที่ เด็กบางคนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมาก ตามใจมาก ได้รับการดูแลเอาใจใส่มากเกินไป เข้มงวดหรือปกป้องมากเกินไป คาดหวังมากเกินไป เด็กบางคนถูกทำโทษรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจ เด็กบางคนเป็นเด็กที่บิดามารดาไม่ต้องการ บางคนเปลี่ยนคนเลี้ยงบ่อย บางคนบิดามารดาไม่ได้เลี้ยงเอง เด็กจึงไม่ผูกพันกับมารดา เด็กหลายคนต้องพบกับปัญหาสัมพันธภาพภายในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับ

บิดามารดาไม่ดี บิดามารดาทะเลาะกัน บิดาเมาสุราแล้วอาละวาดทุบตีมารดา ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น

หลักฐานจากการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาในการสำรวจในครั้งนี้ พบว่าการอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มที่มีคะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมสูงลดความเสี่ยงต่อการมีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำ กลุ่มที่มีคะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำเพิ่มความเสี่ยงต่อการมีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมในการศึกษานี้รวมการแสดงออกด้วยความรักต่อเด็ก การสนองตอบต่ออารมณ์ของเด็กในเชิงบวก การตักเตือนสั่งสอนเด็กเมื่อทำผิดหรือไม่ถูกต้องแทนที่จะลงโทษทางกายที่รุนแรง การสอนให้เด็กรู้จักมารยาท รู้จักแบ่งปัน ไม่ทำร้ายคนอื่นหรือสัตว์ และเป็นแบบอย่างที่ดีกับเด็ก พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2544) ได้ชี้แนะไว้ว่า “พ่อแม่ทำหน้าที่พระพรหม คือ การแสดงโลกนี้แก่ลูก พ่อเด็กเกิดมาเจอมนุษย์คู่แรก คือพ่อแม่ พ่อเป็นตัวแทนของผู้ชายทั้งโลก แม่เป็นตัวแทนของผู้หญิงทั้งโลก ถ้ามนุษย์สองคนแรกเป็นคนดีต่อเขา รักเขา ก็ทำให้เขามีความรู้สึกที่ดีและมองเพื่อนมนุษย์ในทางที่ดี เด็กก็จะได้ความรู้สึกและทัศนคติพื้นฐานที่ดี คือ

- 1) มีความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์ในทางที่ดี เป็นมิตร มีไมตรี
- 2) มีความรู้สึกต่อโลก ต่อธรรมชาติแวดล้อม ในทางที่มองเห็นความงาม ความน่าชื่นชม สร้างความรู้สึกที่ดี
- 3) สร้างความรู้สึกต่อสิ่งทั้งหลายในแง่ที่น่าจะไปเรียนรู้ หรือกระตุ้นให้เรียนรู้ อยากศึกษา อยากรู้
- 4) สร้างความรู้สึกต่อโลกคือสังคมมนุษย์นี้ในแง่ที่ตนเองจะไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ทำให้ดีงามมีความสุขยิ่งขึ้น

แต่ความรักของพ่อแม่ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของความรู้ เพื่อให้ลูกพัฒนาด้านปัญญาควบคู่ไปด้วยเป็นองค์รวมแห่งชีวิตและเป็นบุคคลที่สมบูรณ์”

นอกจากนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า การศึกษาของแม่ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูหลักส่วนใหญ่ของเด็กปฐมวัยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเช่นกัน แม่ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา มีความเสี่ยงที่ลูกจะมีคะแนนพัฒนาการสมรรถนะทางอารมณ์และสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ต่ำกว่าแม่ที่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญที่จะนำมากำหนดนโยบายพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม

ตารางที่ 1.2 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กไทยอายุ 3-6 ปี แยกตามเพศ

องค์ประกอบพัฒนาการ	คะแนนเฉลี่ย (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)											
	36-41 เดือน		42-47 เดือน		48-53 เดือน		54-59 เดือน		60-65 เดือน		66-71 เดือน	
	ชาย (n=105)	หญิง (n=100)	ชาย (n=138)	หญิง (n=140)	ชาย (n=151)	หญิง (n=150)	ชาย (n=151)	หญิง (n=144)	ชาย (n=144)	หญิง (n=133)	ชาย (n=102)	หญิง (n=127)
สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Competence)	1.23 (0.23)*	1.31 (0.25)*	1.26 (0.28)*	1.34 (0.29)*	1.25 (0.24)**	1.35 (0.25)**	1.32 (0.25)	1.37 (0.26)	1.26 (0.25)**	1.38 (0.25)**	1.30 (0.25)	1.35 (0.22)
การทำตามระเบียบกติกา (Compliance)	1.23 (0.32)	1.33 (0.31)	1.25 (0.35)	1.34 (0.38)	1.24 (0.34)	1.37 (0.34)	1.33 (0.34)	1.42 (0.32)	1.34 (0.34)	1.43 (0.34)	1.35 (0.34)	1.38 (0.31)
ความจดจ่อมีสมาธิ (Attention Skill)	1.12 (0.38)	1.20 (0.40)	1.21 (0.36)	1.26 (0.4)	1.23 (0.36)	1.30 (0.37)	1.28 (0.40)	1.30 (0.38)	1.23 (0.37)	1.37 (0.38)	1.30 (0.37)	1.34 (0.37)
การเลียนแบบ/เล่น (Imitation/Play)	1.27 (0.39)	1.36 (0.39)	1.20 (0.40)	1.34 (0.43)	1.14 (0.38)	1.34 (0.39)	1.18 (0.38)	1.31 (0.42)	1.05 (0.40)	1.23 (0.36)	1.06 (0.42)	1.25 (0.38)
แรงจูงใจไม่สำเร็จ (Mastery Motivation)	1.29 (0.33)	1.30 (0.34)	1.30 (0.34)	1.29 (0.34)	1.25 (0.34)	1.29 (0.32)	1.33 (0.35)	1.31 (0.31)	1.25 (0.38)	1.32 (0.31)	1.32 (0.30)	1.30 (0.31)
ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	1.19 (0.36)	1.30 (0.34)	1.22 (0.41)	1.31 (0.39)	1.25 (0.35)	1.30 (0.37)	1.32 (0.36)	1.35 (0.36)	1.22 (0.36)	1.32 (0.37)	1.30 (0.40)	1.32 (0.35)
การชอบสังคมกับเพื่อน (Prosocial Peer Relations)	1.29 (0.42)	1.39 (0.36)	1.42 (0.37)	1.50 (0.34)	1.37 (0.35)	1.53 (0.31)	1.46 (0.35)	1.52 (0.35)	1.46 (0.35)	1.56 (0.36)	1.49 (0.34)	1.52 (0.33)
การสร้างสัมพันธภาพใกล้ชิด (Social Relatedness)	1.53 (0.31)	1.60 (0.32)	1.49 (0.32)	1.55 (0.32)	1.45 (0.30)**	1.59 (0.27)**	1.50 (0.32)	1.52 (0.30)	1.43 (0.28)**	1.53 (0.27)**	1.43 (0.34)	1.45 (0.30)

สถิติ: t-test, *p<0.05, **p<0.001

บทที่ 2

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ของเด็ก 6-<10 ปี

บทนำ

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม เป็นพัฒนาการสำคัญอีกด้านหนึ่งในการดำรงชีวิต เมื่อเผชิญต่อสิ่งเร้าและปัญหาต่างๆ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข พัฒนาการทั้ง 3 ด้านจะกลมกลืนและเชื่อมต่อกัน พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม จะเกิดขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่วัยทารก (0-1 ปี) ซึ่งเริ่มจากความผูกพันระหว่างแม่และทารก ตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์และหลังคลอด ก่อให้เกิดการปรับตัวที่ดีระหว่างทารกและพ่อแม่ทำให้ทารกเกิดความรู้สึกไว้วางใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Sense of Trust) ในขณะเดียวกันทารกมีพัฒนาการไปสู่ความเป็นตัวตนของตนเอง ที่แยกจากพ่อแม่ เรียกว่า Sense of Self และเมื่อเข้าสู่ปฐมวัย (2-6 ปี) พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม มีความก้าวหน้าขึ้น โดยเด็กจะเป็นตัวของตัวเอง (Stage of Autonomy) และอยากจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยตัวเอง (Stage of Initiative) แต่ยังคงมีความผูกพันใกล้ชิดกับพ่อแม่ และมีความสัมพันธ์กับคนอื่นมากขึ้น ซึ่งจะเชื่อมต่อไปเมื่อเด็กเข้าสู่วัยกลาง (6-12 ปี)

เด็กวัยกลาง เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ได้แก่ เริ่มเข้าโรงเรียนอย่างเป็นทางการ (Formal Schooling) สามารถพัฒนาทักษะต่างๆ ได้ง่ายเป็นวัยที่ดูดซับค่านิยม วัฒนธรรม และสิ่งต่างๆ รอบตัว และเป็นวัยที่จะพัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จ (Stage of Industry) พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ของเด็กวัยนี้ ประกอบด้วย การให้ความหมายต่อตัวเอง (Self concept) การสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง (Self esteem) การสร้างความสามารถทางจิตสังคม (Psychosocial competence) ที่เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม ที่ทำให้ตนเองพึงพอใจและเป็นที่ยอมรับในสังคม พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ที่เหมาะสมของเด็กวัยนี้ จะนำไปสู่พัฒนาการที่ดีในช่วงวัยรุ่นต่อไป

ข้อมูลในส่วนนี้ นำเสนอเฉพาะพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ของเด็กวัย 6-<10 ปี เนื่องจากแบบวัดพัฒนาการ เป็นแบบวัดเฉพาะที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับเด็กวัยนี้ ส่วน

เด็กวัย 10-13 ปี ใช้แบบวัดทักษะชีวิต จึงนำข้อมูลของเด็ก 10-13 ปี ไปร่วมวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ เด็กวัย 13-18 ปี ซึ่งใช้แบบวัดทักษะชีวิตเช่นกัน ในบทถัดไป

บททวนวรรณกรรม

แนวคิดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม

แต่เดิมเมื่อคนทั่วไปกล่าวถึง สติปัญญา (Intelligence) มักจะมุ่งเน้นเฉพาะเรื่องเชาว์ปัญญา (Cognitive aspects) เท่านั้น เช่น ความจำ การแก้ปัญหา โดยแท้จริงแล้วยังมีอีกองค์ประกอบหนึ่งของสติปัญญาคือ สิ่งทีนอกเหนือจากเชาว์ปัญญา หรือ Non-cognitive aspects ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน ได้แก่ ความรู้สึก นึกคิด ลักษณะส่วนบุคคล และสามารถเชิงสังคมของบุคคลนั้นๆ อาจกล่าวได้ว่า Robert Thorndike เป็นคนแรกๆ ที่เขียนถึงสติปัญญาเชิงสังคม (Social Intelligence) ในปี ค.ศ. 1937 แต่งานของเขาไม่ได้รับความสนใจ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1983 Howard Gardner ได้กล่าวถึง สติปัญญาที่มีหลากหลายชนิด (Multiple Intelligence) และได้เสนอแนะให้มีการวัดสติปัญญาทั้งในมิติ Intrapersonal และมิติ Interpersonal Intelligence ตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมา มีการศึกษาและให้ความสำคัญต่อบทบาทของ Non-cognitive aspects มากขึ้น ที่จะเป็นส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตนเอง และการทำงาน ซึ่งถือเป็นรากฐานหรือจุดเริ่มต้นของคำว่า Emotional Intelligence (EI) หรือความฉลาดทางอารมณ์ โดยคนแรกที่คิดคำนี้ขึ้นมาคือ Salovey และ Mayer, ในปี 1990 โดยให้ความหมายคำว่า EI คือ “A form of social intelligence that involves the ability to monitor one’s own and others’ feelings and emotions, to discriminate among them, and to use this information to guide one’s thinking and action”. หลังจากนั้น Daniel Goleman ได้ศึกษาต่อเนื่องจากงานของ Salovey และ Mayer และได้เขียนหนังสือหลายเล่มทำให้ เรื่อง EI ได้รับความสนใจอย่างมากมาย และจากการศึกษาหลายการศึกษาเห็นสอดคล้องว่า IQ โดยลำพังไม่ได้ทำนายถึงความสำเร็จในการทำงาน จากการศึกษาของ Hunter และ Henter ในปี 1984 ประเมินการว่า IQ ที่ดี มีผลต่อความสำเร็จในการทำงานเพียงร้อยละ 25 เท่านั้น และบางการศึกษาระบุว่ามีผลเพียงร้อยละ 4-10 เท่านั้น ปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานคือการมี EI ที่เหมาะสม เช่น การศึกษา Sommerville study ที่ติดตามเด็กผู้ชายจำนวน 450 คน โดยเด็ก 2 ใน 3 มาจากครอบครัวที่ยากจนและเด็ก 1 ใน 3 มีระดับสติปัญญา ต่ำกว่า 90 ติดตามเด็กไปเป็นเวลา 40 ปี พบว่า ระดับ IQ มีความสัมพันธ์น้อยกับความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงคือความสามารถในการจัดการความเครียด การควบคุมอารมณ์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่นเดียวกับการศึกษาของ Feist และ Barron ที่ติดตาม นักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเบอร์keley ในปี 1956 จำนวน 80 คน ไปเป็นเวลา 40 ปี พบว่า ปัจจัยด้านความฉลาดทางอารมณ์

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

และสังคมมีความสำคัญเป็น 4 เท่าของ IQ ต่อความสำเร็จในชีวิต อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า IQ ไม่มีความสำคัญ ทั้ง IQ และ EI มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด IQ ที่ดีทำให้บุคคลมีโอกาสได้เรียนรู้และโอกาสในการรับเข้าทำงาน หลังจากนั้นความสำเร็จในชีวิตการทำงานจะขึ้นกับ EI ค่อนข้างสูง นอกจากนั้นยังพบว่าเด็กที่มี EI ดีจะมีส่วนส่งเสริมให้มี IQ พัฒนาได้ดีด้วย ดังเช่นการศึกษา Marshmallow studies. (Cherniss, 2000)

Goleman (www.eiconsortium.org 2003) ได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมในระยะต่อมาว่า EI สะท้อนให้เห็นความสามารถของบุคคลในเรื่อง Self-Awareness, Self-Management, Social-Awareness, และ Relationship Management ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน ทั้งหมดนี้เรียกว่า Emotional Competencies (EC) โดย Goleman ให้ความหมายของ EC คือ “A learned capability based on emotional intelligence that results in outstanding performance at work” EC ประกอบด้วยความสามารถ 20 อย่างได้แก่ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 A framework of emotional competence

	Self Personal Competence	Other Social Competence
Recognition	self-awareness - Emotional self-awareness - Accurate self-assessment - Self-confidence	Social-Awareness - Empathy - Service orientation - Organizational awareness
Regulation	Self-Management - Self-control - Trustworthiness - Conscientiousness - Adaptability - Achievement drive - Initiative	Relationship Management - Developing others - Influence - Communication - Conflict management - Leadership - Change catalyst - Building bonds - Teamwork & collaboration

Source : Goleman, D. An EI-based theory of performance. In: Cherniss, C. and Goleman, D. eds. The emotionally intelligent workplace. www.eiconsortium.org September 28, 2003.

ความสามารถดังกล่าวเกิดจากการทำงานของสมอง ซึ่งเป็นตัวอธิบายว่าเหตุใดความสามารถทางอารมณ์ (EC) ในแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน จากการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์เซลล์สมอง พบว่าสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับ IQ มีบริเวณจำเพาะที่ Neocortex แต่ EI จะเกี่ยวข้องกับสมองส่วน Limbic area โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ Amygdala และมีเครือข่ายเชื่อมไปที่สมองส่วนบริเวณที่เรียกว่า Prefrontal cortex วงจรระหว่าง Amygdala และ hippocampus กับ prefrontal cortex มีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะทั้ง 20 ด้านใน 4 ส่วน ดังกล่าวข้างต้น หากสมองหรือวงจรนี้ถูกทำลาย จะเกิดผลต่อการพัฒนา EI ของมนุษย์

กลุ่ม Self-awareness หมายถึงความเข้าใจความรู้สึกของตนเองและประเมินความรู้สึกตนเองได้อย่างถูกต้อง ประกอบด้วยความสามารถย่อย 3 ประการคือ

1. Emotional self-awareness หมายถึงการรู้จักอารมณ์ ความรู้สึกของตนเอง และรู้ว่าอารมณ์หรือความรู้สึกเหล่านี้ จะมีผลต่อความสามารถหรือการกระทำของตนเองอย่างไร ทำให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองในการที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อม
2. Accurate self-assessment หมายถึง ความตระหนักถึง จุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง รู้จักข้อจำกัดของตนเอง แสวงหาข้อเสนอแนะและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดต่างๆ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น มีอารมณ์ขัน
3. Self-confidence หมายถึง ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง บุคคลเหล่านี้จะมี Self-efficacy มีความมั่นใจที่จะกระทำการต่างๆ ไม่ขาดกำลังใจ ยืนหยัดในความตั้งใจของตน ในขณะเดียวกันไม่ได้ยึดถือ ความคิดเห็นตนเองเป็นใหญ่

กลุ่ม Self-management หมายถึง การจัดการต่อความรู้สึกภายในตนเอง หรือสิ่งเร้าต่างๆ ประกอบด้วย ทักษะย่อย 6 อย่าง ได้แก่

1. Emotional self-control หมายถึง ความสามารถในการควบคุมตนเอง เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดัน หรือบุคคลที่ก้าวร้าวรุนแรง ทำให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม
2. Trustworthiness หมายถึง การแสดงให้เห็นผู้อื่นทราบถึง หลักการ ค่านิยม ความตั้งใจ และความรู้สึกของตนเอง ได้อย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ บุคคลเช่นนี้จะกล้าหาญที่จะรับผิดชอบต่อความผิดพลาดของตนเอง คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรมในสิ่งที่ตนกระทำ
3. Conscientiousness หมายถึง มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม จริยธรรม ต่อการกระทำของตนเองทุ่มเทรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมาย ทำด้วยความระมัดระวังและโปร่งใส
4. Adaptability หมายถึง การปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ที่ปรับตัวได้เรียกว่า Emotional resilience ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

5. Achievement Orientation เป็นความสามารถที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของทั้งบุคคลและองค์กร ทำให้บุคคลนั้นมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการมองโลกในแง่ดี (Optimism) ทำให้สามารถเปลี่ยนวิกฤต เป็นโอกาสได้

6. Initiative คือ ความสามารถที่ลงมือกระทำการสิ่งต่างๆ ก่อนที่จะได้รับคำสั่งให้ทำ หรือมีความคิดริเริ่ม โดยการคาดการณ์ล่วงหน้า หรือการป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ก่อนเป็นต้น บุคคลเช่นนี้จะทำงานเชิงรุก แทนที่จะตั้งรับให้ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น แล้วมาแก้ไข

กลุ่ม Social awareness คือ การเข้าใจผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง ประกอบด้วยความสามารถย่อย 3 ประการ คือ

1. Empathy คือ ความเห็นอกเห็นใจ หรือความเข้าใจผู้อื่น เข้าใจความต้องการ อารมณ์ และความตระหนักของผู้อื่น คุณสมบัติเช่นนี้ จะทำให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นคนที่ผู้อื่นต้องการทำงานด้วย

2. Service competence หมายถึง ความสามารถในการให้บริการต่อผู้อื่นหรือลูกค้า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร ในการที่ทำให้สินค้าขององค์กรตรงกับความต้องการของลูกค้า พยายามหาหนทางที่จะทำให้ลูกค้าพึงพอใจ ยินดีและเต็มใจให้บริการ

3. Organizational awareness คือ การคำนึงถึงเป้าหมายขององค์กร และดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนั้นๆ สามารถอ่านสถานการณ์ทั้งภายในองค์กร และสิ่งที่จะมาคุกคามหรือเป็นประโยชน์ต่อองค์กรได้

กลุ่ม Relationship management หมายถึงการตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อผู้อื่น ประกอบด้วย ความสามารถย่อย 8 ประการคือ

1. Developing others คือ การสนับสนุนให้ผู้อื่นได้พัฒนาตามศักยภาพ โดยการเป็นโค้ช เป็นผู้ให้คำแนะนำ และเป็นผู้นำ ให้รางวัลและสิ่งตอบแทนเพื่อให้เกิดการพัฒนา

2. Influence หมายถึง การผลักดันหรือชักจูงให้ผู้อื่นได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ในกรณีเช่นนี้ Influence คือ effective persuasion แต่หากทำเพื่อผลประโยชน์ตนเอง เรียก Influence ประเภทนี้ว่า Manipulation

3. Communication คือการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทั้งรับและให้ข้อมูลเผชิญกับปัญหาต่างๆ อย่างตรงไปตรงมา รับฟังด้วยความตั้งใจ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันและกันอย่างเปิดเผย

4. Conflict management หมายถึง การแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ โดยการรับฟังด้วยความเข้าใจความรู้สึกของทุกฝ่าย และแก้ไขโดยทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ (Win-win situation)

5. Visionary leadership หมายถึง ความสามารถที่จะระดมความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ มาทำงานร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

6. Change catalyst คือ ความสามารถที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อถึงเวลา ความสามารถในการจัดการปัญหาอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

7. Building bonds คือ การสร้างเครือข่ายการทำงาน โดยการมีความจริงใจต่อกัน และมีความยุติธรรมซึ่งกันและกัน

8. Collaboration and teamwork คือ การสร้างทีมงานที่มีความสามารถ โดยการสร้างบรรยากาศทำงานที่ดี ให้สมาชิกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ทั้งนี้จะขึ้นกับ EI ของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มด้วย นอกจากนั้นยังขึ้นกับ EI ของผู้นำกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม ความสามารถทางอารมณ์ (EC) ดังกล่าว มักจะเกิดขึ้นเชื่อมสัมพันธ์กันและสนับสนุนกันและกัน (Synergistic effect) มีการศึกษาพบว่าทางบุคคลมีอย่างน้อย 6 อย่างใน 20 อย่าง หรือมีอย่างน้อย 1 อย่างในแต่ละกลุ่ม จะประสบความสำเร็จมากกว่าบุคคลที่มีน้อยกว่านั้น

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม เด็กวัยกลาง

ในช่วงวัยกลาง (Middle childhood) พัฒนาการของเด็กจะขยายเขตกว้างขึ้น รวมทั้งด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม โดยเด็กวัยนี้จะสามารถปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมที่จะปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งเรียนรู้ที่จะเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกลักษณะ ของผู้อื่นที่อยู่ภายใต้การกระทำนั้นๆ เด็กจะประเมินตัวเองโดยการเปรียบเทียบกับคนอื่น ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันไปสู่การพัฒนา ความสามารถ (Competence) ในขณะเดียวกันอาจทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (self-criticism) และทำให้ความภาคภูมิใจในตนเอง (self-esteem) ลดลงได้

จุดเริ่มต้นของพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม ของเด็กวัยกลาง (Middle Childhood) คือการค้นหาคูณลักษณะเฉพาะด้านจิตใจของเด็ก ซึ่งเรียกว่า Psychological Characteristics of self-definition หรือ การให้ความหมายต่อตัวเอง หรือ Self concept พร้อมพัฒนาแนวคิดที่ว่าตัวเองเป็นใคร (Real Self) และอยากเป็นใคร (Ideal Self) ซึ่งนำไปสู่การสร้างความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง หรือความนับถือตนเอง หรือความภาคภูมิใจในตนเอง หรือ การเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) ทั้งในด้านความสำคัญ ความสามารถ คุณความดี และพลังอำนาจ ซึ่งวัยนี้เป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาเรื่องนี้ ความรู้สึกในคุณค่าของตนเองนี้ เกิดจากการที่คนเราให้คุณค่าของทักษะความสามารถในเรื่องต่างๆ ของตนเอง รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างที่มีความหมายต่อตัวเอง เช่น พ่อแม่ เพื่อน พี่น้อง ความรู้สึกในคุณค่าของตนเองจะเป็นผลต่อพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กในอนาคต และมีความสัมพันธ์กับความสามารถเชิงจิตสังคมของบุคคล (Psychosocial competence) ที่จะปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ดังนั้นการ

ตอบสนองความต้องการของเด็กที่ไม่เหมาะสม หรือการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม จะนำไปสู่พัฒนาการด้านสังคมที่ไม่สมบูรณ์ขาดความนับถือตนเอง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้แก่ การใช้สารเสพติด พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง การฆ่าตัวตาย การหนีโรงเรียนหรือหนีออกจากบ้าน การถูกระทำรุนแรงหรือทารุณกรรม การตั้งครรภที่ไม่พึงประสงค์ การก่ออาชญากรรม เป็นต้น (Bee, 1995, Papalia & Old, 1993, ศิริกุล และคณะ, 2543)

เด็กวัยกลางจะเริ่มปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมทั้งต่อความต้องการของตนเองและความต้องการของบุคคลอื่นหรือสังคมรอบข้างเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยมีขั้นตอนการพัฒนาโดยลำดับดังนี้ (Papalia & Old, 1993)

1. ขยายความเข้าใจของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับการรับรู้ ความต้องการและความคาดหวังของบุคคลรอบข้าง เช่น เรียนรู้ความหมายของการเป็นเพื่อน การทำงานร่วมกันหรือการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น
2. เรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นไปในสังคม โดยเฉพาะบทบาท กฎ กติกาต่างๆ เช่น เรียนรู้ว่ามีผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นต้น
3. สร้างพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐาน ที่ทำให้ตนเองรู้สึกพึงพอใจ และเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความขัดแย้งในตัวเองวัยนี้ เนื่องจากเด็กอยู่ท่ามกลางเพื่อนวัยเดียวกัน และผู้ใหญ่ ซึ่งมีความต้องการและคาดหวังต่างกัน
4. ปรับพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้ตรงกับความต้องการและความคาดหวังของตนเองและสังคม

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าว คือการสร้างทักษะทางสังคม (Social Skills หรือ Social Competence) เนื่องจากสิ่งแวดล้อมของเด็กวัยนี้ได้ขยายขอบเขตจากบ้านไปสู่สังคมภายนอก โดยเฉพาะ โรงเรียน ถึงแม้เด็กจะยังคงมีสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ โดยยังพึ่งพาการสนับสนุนของพ่อแม่ และพ่อแม่ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจต่างๆ ของเด็กก็ตาม แต่ประเด็นการควบคุมของพ่อแม่จะเปลี่ยนแปลงไป เด็กจะเป็นอิสระมากขึ้น พึ่งตนเองได้มากขึ้น และสัมพันธภาพกับเพื่อนจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นช่องทางให้เด็กได้ฝึกฝนทักษะทางสังคมมากขึ้น จากการศึกษาของ Higgins & Parsons ในปี 1983 (อ้างใน Harris & Butterworth, 2002) พบว่า เวลาที่เด็กวัยกลางใช้กับเพื่อนเป็นร้อยละ 30 ของเวลาทั้งหมดของเด็ก เด็กวัยนี้เริ่มสนใจการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน สนใจสถานะของตนเองในกลุ่ม เปรียบเทียบความสามารถของตนในด้านต่างๆ กับเพื่อนในกลุ่ม (Social comparison) และการคบเพื่อน (Friendship) คำนี้ถึงความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความสนใจในเรื่องคล้ายกัน Selman (อ้างใน Harris & Butterworth, 2002) ได้แบ่งขั้นตอนการคบเพื่อนออกเป็น ดังนี้

ขั้น 0 Momentary playmateship (เด็กอายุ 3-7 ปี) สัมพันธภาพกับเพื่อนยังไม่ชัดเจน เนื่องจากเด็กยังยึดตัวเองเป็นหลัก (Egocentric) และไม่คำนึงถึงความรู้สึกของคนอื่น

ขั้น 1 One-way assistance (เด็กอายุ 4-9 ปี) เป็นสัมพันธภาพที่เป็นความรู้สึกทางเดียว กล่าวคือ เพื่อนที่ดีคือ บุคคลที่ทำตามที่เราต้องการ

ขั้น 2 Two-way fair-weather cooperation (อายุ 6-12 ปี) เป็นสัมพันธภาพสองทาง คือมีทั้งการให้และการรับ แต่ยังเน้นความต้องการส่วนตัวมากกว่าความต้องการของทั้งสองฝ่าย

ขั้น 3 Intimate, mutually shared relationship (อายุ 9-15 ปี) เป็นสัมพันธภาพที่ทั้งสองฝ่ายได้รับประโยชน์ มีข้อตกลงกัน โดยผู้หญิงจะมีเพื่อนสนิท ไม่กี่คน แต่จะสนิทกันมาก ส่วนผู้ชายอาจมีเพื่อนสนิทหลายคนแต่ไม่ลึกซึ้งมาก

ขั้น 4 Autonomous interdependence (เริ่มอายุ 12 ปี) เป็นสัมพันธภาพที่มีพันธสัญญาต่อกัน

ทักษะทางสังคมอื่นที่มีความสำคัญต่อเด็กในการที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ได้แก่ ความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ (The ability to adjust social behavior to different social context) และความสามารถในการพิจารณาคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลในสังคม เช่น อายุ เพศ (The ability to take into account the particular characteristics of one's social partner) นอกจากนี้ในวัยนี้ยังพัฒนาทักษะทางสังคมอื่นๆ ได้แก่ การแบ่งปัน การร่วมมือ การเจรจาต่อรอง ความสามารถในการแสดงและควบคุมพฤติกรรม และอารมณ์ของตน เป็นต้น และเนื่องจากทักษะทางสังคมมีพัฒนาการที่ซับซ้อน ดังนั้น จึงไม่สามารถวัดได้โดยเครื่องมือที่ง่ายๆ ต้องใช้เครื่องมือจากหลายแหล่ง เช่น 1.) การประเมินจากครู เกี่ยวกับสัมพันธภาพของเด็กกับเพื่อนๆ 2.) สังเกตความสามารถเด็กในการปฏิบัติตามกฎกติกาในห้องเรียน 3.) การสังเกตระยะเวลาที่เด็กใช้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน และความสามารถในการแสดงบทบาทหน้าที่ 4.) ท่าทีและอารมณ์ที่เด็กแสดงออก เป็นต้น ทักษะทางสังคมเหล่านี้เกิดขึ้นได้ตั้งแต่เด็ก 18 เดือน จาก Fantasy play หรือ Socio-dramatic pretence หรืออาจเกิดจากลักษณะครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว และการสื่อสารภายในครอบครัว (Dunn, 1988 อ้างใน Faulker, 1995)

การแสดงออกทางอารมณ์ เป็นสิ่งสะท้อนวุฒิภาวะทางสังคมทางหนึ่ง เด็กจะเรียนรู้ตามวัยว่าเมื่อไรควรแสดงอารมณ์ และเมื่อไรควรซ่อนไว้ เด็กช่วงปฐมวัย จะแสดงออกทางอารมณ์เต็มที่ที่ตนเองรู้สึก แต่เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นสู่วัยกลางการแสดงออกทางอารมณ์ที่รุนแรงจะลดลง โดยเด็กหญิงจะควบคุมอารมณ์ได้ดีกว่าเด็กชาย และพบว่าเด็กในแต่ละสังคมวัฒนธรรม มีการแสดงออกทางอารมณ์ แตกต่างกัน (Saarni, 1984 อ้างใน Harris & Butterworth, 2002)

Faulkner (1995) กล่าวว่าการเล่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาการด้านสังคมของเด็ก จากการศึกษาลักษณะการเล่นและปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนระหว่างการเล่นของเด็ก สามารถแสดงถึงพัฒนาการด้านสังคมของเด็กได้โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยและเด็กวัยกลาง (2-10 ปี) ทั้งนี้โดยการเล่นจะมีผลดังนี้

1. เด็กเล็ก เรียนรู้สิ่งต่างๆ ในโลกโดยการเล่น เช่น การฝึกทักษะทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
2. เด็กมีโอกาสได้ฝึกฝน ทักษะทางสังคมเพิ่มเติมให้ชัดเจนขึ้น จากการเรียนรู้โดยวิธีอื่นด้วยการเล่น
3. การเล่นมีส่วนช่วยพัฒนาด้านสังคมของเด็ก ควบคู่ไปกับประสบการณ์อื่นๆ

ดังนั้น การเล่นจึงเป็นช่วงเวลาที่เด็กได้รับความสนุกสนาน ได้เล่นเกมต่างๆ ได้สมมุติตัวเองเป็นสิ่งที่โน้มน้าวใจ และรู้จักเพื่อนสร้างมิตร ซึ่งจัดเป็นการเสริมสร้างทักษะทางสังคมให้กับเด็กอย่างชัดเจน การเล่นของเด็กจะพัฒนามากขึ้นตามวัยซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา จากทฤษฎี Piaget ระดับการเล่นจะสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านสติปัญญา ดังแสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 Piaget's play stage

Play stage and approximate ages	Piagetian operational stage	Type of play
Mastery stage 1 and 2 years old	Sensorimotor stage	Solitary play which involves the repetition, practice and mastery of behaviors which infants and toddlers have acquired through imitation.
Play stage 3 to 6 years old	Preoperational stage (Egocentric phase)	Children begin to use objects and actions symbolically in their pretend play but initially do not play together as they are egocentric. Play is either solitary or parallel. Towards the end of this stage egocentrism begins to wane.
Game stage 7 year old and older	Concrete operational stage	Children cease to be egocentric and start to play together in a co-operative way. They begin to gain the intellectual and linguistic sophistication to engage in

Play stage and approximate ages	Piagetian operational stage	Type of play
		social perspective taking and also to understand the rules of games.

เด็กวัยกลางเริ่มเล่นเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น ทั้งเป็นการเล่นไม่เป็นทางการและเป็นทางการ เช่น เกมกีฬาต่างๆ สถานที่เด็กเล่นก็เปลี่ยนไป จากเด็กเล็ก เช่น เล่นที่สนามโรงเรียน ในสนามในพื้นที่ว่างๆ ใกล้บ้านแล้วแต่จะหาได้ ดังนั้นการเล่นและปฏิสัมพันธ์ด้านสังคม ของเด็กวัยนี้ จะเปลี่ยนจากบ้านไปสู่สถานที่เล่นอื่นมากขึ้น นอกจากนี้การเฝ้าระวังของพ่อแม่มักอยู่ห่างๆ โดยจากเฝ้ามองแต่ไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเล่นของเด็กอย่างแต่ก่อน และจากการที่เด็กในแต่ละวัยมีความเข้าใจหรือแปลความหมายของกฎกติกาการเล่นต่างๆ กันนั้น เป็นการพัฒนาแนวคิดเชิงจริยธรรมด้วย เช่น ความยุติธรรม (Piaget, 1932 อ้างใน Faulkner, 1995)

ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม

1. ปัจจัยตัวเด็ก ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยด้านชีววิทยา ได้แก่ อายุ เพศ ความผิดปกติของสายตาหรือการได้ยิน การเจ็บป่วย เรื้อรัง ความพิการ การได้รับบาดเจ็บของศีรษะ ความผิดปกติดังกล่าว อาจนำไปสู่การมีปมด้อย มีความรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองต่ำ ทำให้ทักษะทางสังคมไม่พัฒนา

1.2 ปัจจัยด้านพัฒนาการ ได้แก่ โรคสมาธิสั้น ปัญหาด้านการพูด ระดับสติปัญญา ลักษณะพื้นฐานอารมณ์ ปัญหาเหล่านี้ทำให้เด็กมีปัญหาด้านปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม ของเด็ก

1.3 ปัจจัยด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ภาวะซึมเศร้า ความรู้สึกในคุณค่าตนเองต่ำ และความอาย ทำให้เด็กขาดการพัฒนาด้านสังคม

2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

2.1 ปัจจัยครอบครัว ได้แก่ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวหย่าร้าง สุขภาพจิตของผู้เลี้ยงดู สภาวะการทำงานของผู้เลี้ยงดู ปัจจัยกลุ่มนี้นับว่ามีอิทธิพลมากต่อพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมของเด็ก

2.2 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และเชื้อชาติ ความแตกต่างของวัฒนธรรมและเชื้อชาติ อาจทำให้เด็กไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าเข้ากับเพื่อน

2.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ภาวะยากจน ทำให้เด็กขาดโอกาส เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยพัฒนาทางสังคมของเด็ก

2.4 ปัจจัยด้านโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ ประสิทธิภาพของการเรียนการสอน ทักษะคนดี และความคาดหวังของครู สื่ออุปกรณ์ในการเรียนการสอน แบบอย่างของผู้ใหญ่ สิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพของโรงเรียนและชุมชน เหล่านี้มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็ก

2.5 ปัจจัยจากกลุ่มเพื่อน ได้แก่ มาตรฐานของกลุ่มเพื่อน ค่านิยมของกลุ่ม และการยอมรับของกลุ่ม มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทักษะทางสังคมของเด็กมาก ซึ่ง Coleman และ Lindsay (1992) สรุประดับการยอมรับจากเพื่อน ดังต่อไปนี้

Popular	ได้รับการยอมรับสูง เป็นผู้นำกลุ่ม เป็นบุคคลน่าสนใจ เป็นที่รู้สึกเป็นบุคคลที่มีทักษะทางสังคมดี
Average	ได้รับการยอมรับปานกลาง ไม่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม ยังไม่มีภาวะผู้นำ มีทักษะทางสังคมปานกลาง
Rejected	ก้าวร้าว ต่อต้านสังคม ไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของกลุ่ม ทำให้เพื่อนพากันถอยหนี
Neglected	ไม่ก้าวร้าว เฉื่อยชา เพื่อนไม่ให้ความสนใจ เป็นคนสุดท้ายที่จะถูกเลือกมาเข้ากลุ่ม
Isolated, loner	ชอบแยกตัวอยู่คนเดียว อยู่เงียบๆ
Controversial	บางครั้งเป็นผู้นำ เพื่อนยอมรับ บางครั้งเป็นคนก้าวร้าว ต่อต้าน เอาแน่ นอนไม่ได้

จากการศึกษาของ Zhou และคณะ (2002) เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่ และผลต่อทักษะทางสังคมของเด็กจำนวน 180 คน กำลังศึกษาในเกรดที่ 2-5 ในรัฐฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเก็บข้อมูล 2 ครั้ง ครั้งแรก และครั้งที่ 2 เมื่อ 2 ปีต่อมา ผลการศึกษาพบว่าการแสดงออกเชิงบวกของ พ่อแม่ (ส่วนใหญ่คือแม่) จะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดูที่อบอุ่น และคุณลักษณะเด็กที่มีความเข้าใจต่อผู้อื่น มีความเด่นชัดขึ้น และเช่นเดียวกัน คุณลักษณะเด็กดังกล่าวนี้จะมีผลส่งเสริมให้ ความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกเชิงบวกของพ่อแม่กับทักษะทางสังคมของเด็กเด่นชัดขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงอยู่อย่างชัดเจน เมื่อได้ควบคุมปัจจัยอื่นๆ ได้

Eisenberg และคณะ (1996) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตอบสนองของพ่อแม่ต่ออารมณ์ของเด็ก กับทักษะทางสังคมและพฤติกรรมของเด็ก โดยศึกษาในเด็กเกรด 3 ถึง 6 พบว่าการตอบสนองของแม่ต่ออารมณ์เด็กที่มุ่งเน้นปัญหา จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะทางสังคมและการจัดการกับปัญหาของเด็ก ในทางตรงข้าม ถ้าแม่มีการตอบสนองน้อย เด็กจะมีทักษะ

ทางสังคมที่ด้อยและมักมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน และการตอบสนองที่มุ่งเน้นปัญหา และต้นตอของอารมณ์ของแม่ รวมทั้งการกระตุ้นให้แสดงออกทางอารมณ์ต่อลูกชาย จะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เหมาะสมของลูก

Brennan (1993) ศึกษาเรื่อง Family relationships and the development of social competence in adolescence และพบว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดู และสัมพันธภาพในครอบครัว มีอิทธิพลต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก

Oesterreich (2003) เสนอว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยกลางโดยเฉพาะเด็กอายุ 9-11 ปี ควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือ

- ให้ออกาส เด็กวัยกลางโดยเฉพาะเด็กอายุ 9-11 ปี ให้ได้ฝึกทักษะต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการทำอาหาร การเย็บเสื้อผ้า การปลูกต้นไม้ หรืออื่นๆ
- ให้ออกาสและสถานที่ที่มีเด็กวัยนี้ได้อยู่คนเดียวตามที่เขาต้องการ เช่น อ่านหนังสือ ทำการบ้าน โดยไม่ไปรบกวน หรือขัดจังหวะ
- ให้ออกาสเด็กที่จะโทรศัพท์ หรือพูดคุยกับเพื่อน
- กระตุ้นให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกลุ่มหรือชมรมต่างๆ ซึ่งจะเป็นโอกาสที่จะฝึกทักษะทางสังคมให้กับเด็ก
- ให้ออกาสเด็กวัยนี้ช่วยพ่อแม่ดูแลน้องที่เล็กกว่า โดยไม่ได้รับผิดชอบมากเกินไปจนเกินกำลังของเด็ก ให้เด็กมีเวลาพักและเล่นเป็นของตัวเอง
- ดูแลเอาใจใส่เรื่องอาหารอย่างเพียงพอ และมีคุณภาพ เพราะเด็กวัยนี้จะหิวและกินเก่ง

ผลกระทบของพัฒนาการด้านจิตสังคมต่อพัฒนาการด้านอื่นๆ

จากการศึกษาของ Vandiver (2001) เกี่ยวกับพัฒนาสังคมกับ พัฒนาการด้านอื่นๆ ในเด็ก 5-6 จำนวน 102 คน โดยให้เด็กตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อวัดทักษะสังคม ความสามารถทางการเรียน พฤติกรรมก้าวร้าว และการตัดสินใจเรื่องความยุติธรรม พบว่าเด็กที่ประเมินตนเองว่ามีผลการเรียน และทักษะทางสังคมอยู่ในเกณฑ์ดีจะมีคะแนนการตัดสินใจเรื่องความยุติธรรมได้ดี และพบความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนทักษะทางสังคมกับคะแนนความคิดเรื่องความยุติธรรม

Berntsson และ Gustafsson (2000) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ psychosomatic complaint (PSC) ในเด็กอายุ 7-12 ปี จำนวน 1,163 คน ของประเทศสวีเดน ผู้ตอบแบบถามคือพ่อแม่ของเด็ก จากการวิเคราะห์ผลพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อ PSC ได้แก่ สุขภาพของแม่ สุขภาพจิตของเด็ก การคบเพื่อน การเจ็บป่วยระยะยาวหรือพิการ ความพึงพอใจต่อโรงเรียน ทักษะทางสังคม การทำกิจกรรม ความผูกพันระหว่างพ่อแม่-ลูก และเศรษฐกิจของครอบครัว

การศึกษาของ Chen และคณะ (2000) ในเด็กเกรด 6 จำนวน 470 คน ณ เมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน เกี่ยวกับผลของพัฒนาการสังคมต่อพัฒนาการด้านอื่นๆ โดยศึกษาองค์ประกอบ 2 ประการ ของทักษะทางสังคมคือ Sociable และ Prosocial functions ผลการศึกษาพบว่า prosocial function จะเป็นตัวทำนายที่สำคัญของการปรับตัวในสังคม/โรงเรียน และปัญหาจากภายนอก ส่วน Sociable function จะเป็นตัวทำนายหลักของการปรับอารมณ์ และปัญหาจากภายใน

Chen และคณะ (1997) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการปรับตัวทางสังคม ในเด็กอายุ 10-12 ปี ณ เมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน โดยติดตามเป็นระยะเวลา 2 ปี ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถทำนายความสามารถในการปรับตัวของสังคมของเด็กและในทางกลับกัน ดังนั้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการปรับตัวทางสังคมของเด็กมีผลซึ่งกันและกัน (Reciprocal effect).

Sletta และคณะ(1996) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อน ความรู้สึกโดดเดี่ยว และการรับรู้เกี่ยวกับตนเองในเด็กเกรด 8 จำนวน 96 คน ในประเทศนอร์เวย์ พบว่า ความรู้สึกโดดเดี่ยวมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการเห็นคุณค่าของตนเอง และทักษะทางสังคม

Masten และคณะ (1995) ติดตามเด็กระยะยาว จำนวน 191 คน ในประเทศสหรัฐอเมริกา จากอายุ 8-12 ปี จนถึงวัยรุ่นอายุ 17-23 ปี เพื่อดูพัฒนาการที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะทางสังคมและปัญหาพฤติกรรม และในเด็กโตประเมินเพิ่มอีก 2 ด้าน คือ ความสำเร็จในการทำงานและความรัก จากการติดตามระยะยาวพบว่า พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน จะยังปรากฏต่อเนื่องอย่างชัดเจน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะทางสังคม ยังคงต่อเนื่องในระดับปานกลาง และพฤติกรรมมีต่อด้านสังคมจะมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จในการทำงาน

สรุปปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม มีทั้งปัจจัยด้านตัวเด็ก และปัจจัยสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะลักษณะการอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่นๆ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการปรับตัวในสังคม

เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้วัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กอายุ 6-10 ปี ในโครงการวิจัยนี้ คือแบบวัดที่เรียกว่า Emotional Moral Social Assessment หรือเรียกโดยย่อว่า EMSA เป็นแบบวัดที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากแนวคิดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม แนวคิดการประเมินพฤติกรรมนักเรียนด้านจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และแบบวัด ITSEA

(Infant Toddler Social and Emotional Assessment) ของ Carter และคณะ (2002) ประกอบด้วยข้อคำถาม 65 ข้อ แบ่งเป็น 11 ด้าน คือ วินัย สติ-สมาธิ กตัญญู เมตตา อุดหนุน เชื่อสัจย์ ประหยัด พึ่งพาตนเอง ควบคุมอารมณ์ ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และหิริโอตตปปะ ผู้ประเมินคือผู้เลี้ยงดูหลักของเด็ก โดยประเมินพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา

แบบวัด EMSA ประกอบด้วย ข้อคำถาม 65 ข้อ 11 ด้าน ดังนี้

ด้านวินัย	มีข้อคำถาม 6 ข้อ
ด้านสติ-สมาธิ	มีข้อคำถาม 7 ข้อ
ด้านความกตัญญู	มีข้อคำถาม 5 ข้อ
ด้านความเมตตา	มีข้อคำถาม 7 ข้อ
ด้านความอุดหนุน	มีข้อคำถาม 5 ข้อ
ด้านความเชื่อสัจย์	มีข้อคำถาม 6 ข้อ
ด้านการประหยัด	มีข้อคำถาม 5 ข้อ
ด้านการพึ่งพาตนเอง	มีข้อคำถาม 5 ข้อ
ด้านการควบคุมอารมณ์	มีข้อคำถาม 9 ข้อ
ด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสังคม	มีข้อคำถาม 7 ข้อ
ด้านหิริโอตตปปะ	มีข้อคำถาม 3 ข้อ

แต่ละข้อคำถามมีคำตอบ 4 ตัว เลือก คือ จริงที่สุด จริงบางครั้ง ไม่เป็นจริง ไม่มีโอกาสได้เจอ แบบวัด EMSA จัดทำเป็นบัตรคำ แต่ละใบจะมีข้อความอธิบายพฤติกรรม และความรู้สึก ต่อเด็กในช่วง 1 เดือน ที่ผ่านมาก่อนการทดสอบ แบบวัดชุดนี้ได้รับการตรวจความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน และนำไปทดลองสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กวัยเดียวกัน จำนวน 2 ครั้ง รวมทั้งทดสอบความเที่ยงของแบบวัด (Reliability test) ได้ค่า Alpha coefficient เท่ากับ 0.8675

เนื่องจากแบบวัดพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมของเด็กอายุ 6-10 ปี เป็นแบบวัดที่สร้างใหม่ และยังไม่มีการแบ่งระดับพัฒนาการ คณะผู้วิจัยจึงวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย และแบ่งกลุ่มด้วยระดับ Percentile

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ให้คะแนนคำตอบ ข้อความด้านบวกโดย

จริงที่สุด = 2 คะแนน

จริงบางครั้ง = 1 คะแนน

ไม่จริงเลย = 0 คะแนน

ส่วนข้อความด้านลบ ให้คะแนนตรงกันข้าม

2. นำคะแนนรวมมาหารด้วยจำนวนข้อที่ตอบทั้งหมด โดยไม่รวมข้อที่ไม่มีโอกาสเจอ ดังนั้นคะแนน จึงมีค่าระหว่าง 0-2 นำเสนอข้อมูลเป็นค่าเฉลี่ย ของแต่ละด้านและรวม หากเด็กคนใดมีคำตอบ “ไม่มีโอกาสเจอ” เกินกว่าร้อยละ 25 ของข้อคำถามทั้งหมด จะถูกตัดออกจากการวิเคราะห์

3. นำคะแนนรวมมาแบ่งระดับ Percentile (p) โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ $p < 25$, $p 25-75$, และ $p > 75$ เพื่อหาความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดู และปัจจัยครอบครัว

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิด Emotional Competence ของ Goleman (2003) พฤติกรรมย่อยในแต่ละด้านของแบบวัด EMSA จะเชื่อมโยงกับทักษะดังต่อไปนี้ ใน EC ได้แก่

Emotional Self-awareness ได้แก่ พฤติกรรม

- หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย
- ขี้งอน
- บอกความรู้สึกตนเองได้
- หัวเราะง่าย
- ยิ้มเก่ง
- วอกแวก สมาธิสั้น

Accurate Self-assessment ได้แก่ พฤติกรรม

- ยอมรับเมื่อทำผิด
- เมื่อทำผิดไม่โทษคนอื่น
- แม้ทำผิดโดยไม่ตั้งใจ ก็กล่าวคำขอโทษ

Self-confidence

- ชอบกิจกรรมที่ท้าทายความสามารถ
- พยายามทำอะไรด้วยตนเอง

Emotional Self-control

- รู้จักอดใจได้เวลาไม่ได้ของที่ต้องการ
- แสดงกริยาท่าทางเมื่อถูกขัดใจ
- รอคอยได้

Trust worthiness

- ตรงต่อเวลา
- ทำอะไรเป็นขั้น เป็นตอน
- อ่อนน้อม ไม่ทับถมผู้อื่น

Conscientiousness

- ชอบพูดโกหก

- ไม่ทำตามกติกาหรือข้อตกลง
- รู้จักปฏิเสธ
- ชอบเล่นซี้โกง
- แอบหยิบเงิน
- ชอบเล่นกับเด็กเกเร

Adaptability

- เข้าได้ดีเวลาเล่นกับเด็กคนอื่น

Achievement Orientation

- ตั้งอกตั้งใจทำงานจนเสร็จ
- ไม่ท้อถอยไม่ยอมแพ้ แม้จะงานยาก

Initiative

- กระตือรือร้นทำสิ่งใหม่
- ชอบคิดชอบทำด้วยตนเอง

Empathy

- ดูแลเด็กที่เล็กกว่า
- ยอมรับว่าคนอื่นทำผิดพลาดได้
- ปลอดภัย เมื่อเพื่อนไม่สบายใจ
- กังวลหรือสงสารเวลาเห็นเด็กอื่นร้องไห้
- ชอบช่วยเหลือผู้อื่น
- บอกความรู้สึกคนอื่นได้
- พยายามทำให้คุณอารมณ์ดีขึ้น
- ชอบให้ของหรือแสดงกิริยาที่ทำให้พ่อแม่มีความสุข

Collaboration and teamwork

- ทำตามกติกาหรือข้อตกลง
- รู้จักผลัดกันเล่น
- ค่อนข้างแยกตัว หรือชอบเล่นคนเดียว

ผลการศึกษา

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ในเด็กอายุ 6- <10 ปี รายด้านแยกภาค เขตการปกครอง และเพศเด็ก

ตารางที่ 2.3 แสดงคะแนนเฉลี่ยพัฒนาการรวมด้านนี้ของเด็กเท่ากับ 1.36 (คะแนนเต็ม 0-2 คะแนน) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุดคือ ด้านหิริโอตตัปปะ รองลงมาคือด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสมาธิและอดทน ส่วนค่าเฉลี่ยของพัฒนาการแยกตามภาค จะเห็นว่าภาคใต้มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าทุกภาคในด้านวินัย สมาธิ ซื่อสัตย์ การควบคุมอารมณ์ ด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หิริโอตตัปปะ และรวมทุกด้าน กรุงเทพมหานคร มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในด้านการควบคุมอารมณ์ เช่นเดียวกับภาคใต้ ภาคกลางมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าทุกภาคในด้าน เมตตา ส่วนภาคเหนือมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าทุกภาคในด้านกตัญญู อดทน และประหยัด และพบว่า ค่าเฉลี่ยรายภาคมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในด้านวินัย สมาธิ อดทน ประหยัด และควบคุมอารมณ์

ตารางที่ 2.4 แสดงค่าเฉลี่ยของพัฒนาการแยกตามเขตการปกครอง และเพศ พบว่าในเขตเทศบาล จะมีคะแนนสูงกว่านอกเขตเทศบาลเล็กน้อย ในด้าน กตัญญู ควบคุมอารมณ์ และด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่วนนอกเขตเทศบาลมีคะแนนสูงกว่าในเขตเทศบาลในด้านวินัย สมาธิ อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด หิริโอตตัปปะ และรวมทุกด้าน และ เพศหญิงมีคะแนนสูงกว่าเพศชายในทุกด้าน และมีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างเพศอย่างมีนัยสำคัญ เกือบทุกด้านยกเว้นด้านการพึ่งตนเอง

ตารางที่ 2.5 แสดงค่าเฉลี่ยของพัฒนาการแต่ละด้าน แยกตามช่วงอายุ พบว่าพฤติกรรมด้าน วินัย สมาธิ กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด มีพัฒนาการก้าวหน้าตามวัย ส่วนด้าน ควบคุมอารมณ์ สังคม และหิริโอตตัปปะจะค่อนข้างคงที่ พฤติกรรมด้านการพึ่งพาตนเองไม่มีแบบแผนการเปลี่ยนแปลงที่แน่นอน และค่าเฉลี่ยของพัฒนาการด้านวินัย กตัญญู เมตตา อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และรวมทุกด้านมีความแตกต่างระหว่างช่วงอายุ อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2.6 แสดงค่าเฉลี่ยของพัฒนาการแต่ละด้าน แยกตามช่วงอายุและแยกเพศ พบว่าค่าเฉลี่ยในเพศหญิงจะสูงกว่าเพศชายในทุกด้าน ในทุกกลุ่มอายุ ยกเว้นด้านพึ่งพาตนเองในกลุ่มอายุ 6- <7 ปี และค่าเฉลี่ยของพัฒนาการด้านวินัย กตัญญู เมตตา และรวมทุกด้าน มีความแตกต่างระหว่างเพศในแต่ละช่วงอายุ อย่างมีนัยสำคัญ ด้านการพึ่งพาตนเองเป็นเพียงด้านเดียวที่ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศในทุกช่วงอายุ

เมื่อแบ่งระดับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมออกเป็น ระดับที่ <p25, p25-75 และ >p75 แยกตามภาค เขตการปกครอง เพศ และในแต่ละภาคแยกย่อยเป็นแต่ละเขต

การปกครอง เพื่อเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน ผลการศึกษาพบว่าภาคใต้ที่มีระดับพัฒนาการ >p75 ในสัดส่วนที่สูงที่สุดในด้านต่างๆ คือ ภาคใต้ มีสัดส่วนที่สูงในด้าน วินัย สมาธิ ซื่อสัตย์ ประหยัด ควบคุมอารมณ์ สังคม ภาคกลางมีสัดส่วนที่สูงในด้านเมตตา และการพึ่งตน ภาคเหนือมีสัดส่วนที่สูงในด้านกตัญญู ด้านอดทน และรวมทุกด้าน (ตารางที่ 5 ในภาคผนวก) ส่วนเด็กนอกเขตเทศบาลมีระดับพัฒนาการที่ >p75 ในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กในเขตเทศบาลเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้าน สังคม ส่วนด้านเมตตามีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน และเพศหญิง มีระดับพัฒนาการที่ >p75 ในสัดส่วนที่สูงกว่าเพศชายเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านการพึ่งตนเอง (ตารางที่ 6 ในภาคผนวก) ส่วนความแตกต่างในแต่ละเขตการปกครองของแต่ละภาค พบว่าภาคกลางเด็กนอกเขตเทศบาลมีระดับพัฒนาการที่ >p75 ในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กในเขตเทศบาล เกือบทุกด้าน (8 ใน 10 ด้าน) และภาพรวม เช่นเดียวกับภาคเหนือ ส่วนภาคอีสาน พบว่าเด็กในเขตเทศบาลจะมีระดับพัฒนาการที่ >p75 ในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาล 4 ใน 10 ด้าน และภาพรวม มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน 3 ด้าน และสัดส่วนที่ต่ำกว่า 3 ด้าน เช่นเดียวกับภาคใต้ที่เด็กในเขตเทศบาลจะมีระดับพัฒนาการที่ >p75 ในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กนอกเขตเทศบาล 5 ใน 10 ด้าน สัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน 2 ด้าน และภาพรวม และสัดส่วนที่ต่ำกว่า 3 ด้าน ส่วนด้านหิริโอตตปปะไม่มีกลุ่มที่มีระดับพัฒนาการที่ <p75 (ตารางที่ 7 ในภาคผนวก)

ตารางที่ 2.3 คะแนนเฉลี่ยพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม รายด้าน แยกภาค

พัฒนาการด้าน อารมณ์-จิตใจ- สังคม และ จริยธรรม (N)	คะแนนเฉลี่ย (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)					
	รวม (1589)	กทม. (253)	กลาง (334)	เหนือ (332)	อีสาน (334)	ใต้ (336)
ด้านวินัย ¹	1.24(.37)	1.19(.39)	1.22(.37)	1.27(.36)	1.25(.36)	1.28(.38)
ด้านสมาธิ ¹	1.16(.36)	1.09(.39)	1.14(.37)	1.18(.36)	1.15(.35)	1.24(.33)
ด้านกตัญญู	1.49(.36)	1.5(.35)	1.5(.37)	1.53(.35)	1.45(.37)	1.48(.35)
ด้านเมตตา	1.41(.34)	1.42(.31)	1.44(.35)	1.41(.33)	1.38(.35)	1.41(.35)
ด้านอดทน ¹	1.20(.37)	1.16(.37)	1.18(.37)	1.26(.37)	1.19(.36)	1.2(.36)
ด้านซื่อสัตย์	1.40(.34)	1.37(.34)	1.39(.34)	1.41(.35)	1.40(.33)	1.42(.34)
ด้านประหยัด ¹	1.31(.42)	1.26(.44)	1.30(.41)	1.39(.39)	1.26(.42)	1.34(.42)
ด้านพึ่งตนเอง	1.28(.36)	1.25(.35)	1.33(.38)	1.27(.36)	1.27(.36)	1.28(.38)
ด้านควบคุมอารมณ์ ¹	1.43(.28)	1.46(.25)	1.42(.27)	1.44(.28)	1.39(.29)	1.46(.28)
ด้านปฏิสัมพันธ์	1.54(.30)	1.51(.32)	1.55(.29)	1.52(.30)	1.55(.29)	1.57(.31)
ด้านหิริโอตตปปะ	1.57(.42)	1.55(.45)	1.57(.41)	1.56(.44)	1.56(.41)	1.62(.40)
รวมทุกด้าน	1.36(.22)	1.34(.21)	1.36(.22)	1.38(.21)	1.35(.22)	1.39(.22)

หมายเหตุ ¹มีความแตกต่างรายภาค อย่างมีนัยสำคัญ

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

ตารางที่ 2.4 คะแนนเฉลี่ยพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม รายด้าน แยกเขต
การปกครอง และเพศ

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ- สังคม และจริยธรรม	คะแนนเฉลี่ย(ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)			
	ในเขต 823	นอกเขต 766	ชาย 763	หญิง 826
ด้านวินัย ^{1,2}	1.22(.38)	1.27(.36)	1.17(.38)	1.31(.36)
ด้านสมาธิ ^{1,2}	1.13(.37)	1.20(.35)	1.12(.37)	1.21(.35)
ด้านกตัญญู ²	1.50(.36)	1.48(.36)	1.44(.36)	1.54(.35)
ด้านเมตตา ²	1.41(.34)	1.41(.34)	1.34(.34)	1.49(.32)
ด้านอดทน ^{1,2}	1.17(.36)	1.23(.37)	1.17(.37)	1.22(.36)
ด้านซื่อสัตย์ ^{1,2}	1.37(.34)	1.43(.34)	1.36(.35)	1.44(.33)
ด้านประหยัด ^{1,2}	1.28(.43)	1.35(.40)	1.27(.43)	1.35(.40)
ด้านพึ่งตนเอง	1.28(.36)	1.28(.37)	1.27(.38)	1.30(.34)
ด้านควบคุมอารมณ์ ²	1.44(.27)	1.43(.28)	1.40(.29)	1.46(.27)
ด้านปฏิสัมพันธ์ ²	1.55(.30)	1.54(.30)	1.50(.30)	1.57(.29)
ด้านหิริโอตตปัสะ ²	1.56(.43)	1.59(.41)	1.53(.43)	1.61(.41)
รวมทุกด้าน ^{1,2}	1.35(.22)	1.38(.22)	1.32(.22)	1.40(.21)

หมายเหตุ¹มีความแตกต่างระหว่างเขตการปกครองอย่างมีนัยสำคัญ

²มีความแตกต่างระหว่าง เพศเด็ก อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2.5 คะแนนเฉลี่ยพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม รายด้าน แยกตาม
อายุ

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ- สังคม และจริยธรรม	คะแนนเฉลี่ย(ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)			
	6-<7 ปี	7-<8 ปี	8-<9 ปี	9-<10 ปี
ด้านวินัย ¹	1.18(.37)	1.24(.39)	1.26(.36)	1.29(.36)
ด้านสมาธิ	1.14(.37)	1.16(.36)	1.16(.37)	1.2(.34)
ด้านกตัญญู ¹	1.43(.37)	1.48(.37)	1.51(.34)	1.54(.35)
ด้านเมตตา ¹	1.37(.35)	1.41(.35)	1.42(.32)	1.45(.33)
ด้านอดทน ¹	1.16(.37)	1.18(.36)	1.23(.37)	1.23(.36)
ด้านซื่อสัตย์ ¹	1.36(.34)	1.39(.33)	1.42(.34)	1.44(.34)
ด้านประหยัด ¹	1.25(.42)	1.31(.42)	1.32(.42)	1.36(.39)
ด้านพึ่งตนเอง	1.26(.35)	1.31(.37)	1.28(.37)	1.12(.35)

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม	คะแนนเฉลี่ย(ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)			
	6-<7 ปี	7-<8 ปี	8-<9 ปี	9-<10 ปี
ด้านควบคุมอารมณ์	1.43(.28)	1.44(.27)	1.44(.26)	1.43(.29)
ด้านปฏิสัมพันธ์	1.51(.32)	1.54(.3)	1.56(.29)	1.55(.3)
ด้านறிโอดตปปะ	1.54(.45)	1.58(.41)	1.59(.41)	1.58(.42)
รวมทุกด้าน ¹	1.33(.22)	1.37(.22)	1.38(.21)	1.39(.21)

หมายเหตุ ¹ มีความแตกต่างระหว่างอายุอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2.6 คะแนนเฉลี่ย(ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)พัฒนาการด้านอารมณ์ฯ รายด้านแยกตามอายุ

พัฒนาการด้านอารมณ์ฯ	อายุ 6-<7 ปี			อายุ 7-<8 ปี			อายุ 8-<9 ปี			อายุ 9-<10 ปี		
	ชาย 193	หญิง 212	รวม 405	ชาย 203	หญิง 228	รวม 431	ชาย 195	หญิง 214	รวม 409	ชาย 172	หญิง 172	รวม 344
ด้านวินัย	1.13* (.38)	1.24* (.37)	1.18 (.37)	1.12* (.40)	1.34* (.36)	1.24 (.39)	1.2* (.35)	1.32* (.35)	1.26 (.36)	1.23* (.37)	1.36* (.34)	1.29 (.36)
ด้านสมาธิ	1.11 (.37)	1.16 (.37)	1.149 (.37)	1.11* (.36)	1.2* (.36)	1.2 (.36)	1.12* (.37)	1.21* (.36)	1.16 (.37)	1.13* (.38)	1.26* (.30)	1.2 (.34)
ด้านกตัญญู	1.38* (.37)	1.48* (.37)	1.43 (.37)	1.43* (.39)	1.53* (.34)	1.49 (.37)	1.46* (.32)	1.56* (.35)	1.51 (.34)	1.48* (.36)	1.6* (.33)	1.54 (.35)
ด้านเมตตา	1.3* (.35)	1.42* (.34)	1.37 (.35)	1.34* (.36)	1.49* (.32)	1.41 (.35)	1.34* (.31)	1.49* (.31)	1.42 (.32)	1.38* (.34)	1.52* (.31)	1.45 (.33)
ด้านอดทน	1.15 (.38)	1.17 (.37)	1.16 (.37)	1.14* (.36)	1.22* (.36)	1.18 (.36)	1.21 (.37)	1.26 (.37)	1.23 (.37)	1.2 (.38)	1.25 (.34)	1.23 (.36)
ด้านซื่อสัตย์	1.34 (.34)	1.38 (.34)	1.36 (.34)	1.34* (.36)	1.44* (.31)	1.39 (.33)	1.36* (.35)	1.46* (.33)	1.42 (.34)	1.41 (.34)	1.47 (.34)	1.44 (.34)
ด้านประหยัด	1.2* (.44)	1.3* (.40)	1.25 (.42)	1.29 (.43)	1.34 (.42)	1.31 (.42)	1.29 (.42)	1.35 (.42)	1.32 (.42)	1.31* (.43)	1.41* (.36)	1.36 (.39)
ด้านพึ่งพาตนเอง	1.26 (.38)	1.25 (.33)	1.26 (.35)	1.28 (.38)	1.34 (.35)	1.31 (.37)	1.26 (.41)	1.3 (.34)	1.28 (.37)	1.27 (.35)	1.28 (.36)	1.28 (.35)
ด้านควบคุมอารมณ์	1.4 (.29)	1.45 (.27)	1.43 (.28)	1.39* (.27)	1.49* (.25)	1.44 (.27)	1.41 (.28)	1.46 (.27)	1.44 (.26)	1.41 (.30)	1.45 (.27)	1.43 (.29)
ด้านปฏิสัมพันธ์	1.49 (.31)	1.53 (.32)	1.51 (.32)	1.5* (.31)	1.57* (.28)	1.54 (.30)	1.53* (.31)	1.59* (.27)	1.56 (.29)	1.52* (.30)	1.59* (.29)	1.55 (.30)
ด้านறிโอดตปปะ	1.51 (.45)	1.56 (.46)	1.54 (.45)	1.53* (.43)	1.62* (.38)	1.58 (.41)	1.54* (.40)	1.64* (.41)	1.59 (.41)	1.52* (.45)	1.64* (.37)	1.58 (.42)
รวมทุกด้าน	1.3* (.22)	1.36* (.22)	1.33 (.22)	1.31* (.22)	1.41* (.21)	1.37 (.22)	1.33* (.21)	1.42* (.20)	1.38 (.21)	1.35* (.22)	1.43* (.19)	1.39 (.21)

หมายเหตุ ¹ มีความแตกต่างระหว่างเพศ อย่างมีนัยสำคัญ โดยเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มอายุ

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมกับปัจจัยด้านครอบครัว

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมกับปัจจัยครอบครัว ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบคู่ พบว่า ปัจจัยครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับพัฒนาการได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ภาวะวิกฤตในครอบครัว และสัมพันธภาพในครอบครัว (ตารางที่ 8 ในภาคผนวก)

ตารางที่ 2.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการจิตใจ กับปัจจัยครอบครัว โดยการวิเคราะห์แบบ Logistic Regression โดยให้ตัวแปรภาค เขตการปกครอง อายุและเพศเด็กเป็นตัวแปรควบคุม พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับระดับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ผู้เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ ภาวะวิกฤตในครอบครัว และสัมพันธภาพในครอบครัว กล่าวคือ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในเกณฑ์สูง (คะแนน $>p75$) จะลดความเสี่ยงต่อการมีคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมลง 0.342 เท่า เมื่อเทียบกับเด็กที่ได้รับการอบรมในเกณฑ์ปานกลาง (คะแนน $p25-p75$) เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในเกณฑ์ต่ำ (คะแนน $<p25$) จะมีความเสี่ยงที่จะคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม อยู่ในเกณฑ์ต่ำเป็น 1.668 เท่าของ เด็กที่ได้รับการอบรมในเกณฑ์ปานกลาง เด็กที่พ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงมีโอกาสมากขึ้นที่จะมีคะแนนการ พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ต่ำเป็น 1.338 เท่า เมื่อเทียบกับเด็กที่มีทั้งพ่อ และแม่เลี้ยงดู เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีภาวะวิกฤตในครอบครัวสูงมีโอกาสมากขึ้นที่จะมีคะแนนการ พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ต่ำเป็น 1.329 เท่าเมื่อเทียบกับเด็กที่อยู่ใน ครอบครัวที่มีภาวะวิกฤตในครอบครัวระดับปานกลาง เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพใน ครอบครัวที่ไม่สมดุล มีโอกาสมากขึ้นที่จะมีคะแนนการ พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ต่ำเป็น 1.476 เท่า ของเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวแบบสมดุล ทั้งนี้จำนวน ชั่วโมงที่เด็กดูโทรทัศน์ ลักษณะครอบครัว สถานภาพสมรส การศึกษาและอาชีพของแม่ รายได้ของ ครอบครัว จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน และสภาพการครองครองที่อยู่อาศัย มีผลต่อ log likelihood ratio ของ model อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ odds ratio ของปัจจัยเหล่านี้ไม่มีนัย สำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2.7 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรม ของ
เด็กอายุ 6-10 ปี โดยการวิเคราะห์วิธี Logistic Regression

ปัจจัย	Odds ratios	95% Confidence Interval		P-value
		Lower	Upper	
การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์-สังคม-จิตใจ และจริยธรรม				
- ต่ำ (<p25)	1.668	1.357	2.051	<0.001
- สูง (>p75)	.658	.517	.838	0.001
- ปานกลาง (p25-p75)	1	-	-	-
ผู้ที่เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่				
- พ่อแม่ไม่ได้เลี้ยง	1.338	1.014	1.765	0.040
- พ่อและแม่เลี้ยงเอง	1	-	-	-
ภาวะวิกฤตในครอบครัว				
- ต่ำ (<p25)	.985	.778	1.246	0.897
- สูง (>p75)	1.329	1.072	1.646	0.009
- ปานกลาง (p25-p75)	1	-	-	-
สัมพันธภาพในครอบครัว				
- ครอบครัวไม่สมดุล	1.476	1.201	1.813	<0.001
- ครอบครัวสมดุล	1	-	-	-

หมายเหตุ ตัวแปรควบคุมคือ เขต ภาค เพศ และ อายุของเด็ก, กลุ่มที่มีคะแนนพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรม เท่ากับ/มากกว่าเปอร์เซ็นไทล์ที่ 25 เป็นกลุ่มเปรียบเทียบ

อภิปรายผล

จากคะแนนเฉลี่ยพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมทั้ง 11 ด้าน ของเด็กอายุ 6-10 ปี ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านหิริโอตตปปะ ซึ่งเป็นเช่นนี้ในทุกภาค ในทุกเขต และทั้ง 2 เพศ สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไทยเห็นความสำคัญของความละอายต่อการมีพฤติกรรมที่ไม่ดี ส่วนด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นลำดับที่ 2 คือ ด้านสังคม ซึ่งข้อคำถามเกี่ยวกับ ปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับเพื่อน แสดงว่าเด็กกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับการฝึกอบรมให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน ส่วนด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านสมาธิ ซึ่งมีข้อคำถามเกี่ยวกับความตั้งใจในการทำงานจนสำเร็จ แสดงถึงการฝึกอบรมเกี่ยวกับด้านนี้ยังมีน้อย หรือเป็นด้านที่ไม่ได้เน้น รองลงมาคือด้านอดทน ซึ่งมีข้อคำถามเกี่ยวกับการรอคอย หรือรู้จักอดใจรอ หรือมีความมานะพยายามที่

จะทำได้ๆ ให้สำเร็จ อีก 2 ด้านที่มีค่าเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ คือ วินัย และการพึ่งพาตนเอง เป็นด้านสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในชีวิต มีข้อคำถามเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา การรู้จักเกรงใจ การทำงานอย่างเป็นระบบ ความพยายามที่จะทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง และมีความกระตือรือร้น

เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการดังกล่าวกับเขตที่อยู่อาศัย พบว่า เด็กนอกเขตเทศบาลมีค่าเฉลี่ยพัฒนาการด้านวินัย สมาธิ อดทน และชื่อเสียง สูงกว่าเด็กในเขตเทศบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านอื่นๆ ไม่พบความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครอบครัวในชนบทมีเวลาใกล้ชิดเด็กมากกว่า จึงมีโอกาสรอบร้อมสั่งสอนในเรื่องเหล่านี้ได้บ่อยกว่า หรืออาจเป็นเพราะครอบครัวในชนบทยังยึดมั่นกับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับการมีความประพฤติที่เหมาะสมของตนเอง และต่อครอบครัวจึงมีการอบรมเกี่ยวกับเรื่องนี้มากกว่า ครอบครัวของเด็กในเขตเทศบาล นอกจากนี้พบว่าเด็กหญิงจะมีคะแนนเฉลี่ยของพัฒนาการแต่ละด้านและภาพรวมสูงกว่าเด็กชาย ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านการพึ่งตน ซึ่งไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครอบครัวไทยยังเคี่ยวเข็ญลูกสาวมากกว่าลูกชาย โดยเฉพาะการมีพฤติกรรมที่ดีเหมาะสม

พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม หลายด้านมีความก้าวหน้ามากขึ้นเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น แต่คะแนนเฉลี่ยในภาพรวมยังค่อนข้างน้อย ได้แก่ วินัย สมาธิ อดทน และการพึ่งตนเอง บางด้านไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น เช่นการควบคุมอารมณ์ ซึ่งควรให้ความสนใจพัฒนาให้เด็กมีความมั่นคงทางอารมณ์ เพราะมีผลต่อสุขภาพจิตและการเห็นคุณค่าของตนเอง

สำหรับปัจจัยครอบครัว ที่มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม จากการวิเคราะห์ Logistic Regression ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ผู้เลี้ยงดูหลัก สัมพันธภาพในครอบครัว และภาวะวิกฤตในครอบครัว โดยพบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูดี เด็กที่พ่อแม่เลี้ยงเอง เด็กในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพแบบสมดุล และเด็กในครอบครัวที่ไม่มีภาวะวิกฤต จะมีโอกาสมีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม ดีกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูไม่ดี เด็กที่พ่อแม่ไม่ได้เลี้ยงเอง เด็กในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพแบบไม่สมดุล และเด็กในครอบครัวที่มีภาวะวิกฤต การอบรมเลี้ยงดูที่ดีมีการอบรมเด็กด้านอารมณ์ สังคม และจริยธรรม อยู่เสมอ จะทำให้เด็กมีพัฒนาการตามวัย ซึ่งสุน อมรวิวัฒน์ (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) กล่าวว่าบทบาทครอบครัวในการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมของเยาวชน คือ สร้างสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในครอบครัว สั่งสอนฝึกอบรมบ่มนิสัยให้เด็กเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก ชื่นนำ จูงใจ ให้โอกาสเด็กได้พัฒนาตนเองทั้งทางด้านจิตใจ และสุนทรียภาพ ว่ากล่าวตักเตือนและห้ามปรามเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ แก้ไขปัญหาทางคุณธรรมและวัฒนธรรม เมื่อเด็กผิดพลาดไปแล้ว ด้วยวิธีที่เหมาะสม และหากพ่อแม่เลี้ยงดูเด็กด้วยตนเองย่อมเป็นการสร้างความ

รู้สึกอบอุ่นแก่เด็กมากขึ้น บรรยากาศครอบครัวที่อบอุ่น รักใคร่ปรองดอง เอื้ออาทรต่อกัน ไม่ทะเลาะวิวาท จะเป็นต้นแบบที่ดีให้เด็กยึดเป็นแบบอย่าง เช่นเดียวกับการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตสังคมที่สม่ำเสมอ จะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการด้านนี้ดีกว่าเด็กในครอบครัวที่ได้รับการส่งเสริมน้อย เนื่องจากพัฒนาการดังกล่าวจะเกิดขึ้นต้องได้รับการอบรมอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของ Zhou และคณะ (2002) Eisenberg และคณะ (1996) และ Brennan (1993) นอกจากนั้น เด็กที่อยู่นอกเขตเทศบาล จะมีโอกาสที่มีพัฒนาการด้านจิตสังคมดีกว่าเด็กในเขตเทศบาล โดยเหตุผลที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมของเด็กอายุ 6-10 ปี อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี (คะแนนเฉลี่ยรวม = 1.36) แต่มีบางด้านที่ควรให้ความสำคัญมากขึ้น เพราะจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของเด็กเมื่อโตขึ้น ได้แก่ ด้านสมาธิ และด้านอดทน ควรฝึกฝน ให้เด็กมีสมาธิในงานที่กระทำ ให้มีความอดทน ตั้งใจ และมุ่งมั่น ที่จะทำงานให้สำเร็จ ไม่ทอดทิ้งหรือยอมแพ้เมื่อเจองานยาก ส่วนด้านอื่นๆ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ควรได้รับการฝึกฝนต่อไป อย่างสม่ำเสมอและควรฝึกฝนเด็กทั้ง 2 เพศ ไม่ปล่อยปละละเลยเด็กผู้ชาย เพราะจะเป็นอุปนิสัยที่ติดตัวต่อเนื่องไปจนโต นอกจากนั้นควรศึกษาเพิ่มเติมถึงเหตุผลที่ครอบครัวในเขตเทศบาลให้การอบรมเลี้ยงดู เน้นบางด้านน้อยกว่า ครอบครัวนอกเขตเทศบาล เพื่อหาช่องทางในการส่งเสริม การอบรมเลี้ยงดูให้ครอบคลุมทุกด้านมากขึ้นและจากการศึกษาติดตามระยะยาวในหลายการศึกษาพบว่าพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม มีอิทธิพลสูงต่อความสำเร็จในชีวิตทั้งด้านการงานและครอบครัว (Cherniss, 2000) พัฒนาการด้านนี้จึงต้องได้รับการเอาใจใส่ควบคู่ไปด้วยกัน กับพัฒนาด้านอื่นๆ โดยอบรมเลี้ยงดู และการเป็นแบบอย่างที่ดีและสม่ำเสมอให้แก่เด็ก

บทที่ 3

พัฒนาการด้านอารมณ์-สังคม-จริยธรรม ในเด็กอายุ 10-18 ปี

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และคุณภาพชีวิตเป็นนโยบายที่สำคัญตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2550 และการยกระดับคุณภาพชีวิตประชากร แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับครอบครัวและระดับชุมชน ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงจำเป็นต้องทำ 3 ระดับควบคู่กันไป

การพัฒนาประเทศโดยรวมได้มุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมและภาคบริการมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาไม่ใช่มีแต่ความสำเร็จแต่ยังมีปัญหาเดิมที่ไม่สามารถแก้ไขได้ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลจากการพัฒนาที่ต้องได้รับการแก้ไขต่อไป เช่น ช่องว่างระหว่างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจระหว่างคนจนกับคนรวยที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผลกระทบทางสังคมด้วย

ผลกระทบของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดปัญหาในวัยรุ่นจำนวนไม่น้อย เช่น การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย การติดสารเสพติด และการติดเชื้อเอดส์ (UNICEF, 2000) จากการศึกษาการบาดเจ็บและตายจากการถูกทำร้ายในประเทศไทย พบว่าภาคใต้มีการบาดเจ็บจากการถูกทำร้ายมากกว่าภาคอื่น มูลเหตุน่าจะเป็นการทะเลาะเบาะแว้ง การบันดาลโทสะ เมื่อวิเคราะห์หลังลึก เหตุที่เกิต้น่าจะเกี่ยวกับปัญหาการควบคุมอารมณ์และความต้องการ ปัญหาการสื่อสารและตอบสนองต่อเหตุการณ์ ปัญหาดังกล่าวไม่น่าจะป้องกันได้ด้วยการลงโทษ แต่ด้วยการสร้างความรู้ ทักษะการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการพัฒนาทักษะของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร (ชะไมพันธ์ และวนัสนันท์, 2544) โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นจะเป็นช่วงที่ต้องการค้นหาตนเอง พัฒนาจากการพึ่งพาตนเองไปสู่ความรับผิดชอบและการตัดสินใจด้วยตนเอง และจะได้รับอิทธิพลของโรงเรียน เพื่อน และค่านิยมในกลุ่มวัยรุ่น (Goodyer, 1990) เด็กที่ได้รับการเลี้ยง

ดูอย่างไม่เป็นมิตร จะทำให้เด็กมีปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้นและมีพฤติกรรมสังคม บกพร่อง ดังนั้น การที่วัยรุ่นจะมีการดำเนินชีวิตที่ดีต่อเนื่องไปจนวัยผู้ใหญ่ จำเป็นต้องมีพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรมที่ดี โดยผ่านการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม อยู่ในครอบครัวที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมมีหน้าที่สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรม ค่านิยมที่จะประสานสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชุมชนและของชาติลำดับต่อไป นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอารมณ์-สังคม-จริยธรรมของบุคคล

บททวนวรรณกรรม

ในปัจจุบันพบว่าคนที่ประสบความสำเร็จไม่ได้เกิดขึ้นจากความสามารถทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว จะต้องมีความฉลาดด้านอารมณ์สังคมด้วย จากการศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย พบว่า ร้อยละ 7 ของความสำเร็จในการเป็นผู้นำ มีส่วนเกี่ยวข้องกับความฉลาด และ ร้อยละ 93 เป็นผลจากคุณสมบัติอื่น ได้แก่ ความไว้วางใจ ความสมดุล การรับรู้ความเป็นจริง ความซื่อสัตย์ ความเป็นอยู่ คุณสมบัติเหล่านี้เป็นที่มาของความฉลาดทางอารมณ์ (วิระวัฒน์, 2542) ซึ่งความสามารถทางเชาวนปัญญา ซึ่งบ่งถึงความสามารถในการเข้าใจ เรียนรู้ จดจำ คิดอย่างมีเหตุผล แก้ไขปัญหาและได้ประสบการณ์จากการเรียนรู้ (กรมสุขภาพจิต, 2544) นอกจากนี้ Weschler ยังได้กล่าวถึงความสามารถที่นอกเหนือจากความคิด (non cognitive intelligence) หมายถึงความสามารถทางด้านอารมณ์ ด้านบุคคลและสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต

การศึกษาของ Felsman และ Vaillant ที่เมือง Sommerville รัฐแมสซาชูเซต สหรัฐอเมริกา ศึกษาติดตามเด็ก 450 คน เป็นเวลา 40 ปี ผลการศึกษาพบว่า สติปัญญาไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการทำงาน หรือการประสบความสำเร็จในชีวิตเมื่อโตขึ้น สิ่งที่สำคัญว่าเชาวนปัญหาคือ ความสามารถที่จะจัดการกับความหงุดหงิดและความคับข้องใจ เด็กที่มีความสามารถควบคุมอารมณ์และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี อีก 40 ปีต่อมาจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ประสบความสำเร็จมากกว่าเด็กที่ไม่มีความสามารถดังกล่าว (Felsman & Vaillant, 1987)

Feist และ Barron ได้ศึกษา นักศึกษาที่จบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัย Berkeley เป็นเวลา 40 ปี (จนมีอายุ 70 ปี) และเปรียบเทียบผลในวัยเด็กกับความสำเร็จในชีวิต ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถทางอารมณ์และสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งกว่าเชาวนปัญญาถึง 4 เท่า ในการกำหนดว่าใครจะประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง (Feist & Barron, 1996)

งานวิจัย ชื่อ Marshmallow study ศึกษาเด็กอายุ 4 ปี โดยให้เด็กนั่งรออยู่ในห้องที่มีจานขนม Marshmallow วางไว้ โดยสั่งเด็กว่าห้ามกินขนมจนกว่านักวิจัยจะกลับมา ถ้าใครรอได้จะให้ขนม 2 ชิ้นเป็นรางวัล ผลการศึกษาพบว่า ในอีก 10 ปีต่อมาเด็กกลุ่มที่รอได้ มีคะแนนสอบ SAT

(Scholastic Achievement Test) สูงกว่าเด็กกลุ่มที่รอไม่ได้แอบกินขนมเสียก่อน สรุปว่าทักษะในการควบคุมอารมณ์จะช่วยเสริมความสามารถทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้นได้ (อ้างในอุมาพร, 2544)

พระราชวรมุนี (พระประยูร ธมมจิตโต, 2543) ได้กล่าวว่า การพัฒนาเด็กนั้นควรพัฒนาให้เด็กมีสมรรถภาพ คุณภาพและสุขภาพ ซึ่งสมรรถภาพ หมายถึง ความสามารถในการหลัก 10 ข้อของข้าราชการ ที่รัชกาลที่ 6 ทรงบัญญัติไว้ และความสามารถ 2 อย่าง คือ ความสามารถที่ทำได้ และสามารถที่จะจัดการให้คนอื่นทำ โดยเน้นว่าบางคนเก่งแต่เห็นแก่ตัวเอาเปรียบผู้อื่นก็ไปไม่รอด มีสมรรถภาพอย่างเดียวไม่พอมันต้องมีคุณภาพด้วยนั่นคือเอื้ออาทรต่อผู้อื่น โดยที่อริสโตเติลนักปรัชญาของกรีก กล่าวว่า คนที่มีคุณธรรม จะต้องเดินสายกลาง (Golden Means) เช่น มีความสมดุลระหว่างความกลัวมากกับซี้ซาลาด ไม่กลัวกับบ้าบิ่น กลัวมากก็ทำอะไรไม่ได้ ความสมดุลระหว่างตระหนี่กับสุรุ่ยสุร่าย คือ ประหยัดมัธยัสถ์ ฯลฯ โดยสรุปการพัฒนาเด็กนั้นใช้พุทธปัญญา (Intelligence) เป็นฐานในการควบคุมอารมณ์ (emotion)

พัฒนาการทางด้านอารมณ์

Ekman ได้ศึกษาพบว่า มนุษย์มีอารมณ์พื้นฐาน (Basic emotions) ที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิดและพบได้ในคนทุกชาติทุกภาษา เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดนานประมาณ 2-3 นาที ประกอบด้วย อารมณ์สนุกสนาน (joy) ไม่พอใจ (distress) ดีใจ (delight) กลัว (fear) ประหลาดใจ (surprise) และ ความขยะแขยง (disgust) และใช้คำว่าความสุขสำหรับอารมณ์ดีและความเศร้าสำหรับอารมณ์ที่ไม่ดี Griffiths กล่าวถึงอารมณ์อีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า higher cognitive emotions ได้แก่ อารมณ์รัก (love) รู้สึกผิด (guilt) รู้สึกละอายใจ (shame) กระจกกระวนใจ (embarrassment) รู้สึกชื่นชมยินดี (pride) รู้สึกอิจฉา (envy) รู้สึกหึงหวง (jealousy) ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้เป็นการทำงานของสมองส่วนหน้า (neocortex) (Evans, 2001)

สมองที่ควบคุมอารมณ์ที่สำคัญมีสองส่วนคือคอร์เทกซ์ (neocortex) สมองส่วนนี้ทำหน้าที่คิด และระบบลิมบิก (Limbic system) เป็นสมองส่วนที่ทำหน้าที่รู้สึก ลิมบิกประกอบด้วย 1) amygdala เป็นศูนย์ควบคุมอารมณ์ 2) hippocampus เป็นสมองส่วนที่จำและรับรู้เกี่ยวกับอารมณ์ 3) thalamus เป็นตัวเชื่อมส่วน amygdala กับคอร์เทกซ์ ตัวอย่างเช่น เมื่อลิมบิกเกิดความรู้สึกโกรธ สมองส่วนคอร์เทกซ์จะทำความเข้าใจว่าทำไมเราจึงรู้สึกโกรธ ประเมินสถานการณ์ว่าที่รู้สึกโกรธนั้นมีเหตุผลหรือไม่ ควรคิดหรือรู้สึกอย่างไรและประเมินการกระทำว่าจะแสดงออกซึ่งความโกรธอย่างไรจึงจะเหมาะสม (อุมาพร, 2544)

การศึกษาและการสังเกตของนักจิตวิทยาพัฒนาการเด็กพบว่า เด็กแรกเกิดจะมีอารมณ์ตื่นเต้นเพียงอย่างเดียว การศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กทารก อายุแรกเกิด ถึง 3 ขวบ จำนวน 60 คน เป็นเวลา 4 เดือน ที่มอนทรีล พบว่า เด็กแรกเกิดมีอารมณ์ตื่นเต้น เมื่ออายุ 3 เดือน

เด็กจะมีอารมณ์ ตื่นเต้น ไม่พอใจ (distress) ดีใจ (delight) เมื่ออายุ 5 เดือน ความไม่พอใจเพิ่มขึ้นเป็นความโกรธ (anger) และ ความขยะแขยง (disgust) เมื่ออายุ 7 เดือนจะมีอารมณ์กลัวมากขึ้น เมื่ออายุ 11-12 เดือน จะมีอารมณ์รัก (affection) และพอใจสนุกสนาน (elation) เมื่อเด็กอายุ 15-16 เดือนจะมีอารมณ์อิจฉาเพิ่มขึ้น จะสังเกตเห็นว่าระยะแรกเด็กจะแสดงออกทางอารมณ์ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาวะ เมื่อโตขึ้นเด็กจะเรียนรู้ในการแสดงออกทางอารมณ์เพิ่มขึ้น (Denham, 1998)

การแสดงอารมณ์

เด็กแรกเกิดจะแสดงความรู้สึก ไม่พอใจ ขยะแขยง โดย อารมณ์ส่วนใหญ่ของเด็กอายุ 2½ - 7 เดือน คือ โกรธ เศร้า สนุกสนาน ประหลาดใจ กลัว อารมณ์เหล่านี้จะถูกกำหนดทางชีวภาพ อารมณ์เหล่านี้พบได้ในทารกวัยเดียวกัน และถูกแปลคล้ายๆกันทุกชาติทุกภาษา อารมณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น เด็กอายุ 2-8 เดือนเด็กแสดงอารมณ์ประหลาดใจ และสนุกสนานหลังจากที่เล่นและควบคุมสิ่งของหรือสถานการณ์บางอย่างได้ เด็ก 2-4 เดือน ที่ถูกห้ามปรามจะแสดงอารมณ์โกรธ และแสดงอารมณ์เศร้าในเด็ก 4-6 เดือน ขวบปีที่สองเด็กจะแสดงอารมณ์ที่ซับซ้อนเรียกว่า secondary (complex) emotion เช่น กระจกกระจ่อหน้าใจ (embarrass) ละอาย รู้สึกผิด อิจฉา ภูมิใจ อารมณ์เหล่านี้บางครั้งเรียกว่า self conscious emotion อารมณ์กระจกกระจ่อหน้าใจ เป็นการรับรู้ตนเองอย่างง่าย ๆ

เมื่อเด็กประเมินตนเองเด็กจะรู้สึกละอายใจ รู้สึกผิดเมื่อทำผิดกฎกติกาของสังคม รู้สึกภาคภูมิใจ การประเมินตนเองได้จำเป็นต้องตระหนักรู้ตนเอง และความเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคมก่อน เด็กสองขวบจะแสดงความอึดอัดเมื่อแม่บอกให้แสดงต่อหน้าคนที่ไม่คุ้นเคย เด็กสามขวบสามารถประเมินสิ่งที่เด็กกระทำว่าดี ไม่ดี เด็กแสดงออกเวลาภูมิใจด้วยการยิ้ม ตะโกน ประบมือขึ้น ชมและแสดงออก เวลาเสียใจ ผิดหวังด้วยอาการตาตก ไหล่ห่อ บอกว่าตนเอง “ไม่ดี”

อารมณ์ของวัยรุ่นจะค่อนข้างวู่วาม หุนหันพลันแล่น เปรี้ยวร้อนและเปลี่ยนแปลงง่าย Gesell พูดถึงอารมณ์รุนแรง เช่น รักรุนแรง เกลียดรุนแรง เพราะอยู่ในช่วงแห่งความไม่สมดุลในด้านต่างๆ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง เกิดความตึงเครียดทางประสาท ตัดสินไม่ได้หรือมีปัญหาการปรับตัว ลักษณะอารมณ์จะรุนแรงแม้ได้รับความกระทบกระเทือนใจเพียงเล็กน้อย เช่น ขัดใจหรือผิดหวัง อาจทำให้วัยรุ่นคิดทำร้ายตนเองถึงขั้นฆ่าตัวตายได้ อารมณ์ไม่คงที่ เช่น รัก เกลียด โกรธ ดีใจ เสียใจ เกิดขึ้นเร็ว หายเร็ว มักแสดงออกอย่างเปิดเผย ขาดการควบคุม มักมีอารมณ์ค้าง (เบญจพร, 2543)

การตระหนักรู้อารมณ์และการแปลอารมณ์ที่แสดงออก

เด็กอายุ 8-10 เดือน สามารถเล่นกับของเล่นที่ไม่คุ้นเคยถ้าคนแปลกหน้ายิ้มด้วยและหลีกเลี่ยงของเล่นถ้าคนแปลกหน้าแสดงท่าทางน่ากลัว เด็กวัยอนุบาลสามารถรับรู้อารมณ์คนอื่นได้ และรู้ว่าเกิดจากอะไรโดยอิงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงอารมณ์ตนเองได้ เช่น เพื่อนเศร้าเพราะเข้าเจ็บ เพื่อนมีความสุขเพราะมีงานวันเกิด แต่ไม่สามารถบอกอารมณ์ตนเองได้

เด็กวัยประถมสามารถแยกแยะอารมณ์ตนเองได้ แต่มักเป็นสาเหตุจากภายนอก เช่น เด็กรู้สึกเศร้าเพราะสอบตก เมื่ออายุ ประมาณ 12 ปี สามารถรับรู้อารมณ์ที่อยู่ภายในของตนเอง Mood เป็นความรู้สึกที่อยู่ภายใน เด็กเล็กรู้สึกเศร้าได้และค่อนข้างเปลี่ยนแปลงง่ายเพราะยังต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อม เด็กอายุมากขึ้นอารมณ์เศร้ามากขึ้น ในวัยรุ่นจะเป็นลักษณะ dyspholic จะรู้สึกผิดเวลาเกิดอุบัติเหตุหรือสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ ในเด็กโตจะรู้สึกผิดเกิดภายในจิตใจ วัยรุ่นความรู้สึกผิดจะค่อนข้างรุนแรงและอยู่นานได้ (Wenar, 1994)

การพูดเกี่ยวกับอารมณ์

เด็กจะเริ่มพูดถึงอารมณ์ตั้งแต่ 18-24 เดือน เด็กอายุ 3 ปี ที่ได้คะแนนเข้าใจความรู้สึกผู้อื่นสูงจะสัมพันธ์กับความสามารถทางสังคมที่ประเมินโดยครู และรู้สึกสนุกสนานกับเพื่อนๆ โดยเฉพาะกับเพื่อนสนิท เด็ก 4-5 ปีจะอธิบายว่าทำไมเพื่อนมีความสุข โกรธ เศร้า โดยเน้นที่เหตุการณ์ภายนอกมากกว่าความรู้สึกความต้องการภายในจิตใจ เด็กชั้นประถมศึกษา จะดูข้อมูลทั้งสองส่วนในการแปลความรู้สึก เด็กอายุ 7-9 ปี จะเข้าใจว่าแต่ละคนจะแสดงอารมณ์มากกว่า 1 อารมณ์ เช่น ตื่นเต้นและระมัดระวังในเวลาเดียวกัน (Shaffer, 1996)

Howard Gardner ได้จำแนกความฉลาดทางอารมณ์เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การรับรู้และตอบสนองทางอารมณ์แก่ตนเองและผู้อื่น (Gardner, 1993) ส่วน Peter Salovey ได้แบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์เป็น 5 ประการ คือ การรู้จักอารมณ์ตนเอง การจัดการกับอารมณ์ การสร้างแรงจูงใจ การรู้จักอารมณ์คนอื่น และการจัดการกับสัมพันธ์ภาพ ซึ่ง Salovey และ Meyer กล่าวว่าบุคคลใช้ความฉลาดทางอารมณ์เป็นทักษะการปรับตัว (Salovey & Meger, 1998)

Bar-on ได้กล่าวถึง non cognitive intelligence ว่ามีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ คือ การตระหนักรู้ในตนเอง การเรียกร่องสิทธิ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรับรู้ความเป็นจริง การควบคุมอารมณ์ ส่วนองค์ประกอบเสริม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคม การพึ่งพาตนเอง ความยืดหยุ่น การมองโลกในแง่ดี ความอดทนต่อความเครียด และองค์ประกอบของผลลัพธ์ คือ การแก้ปัญหา สัมพันธภาพระหว่างบุคคล self-actualization และความสุข (Bar-on, 2000) นอกจากนี้ในการศึกษาด้านอารมณ์สังคมในเด็ก Eisenberg จะศึกษาใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะอารมณ์

(รวมทั้งอารมณ์ทางลบ) พฤติกรรมทางสังคม และการควบคุมตนเอง (ควบคุมอารมณ์และสถานการณ์ที่เครียด) ทั้งสามส่วนจะมีความเชื่อมโยงกัน (Eisenberg et al, 1997) นอกจากนี้ยังพบว่าความเห็นอกเห็นใจยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางสังคม (Eisenberg et al, 1995)

Shapiro กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูที่จะมีผลให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์สูง จะเป็นการอบรมเลี้ยงดูในการตอบสนองทางอารมณ์ต่อเด็กและสนับสนุนให้เด็กรับรู้อารมณ์ตนเอง (affirmative caring discipline) นั่นคือ การพุ่มพักเลี้ยงดูที่ทำให้ตัวตนของเด็กมั่นคง โดยให้ความสำคัญต่อเด็กและให้การประคับประคองทางอารมณ์ต่อเด็กอย่างเหมาะสม (Shapiro, 1998) ความสามารถของพ่อแม่ในการตอบสนองปฏิกิริยาทางอารมณ์ของเด็กจะมีความสัมพันธ์กับการแสดงอารมณ์ทางบวกของเด็กด้วยเช่นกัน (วิลาลักษณ์, 2543)

การขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมอารมณ์

แต่ละสังคมจะแสดงออกทางอารมณ์ต่างกัน พ่อแม่จะสอนว่าควรหรือไม่ควรทำอะไร เด็กเรียนรู้ที่จะแสดงความสุข ขอบคุณเวลาได้ของขวัญ ชอบเก็บกตเมื่อผิดหวัง แต่เด็กอเมริกันมักไม่เก็บความรู้สึกโดยเฉพาะเด็กหนุ่มสาว มีการแสดงอารมณ์มาก เช่นเมื่อชมการแสดงต่างๆ หรือได้รับของขวัญเด็กจะแสดงอาการชอบใจ ไม่ชอบใจ เสียใจออกมาเต็มที่ มีอาการวิ่ววักกรีดกรีด เป็นเรื่องธรรมดา คนไทยโดยเฉพาะวัยรุ่นหนุ่มสาวหันไปนิยมการแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกแบบอเมริกันมากขึ้นๆ และมีแนวโน้มเห็นว่าการควบคุมอารมณ์เก็บความรู้สึกแบบไทยไม่ดี ต้องแสดงความรู้สึกเต็มที่โดยไม่ต้องควบคุมจึงจะดี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2543) เห็นว่าทั้งสองแบบอาจเป็นสุดโต่งคนละทาง การควบคุมอารมณ์กลายเป็นเก็บกตก็ไม่ดี การตกอยู่ใต้อำนาจอารมณ์ถูกความรู้สึกครอบงำก็ไม่ดี ดังจะเห็นว่าคนอเมริกันที่แสดงอารมณ์มาก ก็มีอารมณ์รุนแรงและกลายเป็นคนอ่อนแอทางอารมณ์ เครียดกระวนกระวายเป็นโรคจิตกัน

การพัฒนาจริยธรรม

การศึกษาทางศาสนาและปรัชญากล่าวว่าต้นกำเนิดทางจริยธรรมมาจากธรรมชาติที่ติดตัวเด็กมาตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งมีความเชื่อ 3 ประการ 1. เชื่อว่าเด็กมีบาปตั้งแต่เกิด (Original sin) ผู้ใหญ่เป็นตัวแทนในการถ่ายทอดคุณค่าต่างๆ และมีหน้าที่ป้องกันไม่ให้เด็กทำบาปด้วยการลงโทษ 2. เชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับความเป็นกลางด้านจริยธรรม คือ ไม่ดีไม่เลว (tabula rosa) ต่อไปเด็กจะดีหรือเลวขึ้นกับการฝึกหัดและประสบการณ์ 3. เชื่อว่าเด็กดีและบริสุทธิ์ตั้งแต่เกิด (innate purity) พฤติกรรมที่ขาดจริยธรรมเกิดจากการติดต่อกับผู้ใหญ่ที่ไม่ดี สังคมและผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อเด็ก จึงควรป้องกันโดยเฉพาะช่วงวัยแรก จากหลักปรัชญากลายมาเป็นแนวคิดของนักทฤษฎี

ทางจิตวิทยา คือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา และทฤษฎีพัฒนาการด้านความเข้าใจจริยธรรม เป็นต้น

จริยธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นมากต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวม การพัฒนาจริยธรรมเริ่มตั้งแต่เด็ก พัฒนาให้ลึกซึ้ง และมั่นคงขึ้นจนโต การที่คนเราจะมีจริยธรรมและสามารถปฏิบัติตามจริยธรรมนั้นได้ขึ้นกับหลายๆ ปัจจัย ได้แก่

1. ความรู้ด้านจริยธรรม (Moral knowledge) คือ คนนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจก่อนว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สามารถวิจารณ์ เข้าใจความถูกต้องของแต่ละสถานการณ์การกระทำได้
2. ความเข้าใจและเห็นใจ (empathy) คือ มีความเข้าใจในจิตใจของคนอื่น มีความรู้สึกร่วมในการกระทำนั้นๆ เข้าใจว่ามีผลกระทบต่อใครบ้าง
3. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง (Self-control) หากบุคคลนั้นมีความเข้าใจในจริยธรรมเห็นใจคนอื่น แต่ไม่อาจควบคุมตนเองได้ ก็ไม่สามารถปฏิบัติตามจริยธรรมในใจได้

เพียเจต์ แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. Stage of moralism ระยะนี้เด็กเข้าใจกฎเกณฑ์โดยไม่มีข้อสงสัย พ่อแม่ผู้ใหญ่จะมีอำนาจมากและจะเป็นผู้ตัดสินว่าเด็กทำผิดหรือถูก
2. Stage of autonomous morality ระยะนี้เด็กกระทำการต่างๆ ด้วยความตั้งใจหรือมีเจตนา ระยะนี้เริ่มตั้งแต่อายุ 7-8 ปี ถึง 12 ปี ความคิดเรื่องผิดถูกมีการปรับเปลี่ยน เนื่องจากเด็กมีความคิดและมีเหตุผล

Kohlberg (1973) เป็นผู้ศึกษาและสร้างทฤษฎีพัฒนาการด้านความเข้าใจจริยธรรม (moral reasoning ability) ที่เป็นที่ยอมรับแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบัน โดยพบว่า คนเราจะเข้าใจจริยธรรมลึกซึ้งขึ้นตามวัย โดยแบ่งระดับการพัฒนาการด้านความเข้าใจในจริยธรรมเป็น 3 ระดับ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ระดับพัฒนาการทางจริยธรรม	เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์	เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษและทำตามคำสั่งเพื่อให้ผู้อื่นพอใจ เพื่อได้รับรางวัล
2. ระดับกฎเกณฑ์	ทำตามเพื่อนหรือบุคคลที่ตนและกลุ่มยอมรับ ทำตามกฎของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของตน
3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์	ทำตามกฎของสังคมเพื่อประโยชน์การอยู่ร่วมกัน ทำสิ่งที่ถูกต้องโดยการกำหนดและตัดสินของมโนธรรมของตนเอง คือ ทำดีเพื่อความดี (บรรลุลักษณะทางจริยธรรม)

โดยสรุปแล้วการพัฒนาจริยธรรมจะเปลี่ยนจากกฎเกณฑ์ตายตัว (rigid) ไปเป็นความยืดหยุ่น (flexible) พิจารณาสถานการณ์อย่างถ่วงถ่วง จากการปฏิบัติตามกฎ (objectivity) ไปสู่การใช้เหตุผลจากความรู้สึกในใจของตนเอง (subjectivity) จากถูก/ผิด ขาว/ดำ (absolutism) เป็นความถูกต้องหรือผิดพลาดที่ไม่มีข้อแม้ตายตัว มีระดับความถูกผิดตามแต่กรณี (relativism) จากการมองจากมุมของตนหรือกลุ่มของตนเพียงอย่างเดียว (ego-centricism) ไปสู่ความสามารถในการมองและเข้าใจจากมุมมองของคนอื่นๆ (empathy) การพัฒนาจริยธรรมจากระยะที่ 1 ถึง 6 นี้จะพัฒนาตามขั้นตอนไม่ข้ามขั้น

นอกจากความเข้าใจด้านจริยธรรมแล้ว คนเราจะปฏิบัติตามจริยธรรมที่ตนยึดถือหรือไม่ ยังขึ้นกับความสามารถในการควบคุมตน (self-control ability) ขณะเดียวกันการควบคุมตนนี้ก็ขึ้นกับว่าบุคคลนั้นมีพัฒนาการด้านจริยธรรมสูงแค่ไหน เช่น คนที่พัฒนาในระยะ 5-6 มีความเข้าใจจิตใจผู้อื่น (empathy) สูง เขาจะมีการควบคุมตนโดยไม่ต้องใช้สิ่งภายนอกควบคุม การควบคุมตนยังขึ้นกับการให้แรงเสริม (reinforcement) ด้วย ถ้าสังคมครอบครัวสนับสนุน เด็กจะควบคุมตนในการทำความดีความชั่วได้ดีขึ้น หรือในคนที่พัฒนาถึงระยะที่มีความสุขจากการได้กระทำความดี จะมี self-reinforcement ซึ่งสิ่งนี้มีส่วนสำคัญมากที่จะทำให้คนเราควบคุมตนในการทำ ความดี

การเลี้ยงเด็กให้มีพัฒนาจริยธรรมที่ดี

การส่งเสริมให้เด็กมีจริยธรรมที่ดี จะต้องมียุทธศาสตร์ด้วยกัน ผู้เลี้ยงดูเด็กเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก จะต้องให้ความรักและฝึกระเบียบวินัยแก่เด็ก เด็กที่ได้รับความรักจะมีพัฒนาการด้านจริยธรรมที่ดีกว่าเด็กที่ขาดความรัก การสอนเด็กด้วยเหตุผล พ่อแม่ควรอธิบายเหตุผลด้านจริยธรรมแก่เด็ก ตามระดับการพัฒนาจริยธรรมของเด็ก หรือให้สูงกว่าพัฒนาการของเด็ก 1 ขั้น ในการให้ความรักและฝึกระเบียบวินัยแก่เด็ก ไม่ควรจะบังคับควบคุมเด็กตลอดเวลา ควรให้เด็กได้มีโอกาสฝึกการควบคุมตนเอง (self-control) ด้วย พ่อแม่ควรเริ่มปล่อยให้ลูกรับผิดชอบตนเองทีละน้อยและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามวัย ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3.1 (เบญจพร และคณะ, 2542)

นอกจากในครอบครัว โรงเรียนก็มีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนา จริยธรรมของเด็ก ซึ่งก็คล้ายกับพ่อแม่ คือ ครูต้องมีพื้นฐานที่รัก เข้าใจ และยอมรับเด็ก เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก มีความสม่ำเสมอในการฝึกฝนจริยธรรม การช่วยเหลือตนเอง การควบคุมตัวเองของเด็ก พุดคุยถึงเหตุผลเป็นประชาธิปไตยกับเด็ก และส่งเสริมให้เด็กมีความภาคภูมิใจในตนเอง

พัฒนาการทางจริยธรรมอาจเรียกว่าความฉลาดทางจริยธรรม (Moral Intelligence Quotient, MQ) ซึ่งประกอบด้วย 3 ประการ spiritual civilization (Ethics) หมายถึง การที่บุคคลสามารถพูดหรือเดินในบริเวณกว้างถึงความดีและความชั่วได้อย่างชัดเจน ตนเองและผู้อื่นเชื่อถือยอมรับ (integrity) หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลที่บกพร่องน้อยที่สุด เช่น ซื่อสัตย์ uprightness